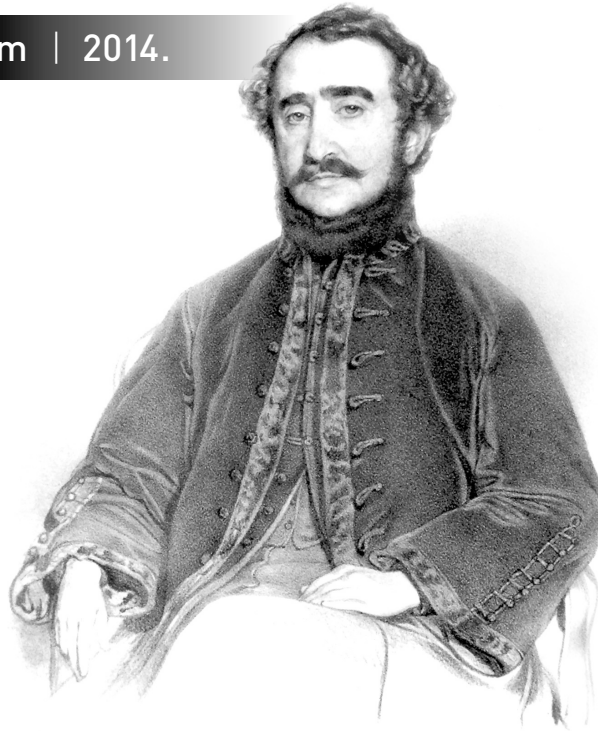

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap III. évf. 2. szám | 2014.

A TARTALOMBÓL

- Ladányi Mihályra emlékezünk
- Bágyoni Szabó Istvánnal Fazekas István beszélget
- Pósa Zoltán novellája
- Baranyi Ferenc, Kiss Irén, Ladányi Mihály, Serfőző Simon és Soós József versei
- László Ákos rajzai

Ladányi Mihály Epigramma

Christopher Caudwell szerint
a kommunizmusban
nem lesz költészet.
A költészet mai állapotát tekintve
igen közel lehetünk
a kommunizmusához.

Ára: 300 Ft

A KONFLIKTUSKEZELÉSTŐL AZ ELVÁLT APÁKIG

Kaiser László

Nemrégiben jelent meg új könyvem, beszédes címmel és beszédes alcímmel: *Elvált apák Magyarországon. Béke és bábóru. Helyzetjelentések és vallomások.* Megírása előtt elmerültem a jog útvesztőiben, szociológiai, pszichológiai tanulmányokat olvastam, statisztikákat böngésztem, s főképp: beszélgettem és beszélgettem, nőikkel, férfiakkal egyaránt, bár nyilván jóval többet az utóbbiakkal. Illetve, hogy magamat helyesbítsem: a beszélgetéseknek csak az eleje volt párbeszéd, mert néhány tapogatózó kérdés után általában zsilipszerű panaszaradatot öntött el engem: a dialógus monológra váltott. A megaláztatást sokszor nehezebb elmondani, mint elviselni, írta Németh László. Nos, így is éreztem olykor a görcsbe és némaságra rándult szájak láttán, de inkább az volt a jellemző, hogy a tehetetlenség fájdalma szózuhatagként jelentkezett. Az olvasottak és hallottak alapján kialakult kép tisztult le bennem a könyv megírásakor, s tisztult, egyben bővült és élesedett azóta is. Nem véletlen talán, hogy számos hölgytől kaptam levelet s érkezett hozzám reflexió, melyek az elvált apák kiszolgáltatott helyzetével foglalkoznak. Mert a számos békés válás és normális láthatási gyakorlat mellett, a kétségtelenül hibás férfimagatartásokkal együtt tény az, hogy igen sok erkölcsi, lélektani, társadalmi és jogi anomáliáról beszélhetünk... És amikor erről szólunk, kötelesség is motivál. Hogy is írta Illyés? Növeli, ki elföldi bajt. S amikor nem elföldni akarok, hanem föltárni, teszem ezt, miként a kötetben is rögzítettem: a jobbítás érdekében! Nem elmerésíteni akarok és nem ellentéteket szítani. A környéken valóság ismeretében gondolkodjunk, és lehetőségeinken belül változunk, változtassunk. Hogy tudjunk kezelni konfliktusokat!

Túl a könyvön, bemutatón, reagálásokon, velem készült interjúkon, kezdődő sajtóvisszhangon: újra és újra a konfliktuskezeléshez kell visszanyúlnom. És persze tágítani a fogalmat az élet minden rezdülésére, megnyilvánulására. Korunk jellemzője a konfliktusok rossz kezelése. Korunk antihőse: a lúzer, hőse: a környékelen érdekérvényesítő. Az utóbbinak két fajtája van. Az egyik a jog bástyáin belül, a másik a joggal nem törődve, s mivel büntetés nincs, fölbátorítva. Nézzünk csak körül: az utcán, a boltokban, a munka-

helyen, kapcsolatban, barátságokban, családban milyen gyakori, hogy az evidens rendességet, kedvességet mások kihasználásra följogosító gyengeségnek veszik. Vagy éppen a rossz, túlzott reagálással találkozunk, hogy a fölfortyanás hőfoka nincs arányban az esetleges hiba nagyságrendjével, hogy ok nélkül, netán csekély okkal boldogan sértődnek meg némelyek, hogy villámgyorsan sorvadnak el és szűnnek meg kapcsolatok, és akkor a tudatos ártási szándékról, a gonoszságról még nem esett szó... Mint ahogy a „minden és mindenki bármikor lecsérlehető, pótolható” magatartásról sem. S már itt is vagyunk a válásnál és persze az elvált apák súlyos helyzeténél, nem vitatva természetesen a kivételeket és az elvált anyák nehéz életsorsát sem.

Mert mi a lényeg, tényekkel és statisztikákkal bizonyított valóság hosszú évek óta? Ne menjünk most bele a házasság és válás intézményének vizsgálatába, ne foglalkozunk most a megszáporodott élettársi kapcsolatokkal, rögzítsük a múlt és a közelmúlt valóságát, vagyis azt, hogy az amúgy is csökkenő számú házasságok mintegy fele jó ideje válással végződik. Megkockáztatható, hogy a korábban válózt rossz konfliktuskezelés, másképp fogalmazva a köröttünk és bennünk lévő beidegződések, tudati és tudatalatti tényezők miatt közel sem biztos, hogy a kapcsolatoknak, házasságoknak, különösen, ha már gyermek is van, föltétlenül válással kell végződnie. Az sem biztos, hogy jót teszünk a gyerekeknek, ha nem látja, hogy igenis vannak konfliktusok, hiszen mindez az élet része, viszont látja, hogy a megoldható konfliktusokat kezelni kell, nem pedig elmenekülni... S mivel a válások mintegy 80%-át nők szorgalmazzák, jogosan merül föl a kérdés: ennyire rosszak a férfiak? Azok a férfiak egyébként, akiknek jelentős részét már elvált anya nevelte... Szóval, első tanulság: gondoljuk meg a válást, vajon biztos el kell-e válni, vajon a gyerek érdekében nem kéne tágítani a túrés határokat és találékonyabbnak, tehát intelligensebbnek lenni a problémák megoldásában. S itt nyilván nem helyrehozhatatlan, válásra ítélt kapcsolatokra gondolok. Menjünk tovább! Ha már válóper: nagyon helyes, hogy bizonyos esetekben automatikusan az anyák kapják a gyermeket, gyermekeket, de a statisztikák megint valami furcsaságot bizonyítanak: nem lehet, hogy ennyire alkalmatlanok legyenek a magyar apák egész kicsinyeknél na-

gyobb gyermekek nevelésére, mint amennyire oly ritkán tesznek eleget kérésüknek, még akkor is, ha egyértelműen bizonyítható „negatívumok” találhatók az anya – aki egyébként felperes – magatartásában. Jó lenne tehát, ha javulnának az arányok, egyrészt eleve, másrészt pedig így kevésbé éreznék az elkerülhetetlen sorstragédiát – vagyis azt, hogy mindenképpen vásárnapi apuka lesz belőle akarata ellenére – a válóperrel fenyegetett férfi. És végül: a válás utáni abszurdítások. S ez nem más, mint az esetleg korábban elkezdett másik ellen való nevelés folytatása, melynek mélypontja s egyben a győztes pozíció tökéletes kiaknázása – a mindenképpen vesztes gyermek pszichéjének, életének rovására – a láthatás akadályoztatása. Ez már a poklok pokla. Jogi szemmel nézve: szimpla jogsértés. A jogsértések orvoslása pedig leginkább sehogy sem történik, vagy ha igen lassan, s közben megy a környékelen idő, s fogy az amúgy hasznos férfierő: mennyi energia megy el fölöslegesen, amely a gyerekekre és hasznos társadalmi, közösségi, kulturális cselekvésre is fordítható lehetne.

Ez a probléma több százezer férfit, tehát több százezer gyereket érint. Egy amúgy is mentálisan nem túlságosan jó állapotban lévő társadalomban, megtépzott apatekintéllyel és létező apahiánnyal. Az okok a XIX. századig nyúlnak vissza: az apakép, tehát minden tekintély rombolásával tudatos értékrombolás kezdődött, és az a világjelenség 1945 után Magyarországon az 1952-es családjogi törvény „segítségével”, később a válások robbanásszerű emelkedésével, a család intézményének megkérdőjelezésével, a szinglivitással, felemás joggyakorlattal, hatósági tétlenkedéssel meghozta az „eredményt”. Válással zsarolt, majd büntetett apák, az evidens gyermek-láthatási jog megsértése, kényszerpályára, esetenként nyomorra, hajléktalanságra, de mindenképpen szándéka és akarata ellenére frusztráltságra ítélt férfiak és apák...

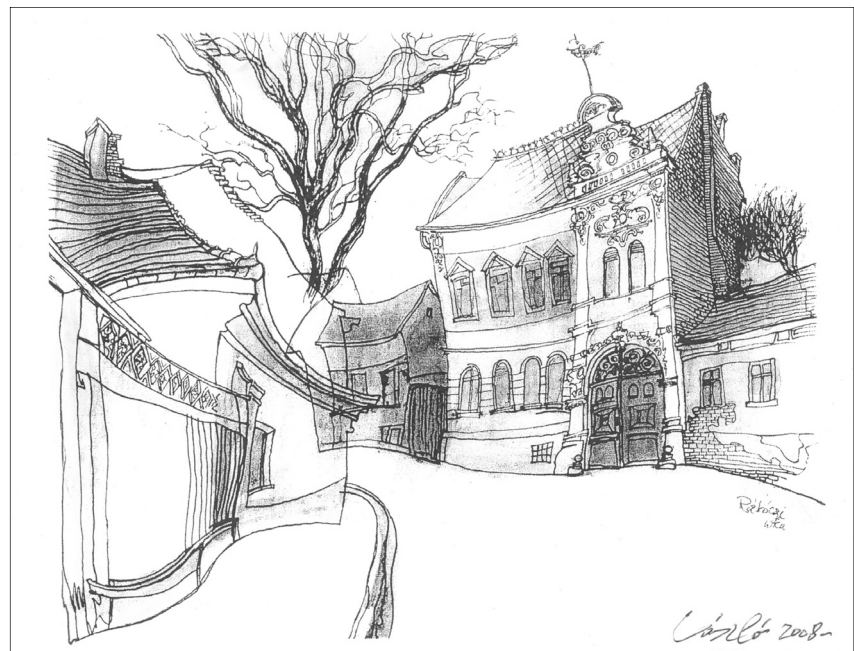
Sötét képet vázoltam, tudatosan. Számos ellenpélda és ellentendencia van. Békés válás, gondtalan találkozás a gyerekekkel, gyerekekkel. Nem beszélve arról, bizonyos esetekben való kötelesség és tényleg vannak kibíratatlan, netán iszákos, alkoholisták. A lényeg mégis az: az elmúlt években, sőt évtizedekben valami nem stimmelt a válások körül, s jobbára az apák kárára. Nem mellékesen: sokkal magasabb

a betegségek, korai halálok, öngyilkosságok aránya az elvált apáknál, mint az elvált anyáknál.

Mi lehet a változás záloga? Mint mindenben: változás erkölcsben, szokásjogban és a kodifikációban. Nem véletlenül írta József Attila: „Anyám szájából édes volt az étel, / apám szájából szép volt az igaz”. Az amúgy szükségszerűen gyarló és hibás férfi – aki ugyanakkor az anyával együtt a rend és a személyiség fejlődéséhez elengedhetetlen egység jelképe is – léte a családban (közösségben) fontos és kikerülhetetlen, ne legyen tehát könnyen elküldhető, netán a rossz fogyasztói társadalom irtalmatlan elvárásai szerint lecsérlehető. Nos, ehhez kell gondolkodásmódbeli változás, amely gyerek- és családcentrikus, tehát konfliktuskezelő. Itt érzékelhetünk némi változást az elmúlt években, fölülről, tehát törvényhozási, működési, nota bene: pénzügyi, adóvonalatkozási szinten. Elemi érdeke ez a közösségnek, mondjuk ki: a nemzetnek, s ezzel talán a szomorú születési ráta (1,3) is javul, javulhat. Csak hát a közgondolkodás mindig lassan változik. A jogi változás, változtatás is a része kell, hogy legyen: ennek igen biztató jele az idén, március 15-én életbe lépett, több mint ötven év után az első új Polgári Törvénykönyv, benne a családjogi törvényvel, amely természetesen sok mindent őriz a régiből, így az úgynevezett feldúltsági elvet is, vagyis hogy el kell fogadni a házasság helyrehozhatatlan tönkremenését. S ez így van rendjén, ha már az egész végérvényesen széttrórt... De! Ami az új Ptk.-ra jellem-

ző, vagyis hogy első a család, illetve a család védelme és méltósága, ez a családjogi törvényben is egyértelmű, netán épp a válás kimondásakor... Az új törvénykezés szerint kivették a családjogi fejezetből az élettársi kapcsolat fogalmáról és az élettársak vagyoni viszonyairól szóló rendelkezéseket, így azok átkerültek a szerződéses szabályok közé. De az élettársi kapcsolatnak is lesznek családjogi konzekvenciái, ám csupán akkor, ha az élettársak legalább egy évig tartó kapcsolatából gyermek születik! Témánk szempontjából talán legfontosabb, hogy ha a per során nem tudnak a felek megegyezni, a szülők közvetítő eljárásra kötelezhetők, s ennek lényeges szerepe lehet a gyereket érintő vitás ügyekben... Fontos változás még, hogy a válásban nem feltétlenül a vagyonról való megegyezés, magyarán hamarabb vége lehet a bontópernek, s ez mindenkinek, így a gyerekeknek is érdeke. A válóper utáni esetleges jogsértések, netán a gyerekláthatás akadályoztatása, illetve az esetleges szankciók már működési kérdés, csak remélhetjük, hogy itt is lesz kedvező változás.

Miként a sokat emlegetett magatartásban realizálódott közgondolkodásban. Mert változás kell, változás a jó irányba. Ebben mérőföldkő a jog és az intézmények működése. Hogy könnyebb legyen szülőnek, gyerekeknek egyaránt. Tehát a társadalomnak is. Nincs más út: az önfelmentés, a másira mutogatás helyett mindenki söpörjön először a saját háza táján. Ahogy Gandhi mondta: „Te magad légy a változás, amit látni akarsz a világban!”

AZ IDŐ VISSZAPILLANTÓ TÜKRÉBEN HONNAN INDULHATNAK AZ ÍRÁS MEGSZÁLLOTTJAI...

MEGKÉRDEZTÜK BÁGYONI SZABÓ ISTVÁNT

Fazekas István

Mi jut elsőként eszedbe, ha azt a bívó szót ejtem ki a számon, Bágyon?

Egy megsárgult fotográfia hét emberfiával – szüleim körül öt gyerekkel. És jut eszembe udvarunk három hatalmas lombozatú eperfája... Hosszú tornácunk felső ajtója közelében a fehérepret termő, alatta a hallgatag kőasztallal, s valamivel odébb a rózsaszín pöttyököt hullajtató faóriás. Majd az udvar felső fertályában a zsúpfedeles pajtánk fölül terebélyesedő feketeeperfa. Csudálatos egy gyermekkori „játéktér” volt. Ahogyan kegyetlen históriánk számára Erdély eme szöglete, Nagyenyed, Torda, Torockó határolta „aranyos háromszöge” is! A tornác végéből ráláttunk a Tordai Hasadék környékére, talán még a füstölgő tordai gyárkéményekre is... Hogy Aranyosszék megszagattott múltjára mikor és hogyan sikerült *rálátnom*, ennek a magyarázata is jórészt a gyermekkori udvar hatalmas kisugárzó ereje. No, és természetesen a parasztsaládokra minden időben jellemző konok, de értelmes „akaras”: minél messzibbre és minél mélyebbre látni! Láttatni. Vissza is, előre is az időkben! De hogy a „játéktérnél” maradjak: 1943–44-ben ezek alatt az eperfák alatt vertek tanyát a minket is védő magyar honvédek, s majd a vidékünkre benyomuló orosz és román „honfoglalók” egyaránt – a maguk módján. Volt alkalmunk előre is, vissza is figyelgetni... Sajnos. Egyébként ez a mindenkor „ott-hagyott” magyarság sorsa. És ha erre irodalmunk „rejtjeles sorai” emlékeztetni képesek mind a mai napig, akkor az anyaföld méltóságában élő és alkotó erdélyi írástudók becsülettel cselekedtek meg a rájuk rótt isteni feladatokat.

Kisfiú korodban számodra milyen formában jelentkezett a szépirodalom? Szüleidre, nagyszüleidre hogyan emlékszel vissza?

Bárcsak tudhatnám, kedves István! Persze, némi fogalmaim, emlékfószlányaim azért csak-csak vannak erről. Mert... ha egy századokon át (már-már tudat alatt is) hőmpolygetett *népi kultúra* – és most tisztelettel és szándékosan használok ezt a megkoptatott szókapcsolatot – képes volt ilyen, olyan véres történelmi korszakokon keresztül tudatában-hitében megtartani azt a közösséget, amelyik ezt a kultúrát megteremtette: akkor a választam egyöntetű. Az anyaszóval, annak ízeivel és fordulataival azt az eseményekkel és szépségekkel telített mese- és népdalvilágot is sikerült átörökíteni, a leleményes szófordulatokkal együtt, amelyik a szépirodalom közelében – netán előszobájában – húzódik meg.

Emlékszem, szüleim – noha a kötelező polgárin kívül más „képzettségük” nem volt – tordai, kolozsvári, nagyenyedi vagy gyulafehérvári piacozásukból *üres kézzel* sosem tértek haza. Egy-egy verskötet, egy-egy regény, egy-egy kalendárium ott lapult a szekérderek kiürült zöldes lúdái mélyén. Az *Arany János-összeállítás* – amelyet már a ’44 utáni Erdélyt birtokba vevő román „berendezkedők” időszakában adhattak ki Kolozsvárt, s amiről sokáig azt hittem, hogy Édesanyám spórolta ki rá a lejeket – kiderült, hogy voltaképpen Karcsi bátyám énnekem szánt karácsonyi ajándéka volt. (Áldom ma is érte.) Bátyánk azokban az években – Tordán ugyanis magyar középfokú oktatás akkor még nem volt – a híres kolozsvári Farkas utcai református gimnáziumban, Apáczai Csere János „padjaiban”

Idézz fel nébány emlékképet a tanulmányaidról!

Ötödik osztálytól a szomszédos Kövendre kellett átjárnunk naponta. Pirkadatkor szüleink könyvekkel, füzetekkel és némi elemzőszóval tömött iskolatáskákat szíjazták a vállunkra, és irány a jó 3-4 km-es mezei út... Kövend Aranyosszék talán legmagyarabb faluja. Persze, a település iskolaalapító előnye – Bágyonnal szemben – nem ez, hanem a vidék első kollektív gazdaságának a tető alá hozatala bizonyult. Tele is voltak ám a megyei lapok a hírrel: „Csak a kulákvallak nem követik Kövend szocialista útját”. Hááááát, Bágyon volt az egyik kulák-falu. És viselnie is kellett ám a megbélyegzés kemény következményeit! A gyermekes családoknak különösen. A korareggeli iskolába-indulásnak, a hosszas gyaloglásnak megvolt a maga hozadéka: a bágyoni román templomtól a kövendi cigánytemetőig tartó útszakaszon fejemben dallamokkal társított sorokat illesztettem, pászítgattam. Valahányszor szokatlanul különösebb, furcsát – de látványosnak is szépnek tűnő – mondatokat sikerült nyakon csípnem, lelkemben Édesanyám kék szeméi csilbantak fel... És integtetek felém a távolban sorakozó, Aranyosszék karácsonyra váró fehér templomtornyai – a Tordai Hasadéktól fel a Torockói Székelykőig nyújtózó dombhajlatokkal együtt. Kövendi magyartanárom, Hochmal Ervin tanár úr aztán alaposan szemügyre vette és értelmezte soraimat. És figyelmeztetett a szókimondás mérhetetlen veszélyeire. (Sajnos, az őszinte szó kimondásának következményeit évek múltán magam is megtapasztalhattam – a saját bőrömön!)

A fagyok beálltát követően aztán kövendi iskolám téli bentlakásában megszületett első „balladám”, a *Valaki kopog*. Ez később a tordai „műhely”-ben (a Traianus utcai csizmadiaműhely poros „íróasztalán”) kapta meg végső formáját – de csak 1956 őszén... És lett középiskolás „irodalomkörti székfoglalóm”.

Ez volna a te „1956-os időszakod”?

Inkább annak a kezdete... Tudod, Aranyosszék magyar kisdíákjai számára 1956 áldásos „eredménye” jó egy évvel a budapesti „ruszlik, haza!” kimondása előtt jelentkezett. Hogy miért, ezt a korszakkal foglalkozó historikusok talán meg tudják magyarázni. A lényeg viszont az, hogy 1955 nyarán Torda magyar középiskolát kapott (ott mindent „kaptunk!”), őszől kezdődhetett a magyar nyelvű oktatás ama híres piros téglás iskolában, a volt tordai református leánygimnázium épületében... a hajdan Petőfi családját vendégül látó református paplak szomszédosságában.

És ha lett középiskola, hát jöttek, jöttek a magyar felvételiző diákok... (Hogy minden világos legyen: új iskolánkunk csupán padjai és hirtelenjében összerobzott tanári kara volt, a Kolozsvárról érkező Szöllösi Ferenc igazgatóval, diákintézetek azonban nem volt. A környékből érkezők ott szálltak meg, ahol tudtak – rokonnál, ismerősnél. Engemet apai nagybátyánk, a csizmadiamester Pista bátyánk fogadott be; az Isten áldja meg azért a műhelyében felállított szalmazsákos ágért!)

A vidék magyar fiataljainak az érkezéssel az a *hangulat* is besurrant az új magyar tordai iskola falai közé, amelyet eladdig a környék erdeiben, pincében,

tanult, s vásárolgatta volt megspórolt zsebpénzéből, s küldte haza közös családi „bibliotékánkba”. Legkisebb gyerekként (kapálni, kaszálni ugyanis még nem járhattam) énnekem kellett az almárium fölötti, a felteve őrzött kristálydetektoros-fülhallgató rádiókat tartó polcokat rendben tartanom, leporolni és helyükre rakni a szomszédok által vissza-visszahozott könyveinket. A család fekete vászonkötésű Bibliája mellett sorakoztak a hétköznapi olvasmányok, a fehér halina-posztóba kötöttek. Szerzők? Áprily Lajostól, Balázs Ferencőtől egészen Kós Károlyig és Kuncz Aladárig, Mikes Kelemtől Tamási Áronig.

Jut eszembe: ez az „irodalmi névsorolvasó”, mint a család által kirótt feladat (hiszen ábécé-sorrendet kellett követnem), annyira megkönnyítette az elsőosztályos könyvekben való jártasságot, hogy néhai tanítóm, Szabó Jóska bácsi, aki világháborús magyar katonadrágban érkezett volt Bágyonba, olvasási órákon – összevont osztály voltunk – egyszerűen átültetett a IV. osztályosok közé. Madarat lehetett volna velem fogatni, az biztos...

El kell mondanom: Lőrinczi Árpád tiszteletes úr kölcsönkönyvei később alaposan kiegészítették gyermekkorom „bágyoni könyvtárát”.

A nagyszülők?

Nagyszüleimet csak hírből, egy-egy falunkban járt ambuláns fotográfus felvételeiből, no és Édesanyám visszaemlékezéseiből ismerhettem. Édesapánk, aki a múlt század utolsó évében született az Erdélyi Mezőséghez tartozó (az Aranyos folyó bal partján lévő) Egerbegyen, olasz futóárkokból vergődött volt haza az első világháború végén. Regénybe illő, különös grimasza a sornak, hogy apánk hazaérkezésekor valahol, az Aranyos másik oldalán terebélyesedő faluban, Bágyonban, és annak nagykeresdei utcai Jenei-portáján egy olasz fogoly-szolga, Mario „teljesít szolgálatot” – és talján dalokra tanítja a család kis Eszterkéjét. Csoda-e, vagy a sors véletlenje, hogy évekkel később (a „román időben”) ez a bágyoni Jenei Eszterke olasz népdal-

al fogadja majd a háztűznézőbe érkező, a talján ágyútüzekből kiszabadult egerbegyi Szabó Jánost? Nem mese. De, valakik számára szép... Másként arról az öt gyerekről ma aligha beszélhetnénk.

Emlékszel-e első gyerekkori versedre?

Első versszerű megnyilvánulásaimra igenis, emlékszem, kedves Fazekas István. Lehet, hogy nem lenne ennyire kézzelfogható az én versemlékem, ha a szó mellett a „száraz fa” nem jelenik meg ilyen korán az életemben. Szinte a mondatformálás idején. És aki pennát és hegedűt majdnem egyszerre vesz a kezébe – és ezt Te is tapasztalhattad, kedves költőtársam –, az lelkében-fülében egyaránt mondatfoszlányokat, vesszorokat dédelget-dúdogat. Növérém udvarlója kölcsönözte annak idején a zeneszerzőt, hónapok múlva aztán udvarunk fehéreperfája alatt, néha a hatalmas csürben hétfélig kölyöktánc-délutánokat rendeztünk, belépővel. A belépti díj, Édesanyánk ötletére, egy-egy nyúlfarknyi dalocska eldúdolása, netán egy-egy táncfigura bemutatása volt. Nos, háromtagú bandánk szüleim zöldes ládaira fészkelte fel magát – élén az éneklő primással, jómagammal. Megegett, hogy a nyirentyű ide-odavonásában a nótaszövegének valamelyik része hirtelenjében nem jutott eszembe, és ekkor bizony rögtönözöm kellett. Hááááát, az a rögtönzés maga volt a megszenvedett „költői indulás”.

Ne tűnjön nagyképszerűségnek, de hivatkoznom kell Almási Pista bácsi, kolozsvári népdalgyűjtő költőkre is érvényes mondására: „ha gyermekkorod Udvara nem képes téged vállra venni és »feldobni«, bizony lútték ám az Éneklésnek...” Ezt az örök igazságot aztán évek múltán a nótás Édesanyámat faggató, a Tordán született Demény Piroska tanárnő, kolozsvári rádiós-etnográfus-népdalgyűjtő is megfogalmazta.

Nos, valami ilyesféle vershelyzet szülhette első szövegeim egyikét is, amit évek múlva vettem papírra (igaz, lombos eperfáinkból égből nyúló jegenyét „fabrikáltam” – Isten bocsássa meg...):

Itt a fa. Alatta föld köve: kőasztal. Villám verte, veszteg. Anyámnak késfő, engem vállra vevő – vállra égve dobna, ha udvarunk eresztne.

Jegenyém legfelső ágán messze leső vérszék virregölnek... Jaj, minek magasba! Ha visszatartana... De a kő... lók a kő spirálja egyre feljebb.

Igen ám, de egyszer csak az énekes madárfiókát is kilöki a fészek.

Szülőfalumnak csak I-IV. osztályos iskolája volt. (Zárjelben jegyzem meg: Mária Terézia parancsára az erdélyi *Székely határvörseget* Aranyosszéken is létrehozták, de csupán „belső rendteremtési” feladattal, hiszen nem határ-menti *szék* vagyunk. Nos, az aranyosszéki II. lovas eskadron székhelye szülőfalum volt.) Jut eszembe: valahányszor az iskolánk épületén ágaskodó kised tornyocskák szerepéről érdeklődtünk, tanítóink el-elmagyarázták, hogy azok voltaképpen az egykori székely katonaság löisztállójának a szellőztető kémei... Ezek szerint Bágyon gyermekőcei jó másfél századon át krisztusi jászlak mellett tanulták a betűvetést?! – képedt el Édesapám, mihelyt előhozakodtam eme „történelmi igazságokkal”. Anyánk ajkai elé emelte mutatóujját: És még hány ilyen eltitkolt igazság lappang Aranyosszék kertjei alatt, drága fiam! Örvendjünk, hogy még álmodhatunk róluk! Mert, ugye, van egy *Székely Katonáság Rétje* nevű hatalmas kaszálója a falunknak, túl a Nagyenyedre vezető országúton... És van egy *Rácsuj* névre hallgató kisebb terület (mellette a *Dögkertet*) pár percre a három tornyocskájú iskolától, a református templom mögötti dombtetőn... Vannak, de mintha nem is lennének, akkora a csend körülöttük, mintha sírhantok lennének... Mért? Istenem, miért?!

padlásszobáiban – estéli fonóknak, ritkaságszámúba menő rádióhallgatásokkor észlelhettünk. Torockótól le a mezőségi Egerbégység, Bágyon falutól át a Tordai Hasadék közeli Mészköig. Lehet, hogy a környék erdőrengeteget már nem, de a vidék lakóinak az emlékezete még mindig tele volt azoknak a szökött kényszermunkás katonáknak, ítéltre váró kuláccsometékeknek, egyetemistáknak a történeteivel, Rózsa Sándor-os nóta-feléseivel, akik az ő lelkiéletükhez a legközelebb álltak. Nem csoda, ha egy ilyen szökövényt – süvölőny gyermekként – a mi padlásunk füstkamrájában is elképzeltünk... a füstölésre szánt dísznőzálék és mellényekre emlékeztető szalonnák között. Mert menekülni csak kellett – és ebben a szüleim örökös partnerek voltak.

Nos, emlékeztem szerint 1955 őszén ebből az élményből született első ballada-szerű versem, a *Valaki kopog*. Pár éve (a Magyarországra való áttelepülésünk előtti „balladás hangulatomban”) másolat ki egykori irodalmi körünk megkoptott emlékkönyvéből, íme: *Valaki kopog az ablakon / Istenem, te segíts! / És kopog, mióta itt lakom. / Istenem, megsegíts! / Némák a hegedűk, / És mégis „áll a bál”. / Valaki szép rendért, / S van, aki vendőért kiabál... // Az idő búscsaját lájbjában / Istenem, te segíts! / Te pedig „idd és edd, ami van!” / Istenem, megsegíts! / Némák a barangok, / Lapul a szökövény. / Háza búsfüstölő / Vánkos, pokróca kökemény...*

1956. október 23. környékén aztán szem- és fülnaui lehettünk diákkéletünk talán legmeghatározóbb órájainak: történeti oktató tanárunk, Szöllösi Ferenc igazgató úr hóna alatt néprádióval érkezett az osztályunkba... „Drága gyermekeim, most ez a történelemóra!” – kapcsolta be a kopott készüléket, hogy aztán a budapesti felvonuló egyetemisták skandálásait, követeléseit, szavalatokkal nemesített pillanat-beszámolóit hallgathassuk. Időnként a magyar vidék helyi adói szólaltak meg... Csoda volt az egész! Meg sem álmodható!

De mi, erdélyiek, miért nem vagyunk részesei ennek a magyar vidéki csodának?

Akkor még nem voltunk részesei, de lettünk!

Kolozsvári egyetemistákként nyílt ki a szemünk: a Bolyai Tudományegyetemet eltaposta a bukaresti hatalom, erőszakkal összevonták Kolozsvár román egyetemével, a Victor Babesről elnevezett intézménnyel. Az én évfolyamom (a bölcsész-karon kezdtem 1959 őszén) már a „román érárt fogta ki”... – szoktuk mondogatni. Hogy milyen hangulatban kezdtük tanulmányainkat, el lehet képzelni. Tudom, túlzásnak tűnik, de mi ott úgy tapasztaltuk, hogy '56 nagyszerűségéért Erdély magyarsága, és nem csupán Kolozsvár (a velünk helyenként szolidáris román értelmiséggel együtt) jobban „megfizetett”, mint a mi Anyaországunk. A bolyais tanáregedek soraiból „kivadástkát” a szellemi hangadókat – Dávid Gyula, Varró János és Lakó Elemér hosszú börtönveket „kapott”... Néhány vezető oktató inkább a strekk-halált választotta, mintsem a Ceausescu vezette politikai ítések megaláztatásait. 1959-ben börtönben volt már a fiatal írógeneráció tagjai közül Páskándi Géza, Bartis Ferenc, Palocsay Zsigmond és Paál Lajos és Veress Zoltánék. A Tordáról ingázó egyetemisták közül zárkában volt már Pál Márta és Csiki Árpád – hogy csak az ismerősöket említsem... Ki Szamosújvár Rózsa Sándor-zárkáiban, ki pedig a Duna-Delta nádvágióinak, gátépítőinek szigetbörtöneiben „folytatta tanulmányait”... És az öngyilkos vidéki lelkesekről, tanítókról, tanárokról még nem is beszélünk... A verdiktumok indokai: a Kossuth Adót hallgatta; budapesti diákokkal találkozott még '56 tavaszán; a sepsiszentgyörgyi diákok Székely Ifjak Társaságának a levelét találták a zsebében; a Veress Zoltánék kezdeményezte kolozsvári EMISZ-be (az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetségébe) kért felvételét...

Költői indulásokor az erdélyi értelmiség körül kezdett „elfogni a levegő”. Milyen volt az indulás, az olvasói és a pályatársi fogadtatás? Kik támogattak, kik támadtak? Hogyan működött az erdélyi cenzúra?

Folytatva az előbbi gondolatot: a magyar '56 erdélyi román „átvágása” – utólag jöttem rá – voltaképpen magyar machináció volt. És itt nem csupán egy magyar egyetemista lány kezébe nyomott „egyesítési kérelem” azonnali felolvasására gondolok, hanem arra a nemzet-áruhárral felérő csókos gesztusra, amivel 1968 februárjában Kádár János és társa Marosvásárhelyen köszöni meg a román elvtársainak azt a „kommunista odafigyelést”, amellyel a román elvtársak „az erdélyi magyarok nemzetiségi problémáit követik figyelemmel”.

Volt ebben valami rejtett igazság! Követek...

*

A kérdésre visszatérve: íróember indulásához nagyobb történelmi „lehetőséget”, ajándékot a sorstól el sem tudok képzelni, mint amilyen az enyém volt. Vesztett helyzetből kellett újra indulnia egyetemnek, írásnak egyaránt. Minden pillanatunkért meg kellett küzdenünk. Legfőképpen a NEM-ért. Ha egy írói generáció tarsolyában a tiltakozó NEM-mel indul útnak, eme „sajátos igazságunk” a kimondási lehetőségét akkor is megtalálja, ha a lehetetlennel kell szövetséget kötnie. Hát... minden időben erre volt jó a költészet – az igazságaink sorok mögötti kimondása, vagy legalább sejtése. Az egyetemisták Gaál Gábor Irodalmi Köre nem fuzionált a román körrel. A régi Bolyai-s táncgyüttesünk sem a Babes-táncosokkal. Nem, mert hiszen mind a táncaink, mind a verseink jól megférhetnek egymás mellett...

Hogy miért említem mindezt? Évek múlva jöttem rá – szülőföldem és Torda irodalmi-közművelődési körének a tető alá hozatalakor –, hogy a lehetetlennel szövetséget kötni csak önmagunk feladása nélkül szabad. Csupán meg kell találni annak a módját.

És most lép közbe az a fránya száraz fa, a hegedű, és a mellé rendeltetett tánc és nótázás. 1959 őszén a bolyaisok táncgyüttesének néhány tagja megkeresett: híre kelt, hogy muzsikálok is, hát legyek a segítségükre. Igen, talpra kell állni – csak azért is! – mondtam. És úgy lett. Másnapról már mi húztuk a talpalávalót annak a toporzékoló csapatnak, amelyik minden időben a hajdani magyar egyetemre emlékeztette a nézőket...

Ne lepődj meg, kedves Fazekas István, de a következő nagy pillanata az életemnek valami olyasmire figyelmeztet, hogy a Sorsnak megvan a maga elképzelése cselekedeteinkről, életünkéről. Úgy emlékszem, hogy *Talpra állunk!* című versem (azóta sem találom) sem a kolozsvári *Utunk*, sem a marosvásárhelyi *Igaz Szó* nem közölte... Ellenben kollégáim valahonnan megtudták, ráéreztek bánatomra. Avagy arra, hogy egy erőnek erejével szétzilált magyar szellemi csapat csak úgy töltheti be az Égiek által is reá rótt szerepét, hivatását egy nemzeti közösségben, ha a legnehezebb időkben is képes talpon maradni. Meglehet, ez a felismerés is közrejátszott abban, hogy 1960 tavaszán a Gaál Gábor Irodalmi Köre nevében az akkorra már nevet és az oszthatatlan magyar literatúrában elismerést szerzett utolsó éves költő- és író-társak – emlékeztem szerint Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Kántor Lajos és Kötő József – reám testálták ennek az irodalmi műhelynek a vezetését. Ettől a pillanattól kezdve szinte hetente bejártam az *Utunk* Szentegyház utcai szerkesztőségébe, közös dolgainkat megbeszélendő; a lap versrovat-vezetője (Márki Zoltán) és egyik-másik belső munkatársa ugyanis (akkor épp Szabó Gyula, Baróti Pál és Bodor Pál) rendszeresen jelen voltak körüli üléseinken. És ami számunkra mindennél többet jelentett: a lap időn-

ként külön összeállításokat közölt munkáinkból. A magyar egyetem szétverése után felszusszanni próbáló kör első ilyen bemutatkozójára ma is emlékszem. Cseke Gábor, Mózes Huba és Szabó István versei mellett Kovács Misi hosszabb prózája díszelgett az *Utunk* oldalain... No és Plugor Sándor sokat sejtető grafikája: a székelyruhás apa hatalmas, megfáradt kezét kisfia kobakján pihenteti, aki – taplókalpagja alól – a megváltozott Kolozsvár egyik (számára) rémségesen magas, a Szamos felé nyíló oldalfalán egyetlen kiugró erkélyt mutogató, mármár riasztó épületét bámulja.

Önmagunkat váltuk felfedezni ebben a Plugor megálmotda lurkóban...

Ez a Szabó István te volnál?

Igen, első írásaim ezen a néven láttak napvilágot. Később, akkor már Tordán dolgoztam, amikor néhány versemet elküldtem Ilia Mihály főszerkesztő úrnak Szegedre. Érkezett is a gyors válasz: rendben, elfogadva a hat vers, de a nevemmel csináljak ám valamit, mert a magyar közélet tele van szabóistvánokkal. Úgyannyira, hogy Dunát lehetne rekeszteni velük. „Van ilyen nevű miniszterünk, hál' Istennek filmesünk is, meg írónk is.” Így lettem aztán Bágyoni Szabó István. Szülőfalumban, Bágyonban az utóbbi évszázadban írot még nem keresteltek – hát legyen!

Verseim a *Tiszatájban* nem jelentek meg azóta sem (meggyűlt szegény Miskának a baja cenzúrával, hivatall ezek nélkül is!), de írói nevem megmaradt.

*

A cenzúráról kérdeztél. Hát, a *Tiszatáj* egykori főszerkesztőjét épp az ellenőrző hivatal szemfülései ebrudalták ki a székből – és (lám a véletlenek közrejátszását) épp egyik egyetemi tanárunk, Balogh Edgár professzor társadalompolitikai esszéje miatt.

Mínálunk, Erdélyben a cenzor szemüvege leginkább az őlötte le-fel futó „értelmezhetőséggel”, főleg az épp fungáló hatalom szájjázegek meg nem felelő kitételekkel foglalkozott, és nem a költői képek-képtelenségek mögötti üzenet-szövevény. Úgy tapasztaltam, hogy ez a fajta „fegyelem” sokszor magában a szerzőben is működött, a felelős szerkesztőről nem is beszélve... De hát az sem utolsó igény, hogy a lap megjelenjen, támogatást kapjon. Akadt azonban olyan helyzet, hál' istennek, elég gyakran, amikor a sorok között, egy-egy humoros lapszámban (Bajor Andor óév-búcsúztatóiban), egy-egy Király László szerkesztette 6-os oldalban, a K. Jakab Antal utolsó oldalal *levélváltásaiban*, amikor bizony azt mondtuk ki, amit akartunk.

Azért basználod a többes számot, mert 1974-ben az Utunk című irodalmi betilap szerkesztőségébe is megbírást kaptál, majd tizenöt éven keresztül szerkesztőként dolgoztál. Ez a tizenöt estendő egy kisebb irodalomtörténet. Kérlek, hogy ennek a történetnek a legfontosabb adatait oszd meg most az olvasókkal! Kikre emlékszel vissza szívesen? A jelenlegi alkotók közül kikre tekintesz úgy, mint saját generációra?

Igen, most látom, hogy kissé előrefutottam... Tanári kihelyezésemet követően Nagysármáson (az Erdélyi Mezőség központjában, pár km-re Sütő András szülőfalujától) jutottam katedrához. Az ottani tapasztalat (ez is mezőségi fordulat) egy regényemhez – *A lovak estére hazaérnek* – volt elegendő, és többek között arra a következtetésre, hogy Erdély szorványregióiban mind a létező adminisztráció, mind pedig a szabadjára engedett párt-hatalmaskodók legfontosabb feladata az oda, tehát a mezőségi szörványba seregülő magyar kultúrebembek semlegesítése, netán „pálinkás kinyírása” volt.

Érthető (és ezt önmagam megnyugtatóra mondom), hogy az első adódó alkalommal kimenekültem ebből a

szorításból. Nősülésem után Tordán és környékén jutottam ideiglenes állásokhoz, oktattam én V. osztályos gyerekeket oroszra, matematikára, vezettem én kórusokat... de leginkább apósom Simson motorkerékpárját, mert hát ezzel a járgánnyal indultam és érkeztem nagy-nagy bizonytalanságomban Aranyosszék sáros útjain... hazulról haza.

Mondhatni, égi sugallat eredményeként futottam össze Bágyon és környéke trabantos oroszával, dr. Vásárhelyi Gézával, akiről én Lászlóffy Aladártól és Csabától már sok szepet hallottam; többek között azt, hogy kolozsvári barátunk nem csak megértő gyógyító ember, hanem kitűnő költő is, és nemrég került Aranyosszékre.

Hát, ha így hozta a sors: tegyünk valamit Aranyosszék magyarjaiért! Ahogy elődeink csinálták. Volt honnan ötletet és lendületet meríteni, hiszen jöllehet vidékünk a Székelyföld már-már elfelejtett foszlány-része, de ott van a múltja, a rengeteg feldolgozatlan értéke, csak meg kell bolygatni a behavazottombokat.

Hetek múlva papírra is vetettük elképzeléseinket: irodalmi-közművelődési kört hozunk tető alá azzal a szándékkal, hogy az elfeledett (vagy elfelejtett) Aranyosszék irodalmi és kulturális múltja élővé, a mai erdélyi magyarság életterétét tényezővé tudjon válni. Persze, titkon abban reménykedtünk, hogy az épp zajló megújítás során Aranyosszék is visszanyeri egykori jogállagát – és újra lesz az önálló adminisztráció eredményeként önálló magyar középfokú iskolája, lesz magyar lapja, önálló magyar színháza stb.

Nem lett. Nem, mert Aranyosszéknek nem volt egy határozott, a diktátorral szembe néző politikusa, mint amilyen például Háromszék magyarságának.

Maradt hát a KÖR, a Jósika Miklósról elnevezett közművelődési kör lehetősége. Volt mibe kapaszkodnunk, volt mire hivatkoznunk. És volt miért. Az erdélyi székelységről leszakított Aranyosszéknek, Tordának és a Mezőséghez kapcsolt magyarságának igen vissza kell kapnia mindazt a szellemi hozzáadatot, amelyet az e vidéken született (vagy szolgálatot itt teljesítő) alkotó elődeink, Brassai Sámuel, Borbély György sportrók, Balázs Ferenc lelkész, író, Székely János költő, Demény Piroksa néprajzos, Csetri Elek történész, Létay Lajos költő, Ruha István hegedűművész, Lászlóffy Aladár költő, Lászlóffy Csaba költő, Kötő József irodalomtörténész, a nyelvész Murádin László, a művészettörténész Murádin Jenő, a színművész Miske László és sokan mások a világban felmutattak.

És lett Jósika Kör, havi egy. Rendezvényeinken a helyi középiskolások is fel-fellétek, de a környező falvakba naponta ingázó tanárkollégák is. Ha kellett, kocsi utunk, és irány Torockó, Nagyenyed, Mészkö, Kövend, Aranyosrákos vagy Várfalva. Valóssággal izzott a levegő körülöttünk: újrajáért a Balázs Ferenc festette mészkői templombelső, szinte hallani lehetett Tamási Áron hangját, amint a fiatalon elhunyt papköltőtől búcsúzik az Erdélyi Szépművés Céh nevében; a Bethlen Gábor Kollégium disztermében föl-fölközött a közönség, amidőn az Avram Iancu mőcainak nagyenyedi betöréséről, 1849 félezerrel

is több magyar áldozatai emlékére szólaltunk meg... És hetente hallhatott rólkunk a világ, az *Utunk* és a bukaresti magyar televízió beszámolt vidékfejlesztő munkánkról.

Kérdezheted: talpra tudtátok állítani az erdélyi magyar vidéket is?

Nos, határozottan állíthatom: igen, a Jósika Kör betiltásáig, 1989-ig igenis, önmagához tudtuk téríteni az elaltatott Aranyosszék és Tordát... ennél többet akkor aligha lehetett volna. Azt gondolom, hogy az *Utunk* szerkesztői közé 1974-es meghívásomat is nagyrészt a Jósika Miklós Művelődési Kör sikereinek tudhatom be. Úgy vélem, hogy az *Utunk* költékében töltött 15 évem a tordai kör nélkül sokkal szegényebb lenne – mint ahogy azt is remélem, hogy ez a másfél évtized nyeresége mind a lapunknak, mind pedig az erdélyi körös diákoknak. Hogy miért? Középszkolánk évente megrendezett országos tantárgyversenyéről lapunk nem csupán beszámolt, hanem részleteket közölt a díjazott dolgozatokból, rögtönzött diák-esszékből, mint ahogy a diák-írók alkotásaiból is. Hirtelenjében *Szűcs Géza, Kovács András Ferenc, Fekete Vince, Keszeg Vilmos, Boér Géza* versei, kisesszéi jutnak eszembe, de bátran állíthatom, hogy napjaink erdélyi magyar irodalma egészében sokat köszönhet annak a folyóiratnak, amely mára már neves tagjaira még azok szárnypróbálgatási időszakában oda tudott figyelni.

Ne feledjük: volt az *Utunk*nak egy diákokhoz szóló rovata – a Láng Gusztáv tanár úr (és e sorok írója által) szerkesztett *Kiskatedra*. Szándékunk volt továbbtekinteni az előírt tantervi kereteken, és arra ösztökléni diákolvasóinkat, hogy maguk is ezt tegyék, hiszen az irodalom célja a horizontok tágítása.

Sokkal, nagyon sokkal tartozom ennek a lapnak, és azoknak a kollégáknak is, akikkel – mások kezét utván – a saját gondjainkig is eljutottunk.

Hogyan születik a Bágyoni-vers? Mi ösztönöz írásra? Miken dolgozol mostanában?

Úgy születik a vers, mint a kisdedek... Első, még magzat korában elhalt gyermekünkre gondolok minden esetben: Istenem, nehogyz e soraimmal is megtörténjen.

Hogy mi ösztönöz írásra? A tudat, hogy állni kell, hogy élni kell, hogy sokan, nagyon sokan vágyják-várják az igaz, őszinte sorokat. Ha az emlékező ember vissza-visszatekint vállá fölött, ám tegye, de az újat alkotó ember ne csinosítsa magát visszapillangó tükrében! Egy ideje regényterillógiám harmadik könyvén dolgozom... hátha még idén megjelenik. De verseimet is egy kötetben lszertném áttni – erre már éveim száma kötelez.

Hogyan érzi magát Bágyoni Szabó István a rendszerváltozás utáni Magyarországon?

Erre csak akkor tudok meghatódás nélkül válaszolni, ha már szülőföldemen, Erdélyben is megtörténik ama váltás. Mert az íróembernek egyetlen országa van – és ezt Anyanyelvországnak nevezik.

A MINDENNAPOK ÜNNEPE

Ady velencei tárcája mint a műfaj reprezentatív példája

Arany Lajos

A HÉTRŐL

A gőzhajó ordítását hallom, s szántunk a Kvarnero sötét, kék vizében... Az öböl-kapun pedig, melyen Venéziából vagy három nappal ezelőtt a széles, lármás tenger-szeparéba betértünk, besívít a szél, de Buccari fölött föltolódott a hold, s én a fedélzeten búcsútósztot mondok a sötéten csillogó, kékvízű tengerhez:

– Tisztelt Adria, addio! Én mindjárt a hálókocsi egyik függő ágján ringom. Addio mare!

És befalom az utolsó darab sonkát, amit sietvén pakoltattam be az abbáziai hajóállomás büféjében.

A gőzkocsi a Karsztot hágja. Nem tudok aludni. E mesevilág mélységei és magasságai átérgetőznek az idegeimen. Itt fehér a világ. A fölbaktató hold utolért bennünket. Megenyhülök. A lejtőkről apró, sűrű cserjék fehér hó-bóbitákkal integetnek csöndesen, holdas fényben felém.

A lelkemben most már kezdenek elhelyezkedni a képek. Venezia... Aranyos hajnalfényben láttam meg először álmos szemekkel kandíva ki a „Hegedűs Sándor” hálókabinjának kerek üvegén. Legelőször a temetőt láttam. És én a búcsúpercig e temetőn keresztül néztem Venéziát. Pedig kábítottam, stimmeltem a lelkem. A „Bauer”-ben lekeféltam a ruhám, s már gondolán siklottam végig a nagy kanálison. Pár óra múltán a Márkus templomot, a büszke dogepalotát és királyi palotát jártam. És vártam: mikor fogok már meghihetődni. A sóhajok hídja előtt mellettem könnyezett két sovány angol missz, néhány német plébános, egy öreg magyar pár s néhány tiroli néni. Én azonban csak a dohot érzem, és elrohantam. De mikor aztán a Márkus-téri galambok etetéséhez fogtam, nagyon elszégyelltem magam:

– Te hazug ember. Te képmutató! Mért csinálsz mindezt, ha nem mulattat.

Félóra múlva a table d'hôte-nál ittam az alpino-spriccert...

...Mi ez? Úgy gondolom, hogy becsületesség. Én őszintén bevallom azt, amit sokan nem mernek. Engem nem érdekel a múlt, elkerülnek az ellágyulások. Istenem, Venézia engem talán húsz éves koromban sem gerjesztett volna dalra. Bűzt, dohot szagoltam, csalást, falszíneket láttam. A gondolat szerenádozók a Svihákok indulóját dalolják és a „nagyvásári, sári, sári bolonság”-ot. Azokat a nászutató párokat, kik estenként leszöknek a szállodából gondolázni, csak egy kis percig irigylenem. Erős érzésem egyetlenegy volt a Lidón. Itt már a modern élet láza csapott felém, s itt tenger a tenger, nem laguna. A ruganyos fővényről be akartam vetni magam a lágy habokba.

– Thalatta! Thalatta!

És fantáziám júliusi napot varázsolt, fürdő, bécsi, budapesti szépekkel. Modern, csillogó életet. Tíz lépésre tőlem két nő hempergett a meleg homokban. Nem sajnálták a ruhájukat, kalapjukat. Ezek is korán jöttek, mint én, s ezeknek is a Lidó kell és nem Velence.

Volt még egy erős érzésem, mikor elhatároztam, hogy – elmegyek. A temetőt néztem a hajóról, s aztán visszazentem a másik temetőre, Venéziára. Ha a tenger nem kárpótol, ha véletlenül gőzösmen jövök ide, a fejem törom be dühömben, mert elhittem, hogy nekem érdemes Velencébe jönni. Ó, Byron, Heine, Radó Antal, Sas Ede költőtársaim, mi egészségesek voltatok ti, kik Venéziában ellágyultatok. Vissza Nagyváradra, a Fencéből a Szigligetibe, a Floriánból a Royalba...

A modern idegember betegsége ez, ki tudja magáról, hogy beteg. Csak láz, ideges élet kell neki. Ez a hitvallása. És bár tudja, hogy Párizsnál igazabb és emberibb hely egy kis svájci zug, a modern élet Párizsaiba vágják... Egy időben Schopenhauerre esküdtem persze én is, és esküdtem, hogy a szerelem a természet aljas cselvetése, de el nem kerültem volna egy cselvetést sem. A modern élet nyavalyáit érezzük, de e nyavalyák nélkül élni nem tudunk.

Hogy megimádtam Abbáziát, Voloscát és a többi, e sok zöld humbugot, mert ezek a modern ember számára készültek!... Ó, és szép ez a modern ember öncsalása, az emberi erőnek nagy hite ám ez. Egy jó hotel többet ér egy sírász rózskertnél, egy párizsi kokott egy cserkesz ártatlanságnál, egy pohár pezsgő egy pohár hegyi forrás víznél, a modern életet élő Nagyvárad a halott Venéziánál.

Csak a tenger nagy önmagában is. A tenger az egyetlen. Ezen el tudnék ringani örökre. Ez leírja az én idegeimet.

A gőzhajó ordítását hallom, s ott vagyok a fedélzeten, nézem a nyugtalan óriást. Megkicsinyedik előttem az én napvilágom. Heccet folynak az én kis hazámban. Budapest utcáin kozák világ van. Bukik-e vagy nem bukik a kormány. Jól választott-e vagy sem alispánt Bihar vármegyé. Sztrájkba kezd-e már az egész világ? Hogy a tengeren érzem magam, olyan kicsi kérdés mindez.

De mert csak a tenger úr rajtam, dühösen rázom le ezt az egy urat is. Vágass vasparipa vissza velem. Vágyom a kicsinyes zajba, benne lenni minden csöppjében, viaskodni, kopni. És bocsáttassék meg nekem, ha a béten még a tengeren kalandoztam s onnan hoztam színeket és hangokat e vonal alatt lévő hasábkokra. Tovább már nem lesz így. Nem akarom. Leszek e lármás mindennapi élet hajkurászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni... Addio mare, addio Venézia. Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket...

Nagyvárad Napló, 1903. március 22.
Ady Endre

A Szigligeti Társaság kiállítását, a Pálfi-jutalmat – a nagyváradi származású törvényhatósági bizottsági tag, Pálfi Antal létesítette 200 koronás újságírói pályadíjat – elsőként, 1903-ban, Ady Endre nyerte el. Ennek révén juthatott el Velencébe. Március 8-ára virradó éjszaka indult, Bécsen át, a lagúnák városába². *A hétről* című, rendszerint több témát felvető „heti csevegése” új darabjának egy tárgya, a tíznapos adriai út az ihletforrása. Jegyzet- és útirajzelemeket is tartalmazó tárcáját lapja, a *Nagyvárad Napló* 1903. március 22-i számában publikálta.

Már a közlési forma sugallja s erősíti a tárcajelleget: a szöveg az említett sorozat részeként, a *Tárca rovatban* jelent meg. Ady, mint néhányszor másutt, hangsúlyozza ezt, tömör műfaji definíciót is adva, mondván: a héten a tengerrel „hozam színeket és hangokat e vonal alatt lévő hasábkokra” (Kiemelések tőlünk – A. L.). Hegedűs Nándor ugyancsak a műfaj darabjai közé sorolja, Ady „fanyar hangulatú velencei tárcáját”³ emlegetve.

A struktúrát illetően „a jól megírt tárca, rövidsége miatt, világos megfogalmazást, gyors bonyolítást és csavaros, csattanós befejezést igényel”⁴. Tegyük hozzá: a meglepő szöveg vég („Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket...”) mellett tárcajegyként a nyitány is figyelemébreztető – itt egyben expresszív („A gőzhajó ordítását hallom”). Igaz e tárcára is a jelzesszerű, a szövegnek csak a vázát adó tetsző, sztori.

A műfaj „legismertebb, »klasszikus« válfajának azok az írások számítanak, amelyek anti-fikciószerűen egy-egy konkrét eseményhez, jelenséghez vagy személyhez kapcsolódnak, ehhez fűznek kommentárokat”⁵. A valóságápoláságra Ady is utal: „úgy gondolom, hogy kis tárcáimnak egy része valamelyes mértékben dokumentumszerű”⁶. E publicisztika is valóság történetbe ágyazza a gondolati magot. Pontosan rajzolja útját, reflexiókkal: a leíró, atmoszféramegjelentető prózafutamatokat elmélkedő-töprengő, vallomásos mondatok szövik át, az írás második felét pedig uralják: „A modern idegember[nek] láz, ideges élet [...] a hitvallása”; „A modern élet nyavalyái[...] nélkül élni nem tudunk”; „én csak [a mindennapi életben] tudok maradni...” stb. Illusztrálja mintegy e szöveg a szerző egy fontos

tárcaműfaji jegyet megragadó, egyszersmind vallomásértékű, ars poeticus korai kijelentését: „Én részletezés helyett gondolkozni szoktam a tárgyról”⁷. Markáns tárcajegyként „hangulatkép és meditáció finom arányával”⁸ él.

Rendkívül érzékletes szöveg ez. Szépirodai igényű, a kifejezőerő dominanciájával ható publicisztika a tárca: jellemzője a képes beszéd meg a paralelizmus, s ezek szimbiozisa: „szántunk a Kvarnero [...] vizében”; „búcsútósztot mondok a [...] tengerhez”; a „cserjék fehér hó-bóbitákkal integetnek”; „a modern élet láza csapott felém” stb. Egy mondatba sűrít párhuzamos szerkesztést és jelképi metaforát: „A temetőt néztem a hajóról, s aztán visszazentem a másik temetőre, Venéziára”. Indulatszók („ó”), szemléletes képek, szokatlan, stilisztikai funkciójú szavak, összetételek (tenger-szeparé, kandíva, hó-bóbiták, kábítottam, stimmeltem, heccet, vasparipa, nyavalyák, hajkurászó), erős hatású, expresszív igék (besívít, gerjesztett, csapott, hempergett, rázom le, vágass), a modalitás változatosága fokozzák a kifejezőerőt. Anafora is felbukkan: a nyitány – „A gőzhajó ordítását hallom...” – az utolsó előtti bekezdés elején megismétlődik, nyomatékként s a szövegben visszatérő idődimenzióra való utalásként.

A leírás sorrendjét tekintve a tárca egyfelől az érzékszervvel észlelhető erős hangtól (*ordítás*) a mindennapok otthoni zivajjáig, illetve az átvitt értelmű csendig, a líra elnémulásáig („nem írok többé verseket”) jut. Másfelől a tenger a kezdet, a szárazföld a vég: a lassabb, régebb óta szolgáló járművön, hajón indul, s a gyorsabb és újabb közlekedési eszközön, vasparipán jó meg: jelképesen a békés hagyományból a nyugtalan modern korba érkezik.

Bonyolult idő- s paradox érték szerkezetű az adriai történetek filmszerű bemutatása. Az elbeszélő időt nem a jelen, hanem a közvetlen közelmúlt nyitja: a búcsú a tengertől. Majd pillanatra felidéződik az e közvetlen közelmúltnál három nappal korábbi érkezés az öbölbe. A közvetlen közelmúltban búcsútósztot hangzik. A jelenben, a vonaton felidéződik a beszélő lelki szemei előtt a Venéziába érkezés: a közvetlen közelmúlttól egy héttel korábbi történet; peregnék a szintén ehhez az idődimenzióhoz tartozó velencei képek; az elbeszélő fantáziáján átvillan távolabbi múltként egy nyár képe. A velencei időzés közelmúltjából

visszatér képzelete a közvetlen közelmúltba, újra a hajó ordítására emlékezik. S jön ismét a jelen, a vonatút.

A leírás egymásutánisága és elbeszélő idő a jövő ars poeticus s a líra elnémulásának szándékát jelző képében – meg a közbevetett, időtlen búcsúkialtásban – találkozik: a beszélő azt tartja hivatásának, hogy a mindennapok életmozzanatait emelje a sajtóba, az irodalomba. Nem a ritka, ünnep-életmorszák, a „tengeri kalandozás”, hanem a köznapok megjelenítése a misziója, tudván tudva: ezeknek is (lehet) részük az ünnepi érzések sora. Annak, hogy a „szürke hétköznapi” énekesek kíván lenni, azokban teljességre lenni, nem mond el lent az „én nem leszek a szürkék hegedőse” hitvallásának: az „új vizeken járás” igénye független (íthető) a miliótól. „Leszek e lármás mindennapi élet hajkurászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni...” A színeket, a hangokat a „lármás mindennapi élet” tengerében hivatott keresni. Annak akar – metaforikus túlzással – „utcagyereke” lenni, azaz a köznapok szolgálója: részvételi és hiteles, tisztességes és alázatos krónikása.

Izgalmasan paradox logika érvényesül itt. E hagyományosan ünnepnek tekintett pompavilágban is észleli, éli, dokumentálja a tárcáiról a köznapiságot, szépségidegen, naturalisztikus érzékítéssel is él: „a dohot érzem”; „a gondolat szerenádozók a Svihákok indulóját dalolják és a »nagyvásári, sári, sári bolonság»-ot; „bűzt, dohot szagoltam, csalást, falszíneket láttam”. S mint írja, a *búcsúpercig* az érkezéskor a hajókabinból megpillantott „temetőn keresztül” nézte Velencét, s *temetőnek* látta. Mint a hazát *A Gare de l’Esterben*: „Küldi már a csókjait nekem / A magyar Temető”. S erre amint ott nagy vallomás következik – „Elátkozott hely. Nekem: hazám” – itt: az elnémulást tételező meghökkentő végszavát („Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket...”) mint a tengertől, egyszersmind a *Velencétől (!) búcsúzás* („Addio mare, addio Venézia”) következményét mondja ki! Nem ellentmondás ez: paradoxon. Rejtett deklaráció: az ő szemében is a költészet, a szépség örök orthona Venéce! *E név* hangzik itt – az örök időbe kiáltott szavak közül – *utolsóként*.

Vezér Erzsébet szerint Ady ebben az írásában is következetes ama „többször hangoztatott véleményéhez, hogy nem

lelkeseedik a múltért, a romantikáért: »Engem nem érdekel a múlt, elkerülnek az ellágyulások.«⁹ Ám e kijelentés *ironikus, egyszersmind önironikus! S az egész tárcának a múlt: Velence a tárgya.* Mit mond *A szivárvány halála* c. vers? ”Szegyenkeztek szemek és öklök, / Hogy ellágyultak ott a mezőn / Egy rongy szivárvány alatt.” Szégyelltek érzéseiket, félték azoktól! Hasonló e tárca beszélőjének attitűdje. Mintha szándékosan hátránna el, hogy felfedezze s megélje a Szépség világát! Talán mert magáévá élni úgyszincs idő, mód. A kutatótól is citált lekicsinylő megvetés magatartása: álarc; mert előfordul, hogy arról nyilatkozunk lesajnálóan, amiről tudjuk, úgysem érhetjük el (”savanyú a szőlő”). Ady múlttagadását számos, tölevett, a múltat értékéknént szemlélő sorral cáfolhatjuk: ”Emlékek elmúlt nyarakon, / Flórenc nyarán s összekevertven / Búcsúztatót őszi Lidónak / Emlékei a hajnali / Párás, dísz-kócos tánci termen, / Történt szépek, éltek és voltak, / Kik meg nem halhatnak soha, / Őrzött elevenek és holtak, / Szívek távoli mosolya, / Reátok néz, aggódva, árván, / Őrzők: vigyázatok a strázsán.” (*Intés az őrzőkhez*) Eszerint ”a tűnt időben rejlett minden szépség”¹⁰ *A Tegnapirátása* az elsőlyedvt ”aranykort” idézi¹¹. *A Mag hó alatt* c. versben a múlt őrzése a remény óvása, önazonosságunk megtartása. (Természetes: a Múlt, a Tegnap a világháború idejéről egyre drágább lesz.) Prózájából utalunk a *Levelek Madame Prétérite-höz* (tehát a 'Múlt asszonyá'-hoz) c. vallomássorozatára¹².

A tárca ”az írott alakban megjelenő tárgsalgás szabad formája, amelyben éppen ezért az író egyénisége mély nyomokat hagy, mondandójában és ítéleteiben szubjektív”¹³. A csevejhez közelít a tizennégyszer (!) ismételt *tenger* (tízszor magyarul, kétszer olasz – mare –, kétszer görög – thalatta – nyelven). Tudatos ismétlés ez, a szépirodalmi igényt a legkevésbé sem cáfoló szövegkulcsszónyomatékosítás. Földessy Gyula szerint Adynál a tenger ”az Élet vize vagy maga az Élet”¹⁴. Erősíti e magyarázatot – s azt, hogy a tárca az olvasóra is gondol – az *élet* szó szintén gyakori, kilencszeri előfordulása. Ide is illik Márainak a tárcaműfajta mélyen értő jellemzése: ”az író tudta, kinek ír: az olvasónak írt, aki tíz krajcárért egy pillanatra szerződött vele, hogy vajások cinkosságban, együtt beszélnek meg valamit, feldühödnek vagy elandalodnak valamin”¹⁵. Király István értelmezése alapján a tenger és a hajó ”a teljesség s az emberi merészség üzemtető hozó, jellegzetes kép”¹⁶. *A megöszült tenger* – Adyval azonos – lírai énye is az élet teljességének jelképének tekintti: ”Egyszer talán majd nyílik az Úr ege, / Egyszer tán átszeli a tengert / Villám-csikban / Az Is-ten sújtott s kedvelt szörnnyetege.”

A teljesség óhaja és a lehetőség alatt élés ellentmondásából következik itt a viszonylagosság jelzése; az ironia má-

sik szerepe – a tárca gyakori hangnemi jegyeként, s ugyancsak öniróniával társultan – a ”minden relatív” érzékeltetésének erősítése. A hajómonstrumon, a tengeren a kicsiség érzése fogja el az embert: ”nézem a nyugtalan óriást. Megkicsinyedik előttem az én napvilágom. [...] *Hogy a tengeren érzem magam, olyan kicsi kérdés mindez.*” A hangsúlyozott, szándékos ismétléseket még nyomtatékosabbá teszi a tenger-apoteózis: ”Csak a tenger nagy önmagában is. A tenger az egyetlen. Ezen el tudnék ringani örökre.”

Tény: ”fövényes-kiábrándult”¹⁷ magatartással szól Ady az első velencei élményéről; Ady Lajos szavaival: ”nagyon fanyalagva beszél a Quarneróról, s Velencéről pedig egy kis mű-cinizmussal az a legfontosabb megjegyzése, hogy: a lagúnák városában a tenger piszkos és rossz illatú...”¹⁸ Vezér szerint ”nem blazírtás vagy tettetett kiábrándultság ez nála, hanem a modern élet mámorának követelése a maga számára”¹⁹. Aligha erre vágyik a beszélő: *ezt utasítja el ironikusan* (az Ady Lajos által a ”mű-cinismus”-nak nevezett megszólalásmód maga az irónia). A csodás tájak sora mint ”zöld humbug”: tettetés, a soha el nem érhető álbrálat. A ”többet ér [...] a modern életet élő Nagyvárad a halott Veneziánál” kijelentéssel a beszélő az ellenkezőjét mondja annak, amit gondol; ironia, hogy többet ér ”egy pohár pezsgő egy pohár hegyi forrás víznél”. *Ez a modern ember őrültsége... Azaz korántsem ”a modern élet mámorának követelése”-ről van itt szó, ellenkezőleg, ironikus minősítéséről.*

Szó szerint veendő állítás: a ”modern idegember [...] tudja magáról, hogy beteg”. Célzatosan festi őt komikus-szatirikus-önironikus színekkel a beszélő – ”befalom az utolsó darab sonkát, amit sietvén pakoltattam be”; ”átrángatóznak az idegeimen”; ”a fejem töröm be dühömben” –, amint az egész szöveget átjárja az öniróniával és humorról szimbiózisban élő ironia, a ”vártam: mikor fogok már megihletődni”; a ”vágyom a kicsinyes zajba”; ”a gözkocsi a Karsztot hágja” és hasonló, találó hangnemi bravúrok. Utóbbi példa a humoros-ironikus szóválasztásával – *hágja* – éppúgy segít a műbefogadónak az iróniához öniróniát társítani, a szöveg fanyar, paradox világot értetni, mint a ”csak egy kis percig irigyelt” nászutasok vagy a párizsi kokott említése, a szerelemnek *aljas* – de *soha el nem került* – *cselvetés*-ként aposztrofálása s egy szövegen kívüli tényező: a tárcáiról *társitanul* érkezett a szerelmesek városába...

Mindezt aláhúzza – gúnyba hajló ironikaként –, hogy a *tenger*, az élet mellett szintén szövegkulcsszó a nyolcszor ismétlődő *modern*, a négyszer szereplő *ideg*, a kétszer feltüntetett (kettős – ’hidglelés / ’hév’ – jelentésű) *láz*: az értekszerkezetben ezek szolgálnak ellen-

pontként az előbbieket együttesének. A messiás múltba tűnt előd, az aranykori természeti ember *egészséges* világa metaforáinak – *tenger, élet* – azonban csak részleges ellenszólama a *modern, ideg, láz* hármása. A két kulcsszócsoporthárnyája: 23:14. Szándékolt jelentésség!

Ady mintha e paradox gondolatot folytatná egy későbbi írásában: ”Velence, mely magát nagyvá, szebbé álmodta, de mely nagyság és szépség, mint minden igazhi nagyság és szépség, halállal van átlengve.”²⁰ *Az őszi Velence* című pillanatképében azonban már ez áll: ”Hitem szerint, aki Velencében élt, annak egy kicsit művészé kell válnia, ha nagyon barbár volt is. [...] ”Írók és művészek hónapja a velencei szeptember. E napokban korán bukott le a Hold. De fősleges képeket festett. Egészen Gauguin-szerűeket. És a csönd. Milyen csönd van most itt. Az a csönd, amely önmagához vezet el az embert. Az embert, aki, szegény, olyan messze bolyong mostanában önmagától. Ez fájdalmas is, de szép. És Velence ilyen őszi napokon csupa fájdalom és szépség.”²¹ Szentkuthy Miklós is úgy látta: ”Velence aspektusai természetesen kimeríthetetlenek, holtunk napján éppoly hamis hangú amatőrök vagyunk túlvilági polifóniájában, mint az elején”²². A magunkra találást segítő csönd, Ady *Álom egy méhesről* c. költeményének idillvágya a vizsgált tárcából is kiolvasható; a szövegben az akartan nyomasztó hatású ricsaj sugallja: erős itt az idill, ”a tiszta lét életrendje”²³ utáni vágy, az aranykori élet áhítása.

Mindenesetre ennyi szépségtől mindig nehéz megválni...

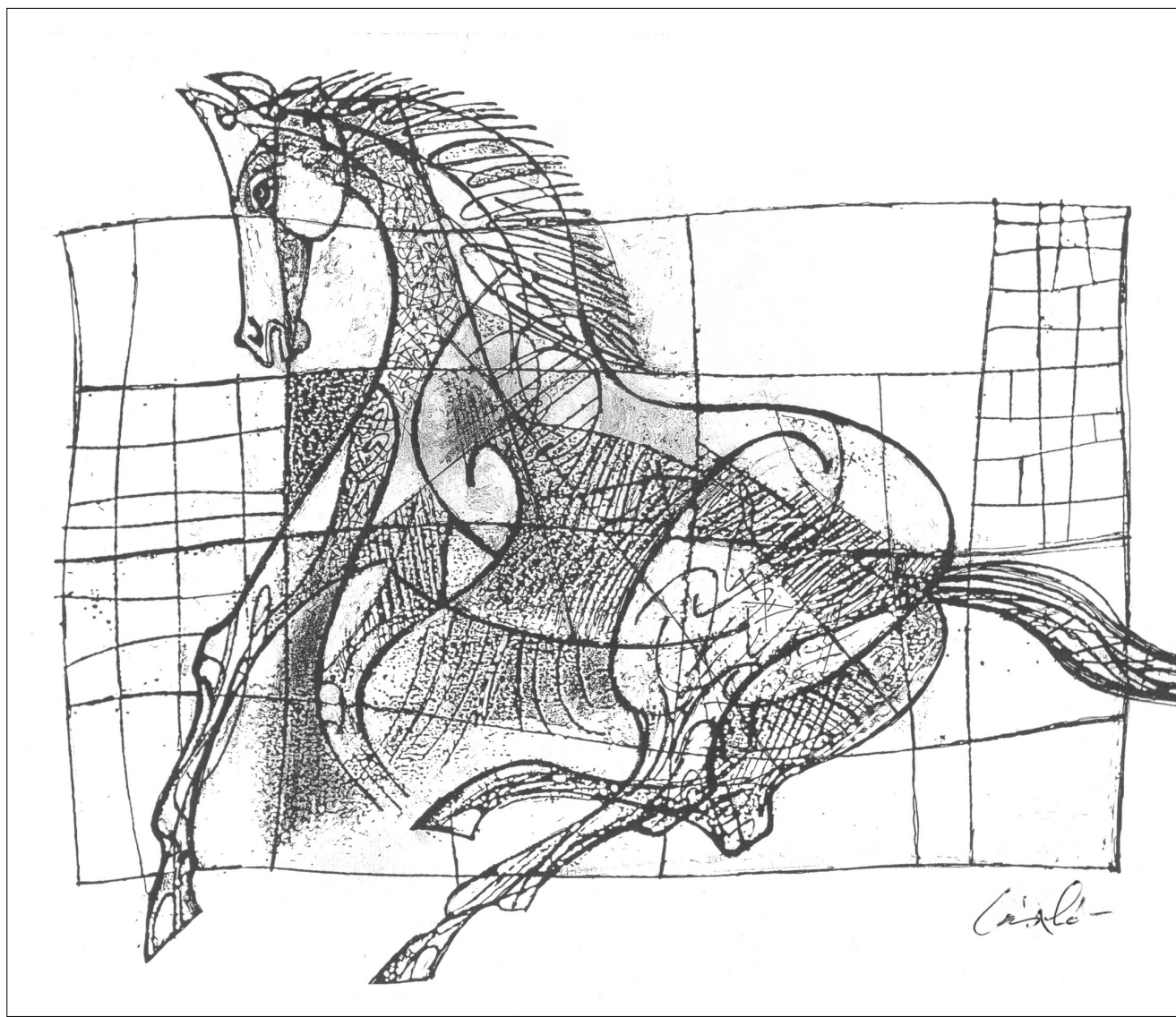
Ady e tárcájában megfigyelt paradox idő- és értékszemléletének magyarázatául idézünk egyik önmeghatározó verséből – a *Nyugati folyóiratban*, 1911-ben megjelent *Nyárdélutáni hold Rómában* címűből –, amely Szentkuthy önzemléletével²⁴ rokon: ”Im magam idehoztam, / Védj és boríts be mostan, / Te szép, te bölcs, örök. / Örökkön éltem, élek, / Csupán hüvelyt cserélek, / Mint Ulisszes-görög.”

A tárca zárata szerint Ady a köznapok világának énekesé kíván lenni, abban akar teljességre lelni. S ennek nem mond ellent, hogy ”én nem leszek a szürkék hegedőse”, hiszen az új felfedezése a köznapokban is megtörténhet, ritka életünkben az ünnep, a köznapokban kell az újat, a színt felfedezni, nem a ritka ünnepek során. A köznapot kell ünneppé varázsolni. Erről szól ez a tárca: ”a héten még a tengeren kalandoztam s onnan hoztam színeket és hangokat [...]. Tovább már nem leszek. Nem akarom. Leszek e lármas mindennapi élet hajkurászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni...” Vagyis: a színeket, a hangokat a ”lármas mindennapi élet” tengerében keresi ezentúl. Annak akar – szemléletes, metaforikus túlzással – ”utcagyereke”, azaz – e szövegösszefüggésbeli jelentése szerint – a köznapok szolgálója, tehát hiteles, tisztességes, alázatos krónikása lenni. Sőt, kiszolgáltatottja, miképp az újságíró, a krónikás kiszolgáltatottja a mindennapoknak az ”utca” történéseinek. Az ”utcagyerek” ott él, benne él az utca életében, belülről, alulról éli a minden-

napokat, azt belülről nézi és látja. Ilyen az (eszmenyi) újságíró is. Azonosul a szenvedőkkel. Miképp a kis hobbit, *A Gyűrűk Ura* egyik hőse érzi: ”Valahogy úgy érzem, mintha benne lennék a regében [...]”²⁵ Vagy mint a 19 éves Márai Sándor a *Szentolvajok között a ferencvárosi rendezőben* c. riportjában: a fagyhalál elleni védekezésül, az életben maradásért szemet lopni kénytelen emberek sorsa iránti empátia a riport végére a megalázottsággal és megszmorítottakkal való sorsközösség-vállalással, szinte azonosulással nő: ”Állunk együtt, mi, szentolvajok...”²⁶ – írja az utolsó sorok egyikében.

Az alig másfél évtizeddel az idézett riport előtt íródott velencei tárca zárása is az élettel való azonosulás rokon vágyáról, hasonló újságírói hitvallásról ad tehát tanúbizonyságot, kifejezésre jutva a ”mindennapi élet [...] utcagyerekévé” lételének határozott szándékát.

Ady említett paradox világlátására utal: minden lekezelő-csalódott nyilatkozata dacára bösz *fájdalommal* búcsúzik már ez első velencei útja végén is: ”mert csak a tenger úr rajtam, *dühösen* rázom le ezt az egy urat is”: muszáj menni. A néhány évvel későbbi ars poetica, a *Gare de l’Esten* dacos ”mégis megyek” kitételét előlegező várakozással indul. Mert ahová a tenger-teljességből, a líra kozmoszából vágtat: az is élet, igaz, a prózai köznapoké. S a honi miliőben a rendelkezés hitével keresi a felfedezésre váró, megírandó életet – benne ugyancsak bőven fellelhető szépségekkel. Műve bizonyosság rá: meg is találja.

Lábjegyzet

1 "Addig [...] nem lesz és nemigen lehet valódi "értelmi kultúránk", amíg Ady publicisztikájának négyezer oldala, irodalmunk ez egyik lenyűgöző monumentuma [...] nem válik közkincsé." SOMLYÓ György e harmincöt éves, de máig időszerű, A szép- és a nem-szép-irodalomról c. esszéjéből való gondolatával mélyen egyetértve készítettük dolgozatunkat. In: A költészet vérszerződése. Szépirodalmi, Bp., 1977. 56.

2 Ady Endre összes prózai művei IV. S. a. r.: Vezér Erzsébet. Akadémiai, Bp., 1964. 318–319.

3 HEGEDŰS Nándor (1957): Ady Endre nagyváradi napjai. Akadémiai, Bp., 310.

4 SZABÓ Katalin: A tudományos ismeretterjesztés lehetőségei a Fővárosi Lapok tárcacsovélatában a XX. század második felében. In: Ponticulus Hungaricus, 2011. október – http://members.if.hu/vsonyati/ponticulus/rovatok/huvero/fovarosi_lapok.html

5 BOTKA Ferenc: Emberei szíriáják – Kosztolányi Dező: Tere-tere. In: Újélet 2005/3. – <http://www.zetra.org/zsk/folyoiratok/103/botka.html>

6 Radó Antal költőhöz, szerkesztőhöz, irodalomtörténészhez írt, 1907. június 8-án keltett leveleiben. In: Ady Endre levelezése (1895–1907). S. a. r.: VITÁLYOS László. Akadémiai, Bp., 1998.

7 A tárcatárgyakról. Szilágyi, 1898. április 3. In: Ady Endre összes prózai művei I. S. a. r.: Vezér Erzsébet. Akadémiai, Bp., 1990. 13.

8 A műfaj e jellemző kettős vonására levele Németh László Újvilág c. írásában – Híd [Budapest] 1912. 1. [január 6.] –, nevezeti tárcának monográfusa. GREZSA Ferenc: Németh László hőbörős korszaka – 1938–1944.

Szépirodalmi, Bp., 1985. 203.

9 Ady Endre összes prózai művei IV. i. h.

10 KIRÁLY István: Intés az őrzőkhez 2. Szépirodalmi, Bp., 1982. 75.

11 Uo. 161.

12 Őt ilyen című vallomások publicisztikai írása jelent 1913–1915 között a Nyugtatban.

13 SZABÓ Katalin: i.h.

14 FÖLDESSY Gyula: Ady minden titka, Athenaeum, Bp., 1949. 134.

15 MÁRAI Sándor: Föld, föld! Akadémiai – Helikon, Bp., 1991. 297.

16 KIRÁLY István: i. m. 1. 603.

17 KOVALOVSKY Miklós: Emlékezések Ady Endréről II. Akadémiai, Bp., 1976. 451.

18 ADY Lajos: Ady Endre. Aricua, 1923. 87.

19 Ady Endre összes prózai művei IV. i. h.

20 Párizs szörnny napjából. Pesti Napló, 1910. február 4.

21 Budapesti Napló, 1906. szeptember 30.

22 SZENTKUTHY Miklós: Szent Orpheus Breviáriuma I. – Széjegyzetek Casanovához. Magvető, Bp., 2008. 18.

23 HAMVAS Béla: Palomoz II. Medio, 2004. 12.

24 ”Együtt élek több milliórd évvel ezelőtt megszületett első élő sejtvel vagy sejtekkel, mi volt vajon a pillanat varázsa, hogy ez megtörténhetett, és hogy ez éppen akkor és ott történt meg? Az egymillió évvel ezelőtti növények között sétálok [...] Együtt haladoklora naponta a dinoszauruszokkal, együtt születek a legelső virágokkal. Fejemben vannak az összes halottak, mindazok, akik ebben a pillanatban halnak meg, fejemben az egyiptomi múmiák, akik egészen friss halottak számomra. Egyformán együtt élek az ő-ősemberrel, félállatokkal és majmokkal, úgy, ahogy minden pillanatban imádkozom és minden pillanatban metafizikai koordináták között élek. [...] Ez nem azt jelenti, hogy valami stupid spiritualizmusban vagy misztikában üszkölök, mint aranyhal az akváriumban – hanem? – a végő kérdések kulcsszó állandóan körülöttem vannak. Tehát minden új, minden múlt, a végő kérdések minden feszőereje körülvesz ebben a pillanatban is [...]” SZENTKUTHY Miklós: Frivolitások és hivallások. Magvető, Bp., 1988. 543

25 A kis hobbit, Csavardi Samu mondatának pontos forrása: J.R.R. Tolkien: A Gyűrűk Ura. Ford. Göncz Árpád. Arkiáda, Bp., 1990. 502.

26 MÁRAI Sándor: Március. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2006. 40.

HERÁTI ÚT

Bene Zoltán

Az utolérhetetlen, ragyogó város, a pazar palotákkal és fényes mecsetekkel ékes, kertekkel és ligetekkel tagolt, csodálatos Herát karcú minareteinek százai csiklandozzák az égen ringatózó hóféhér felhőbárányok hasát, körös-körül gazdag gyümölcsösök és veteményesek feszének, utcáin töméntelen nép tolong, ajkukról perzsa, török, arab és mongol szavak csapatai úsznak a levegőben, hogy mondatokká összekapaszkodva becsússzanak a nyitott fülekbe. A csobogók és nyilvános kutak partján gyerekek hancúroznak, a mecsetek falához koldusok vetik a hátukat, gondoktól megsápadt szakállas ábrázatukat a nap meleg sugaraiban fürdetik hunyt szemmel. Az egyik téren aszkétaarcú dervis énekel éles fejhargon, a másikon nagyszakállú énekmondó az uralkodó szultánnak, a szánta Timur szépunokájának, Husszein Bajkarának tetteit beszéli el hosszú-hosszú versben, a harmadik téren – a közepén hóféhér márványból emelt gyönyörűségű szökőkút áll – Nuzamuddin Mir Alisir, vagyis, ahogyan a költeményeit írta alá: Nevái gazelleit szavalják a medreszék lelkes diákjai. Mert kiválóbbnál kiválóbb medreszék tucatjai várják a tanulni vágyó ifjakat Herátba, a bölcsesség és szépség fővárosába – olyanokat éppen, amilyen Murat, a türk fiú.

Murat Szamarkand városából indult Herátba. A szamarkandi ősi korániskolákban a tudomány hanyatlását tapasztalva inkább a naksbandi szűfik tekkéjében hallgatott tanításokat, ám túlságosan rögzösknek és megfoghatatlannak érezte azt az utat, amelyet a naksbandi sejk ajánlanak az igaz-hítűeknek, semhogy rá mert volna lépni. Nem érzett elég elhivatottságot magában ahhoz, hogy életét benső lelki tájain bolyongva élje le, folyvást az ismeretlen kutatva, kételkedve a valóságban, egyedüli bizonyosságként Allahnak valamiféle fölfoghatatlan lényegét fogadva el. Amikor idáig jutott magában és magával, egy sárga szakállú dervistől azt hallotta, Herát a tudományok és a művészetek utolérhetetlen fellegvára – ezért ragadott vándorbotot, s csakis ezért talpalt idáig. Tarisznyájában ajánlólevél lapult az Ihlaszija egyik tiszteletré méltó mudarrisához, így hát a roppant városban, amely az ifjú türk szívéből első pillantásra kiszorította Szamarkandot, ezt a tiszteletré legméltebb épületet kereste. Nem volt nehéz rátalálnia: bárkit kérdezett, útba tudta igazítani.

Az Ihlasziját maga Nuzamuddin Mir Alisir alapította és építette. A költő, amíg élt, Husszein Bajkara szultán végtelen kegye folytán és önnön pártatlan tehetsége révén magas méltóságokat viselt Khoraszánban. Husszein Bajkara évtizedek óta ült biztosan a trónon, a külső ellenségeket és ellene lázadó sarjait sorra leverte. Néhanyan hitelt hitték, soha nem lehet más az úr Herátban, csakis ő. Midőn Murat, áthaladva a Kipcak-kapun, Herát falai közé lépett, a nagy szultán még dicsősége teljében uralkodott – Alisir emír azonban már öt éve halott volt. Am az Ihlaszija tovább hirdette a költő szellemének fényességét, ápolta emlékét és kultuszát.

Murat fáradtan, porosan érkezett az iskola épületeihez. Kapkodva megmosakodott az egyik szépen faragott falikútnál, sietve föl is frissítette magát, mielőtt Musza mester, a mudarris felől

tudakozódott. Nem kellett sokat kutakodnia, egy medresze-szolga azonnal a jeles férfiú elé vezette. Musza mester hajdan Alisir Nevái legbensőbb barátai közé tartozott, messzi földeket bejáró hírét nem pusztán tengernyi tudományának, de legalább akkora mértékben ennek a barátságának köszönhette. Murat tudván tudta ezt, hiszen a szamarkandi Zaid sejh, akitől a turbánjába rejtett ajánló sorokat kapta, sokat mesélt azokról az időkről, amiket fiatalkorában Nuzamuddin Mir Alisir palotájában töltött – a tudós Muszával az oldalán. Költői versenye, végeláthatatlan sakkcsaták, hosszas eszmecsere az építészetéről és a kalligráfiáról, a hadművészetről és a történeletről, a hatalom gyakorlásának módjairól és az ország felvirágoztatásának lehetőségeiről: leginkább ezzel múlatták az időt a szultán kegyeltjének megbecsült vendégei. Musza mester szeme, olvasván Zaid sejh levelét, könnybe lábadt a megidézett ifjúság kurta időre felszejlő virágoskertjéről. Miután leeresztette arca elől a papirost, elérzékenyülve, boldogan fogadta tanítványai közé Muratot, megölelte és megáldotta, s mindjárt el is helyezte a medresze egyik lakócellájában, amely néhány napja üresen állt. Utána röviden elbeszélgetett vele, kikérdezte tanulmányait felől, s biztosította arról, hogy bölcsessége hatalmasra növekedhet az irányítása alatt. Ígéretet tett, hogy meg fogja tanítani mindenre, amit Allah jóvoltából hosszú esztendő alatt magába gyűjtött, s ami nélkül az élet szegényesebb volna és csúnyább, holott a legszentebb kötelessége minden embernek az élet igazi szépségét, valódi csodáját tisztelni, kutatni és mindennél jobban szeretni, mert bármelyik teremtmény eme hárommal: a csodálat, szeretettel és tudásszomjjal kerülhet a legközelebb a mindenség forrásához, Allahhoz...

Murat, bár Szamarkandból érkezett, valójában egy bokharai vallási alapítványnak köszönhetette, hogy ifjúságának virágjában, alacsony származása és szegénysége ellenére egyik iskolából a másikba vándorolhat. Bokharában született, betelepült nomád türkök gyermekeként. Tehetsége hamar kitűnt, ezért először a helyi Miri Arab medreszében ismerkedett a tudományokkal, majd csatlakozott egy Szamarkandba tartó karavánhoz. Bokhara egyik korábbi emírjének felesége tette hajdan ama nemes alapítványt, amely Muratot érdemesnek ítélte arra, hogy neves oktatási központokban mélyítse el tudását. Az évtizedek során kialakult szokás szerint az alapítvány Szamarkand, Merv és Herát néhány intézményébe küldte a legrátermettebb bokharai ifjakat. Murat rászolgált e kegyre. Jól ismerte a szokásokat és tudta a kötelességet: közvetlen azt követően, hogy bejelentkezett Musza mesterhez, végighallgatta beszédét és megválaszolta kérdéseit, a bokharai alapítvány herái ügynökét kereste föl, karját összefonva mélyen meghajolt előtte és nevét bejegyeztette az alapítványi könyvekbe. Együttal átvette járandóságát is. Csak ezek után gondolt a pihenésre.

Késő délutánba hajlott az idő, midőn végre a lakócellájába húzódotott, aludni néhány órát. Alighogy elszenderedett, valaki durván megböködte az oldalát. Kitérőlvén szeméből az álomot, egy forradásos képű férfit pillantott meg, amint föl hajol, s rezzenéstelen arccal szemléli. Az idegen szótlánul átnyújtott egy aprócska papírtekercset. Murat zavartan vette el, izgatottan simította ki. A finom selyempapírra

rótt írásból megtudta, hogy bizonyos Barlasz Ahmet bég várja a palotájában még aznap este. Murat meg is ijedt, kisé meg is rendült a meghívástól. A szánta Timur maga is a Barlasz-nemzetségből származott, vendéglátója tehát Timur Lenk családjából való, ereiben a vad mongolok vére folyik, s nyilván több száz, ha nem több ezer harcosnak parancsol. Izgatottan készülődni kezdett, kérdésekkel ostromolta a forradásos képűt, ám az csak némán és megvetően meredt rá, alsó ajkát lebiggyesztette, kurtán biccentett, azzal távozott.

Szürkült az ég Herát fölött, amikor Murat elindult a béghez. A medresze egyik szolgálója készüléssel elvezette Barlasz Ahmet palotájához. Fejedelmi épület elé érkezett: csipkés oromzatok, gazdagon faragott kapuk, lágy ívű ablakok és a tetőket borító legdrágább mázas cserepek hirdették a bég gazdagságát. A falak mögött csodálatos rózsakert fogadta a látogatót. Koromfekete eunuch hajolt mélyre előtte, ki-villantotta hóféhér fogait, s egyenesen a fogadóterembe vezette. Miközben az eunuch nyomában lépkedett, megállapította magában, a nyitott oszlopsorok pompás növényi ornamentikájához hasonlóval sem Bokharában, sem Szamarkandban nem találkozott. Szeme és szíve képtelen volt betelni a látvánnyal.

Barlasz Ahmet bég magas, hizának indult férfiú volt, szemének enyhén ferde vágása utalt harcos őseire. Gazdagon hímzett selyemkaftánt viselt, fején tornyosra tekert turbánt, melynek homlok részén gyerekkölnyi zafir csillogott. Minden ujjára gyűrűt húzott, oldalára széles és görbe kardot kötött. Murat szamarkandi dervisektől hallotta, hogy a nyugaton terjeszkedő testvérek, a Bizáncot sikerrel megvívó oszmánli türkök kedvelik az ilyen formájú fegyvert. Mikor leborult vendéglátója előtt, s elmondta a szóvirágos köszöntő formulát, az cikkant át agyán, milyen nesztelenül hasítaná ez a kard a bőrt, az inait és a csontjait, ha a bég hirtelen támadt hóbortból lecsapná hajbókoló vendége fejét.

Barlasz Ahmet az ifjú szavai hallatán elégedetten hümmögött, szívélyesen helyet és – két gyereklány által – hűsítővel kínálta.

Murat félénken emelte szájához a szépen metszett üveg poharat, óvatosan kortyolt egyet, közben keze reszketését és szíve vad dobogását igyekezett csillapítani. Barlasz Ahmet elnézően mosolygott izgatottságán.

– Bokharai és szamarkandi barátaim jelezték jöttödet, ifjú Murat – szólt nyájasan a bég. – Órákig zengtek elméd ékességeit és szavaid gyönyörökkel dúsan fűszerezett bölcsességét. Bokhara emírjének vezíre is emlegetett egyik levelében: a jövendő legnagyobb tudósának nevezett. És én napok óta várom, hogy lássalak.

Murat kezének reszketése fölerősödött, a szíve úgy dübörgött, akár a megvadult szél a sziklás hegyfokok között. Ezek szerint sunyi tekintetek követték útján, jelentették minden lépését, és valahány szót csak szólt, mind feljegyezték. Akkorát nyelt, hogy majd beszélt a gigája, nyelvével megnevésítette ajkait, fölemelkedett, hogy újra mélyen meghajoljon Barlasz Ahmet felé.

– Érdemelen vagyok a dicséretre, gyözheterlen bég! – sipította egy hang, amelyről nem hitte volna, hogy a sajátja, ha nem önnön torkából tör elő.

A nagyúr kurtán fölnevetett.

– Szerény vagy, s én kedvelem a szerény fiatalembereket! Al-Gazáli maga javasolja: összejöveteleken és üléseken légy szerény. És al-Gazáli nagy bölcs volt, Khoraszán legesebbsébb férjijai közül való! Foglald csak helyet, barátom, ülj vissza bátran!

Murat visszagyött az ülőpárnára. A nagytektélyű úr engedélye még éppen idejében hangzott el ahhoz, hogy megmenekedjen az összecusuklástól.

– Nem keversz össze valakivel, hatalmas bég? – kérdezte, mikor kicsit összeszedte magát.

– Ismertem Alisirt – beszélt könyveden Barlasz Ahmet, mintha nem is hallotta volna a fiatalember okvetlenkedő szavait. – A szultán és a nép egyaránt szerették. Igazságos embernek tartotta mindenki, magamat is beleértve. Mégis akadtak, akik életben nem szívlehettek, és halálában is gyalázzák sokan, különösen a díván tagjainak és a tudományok művelőinek sorából, holott utóbbiak inkább a mesterüknek kellene, hogy vallják, hiszen, miként al-Biszatámi megmondta, akinek nincs mestere, azt az ördög vezeti. A díván urai az állam vezetésében gyakorolt mérhetetlen bölcsességére, a tudósok a tudásának beláthatatlan, tágas mezőire féltékenyek, jól tudom. A Proféta szakállára esküdjöznek többben, hogy Nevái rossz kormányzó, csapnivaló tanácsadó és ramaty versező volt. Kárhoztatják, amiért járt utat a járatlanra cserélte: a nemes perzsa nyelv helyett műveletlen török anyanyelvünkön zengte dalait. Én azonban ügyet vetek ezekre az ebekre, Nevái gazelleit mindennél többre tartom, államférfii tetteit magasztalom! Amióta ismerem kiváló költeményeit, azóta mérhetetlenül büszke vagyok őseim nyelvére, amely nyelv éppolyan nagyszerű, mint a perzsa.

Barlasz Ahmet barátságosan mosolygott Muratra, poharát is megemelte felé. Hosszasan fejtegette Nevái költészetének értékeit, föl sorolta mindazon tetteket, amelyeket az állam és a nép javára végzett, mesélt az Ihlaszija alapításának körülményeiről, az alapító céljairól, amely célokkal ő maga kezdettől fogva egyet ért, amelyeket ő maga mindig támogatott és nem is szűnik meg támogatni soha ezután.

– Kötelességemnek érzem, hogy tudodra adjam mindazokat, amiket hallottál az imént – közölte végül. – Hogy ismerd meg a valódi Alisirt, az élő, hűsív embert. Ebből majd erőt meríthetsz az előttünk álló nehéz időkben.

A bég résnyre húzta össze a szemét, Murat lélegzetviszafogva figyelte. Érezte, élete döntő pillanathoz érkezett.

– Még a kegyes és dicső Husszein Bajkara szultán sem él örökké – folytatta Barlasz Ahmet –, s nem tudhatjuk, mi vár ránk, ha Allah úgy dönt, eleget élt már kedvelt fia, Khoraszán leghatalmasabb uralkodója. Bízunk abban, hogy ez a nap még távoli, de ostoba ember módjára ne higgyük, hogy soha nem érkezik el. Ha pedig a szultán vasakarát már nem érzik, egyesek teret engednek majd parttalan gyűlöletüknek. Azokról beszélék, akiket Alisir akaratlanul is megálázott, pusztán azzal, hogy náluknál világosabban látta át az állam ügyes-bajos dolgait, s a fellelt bajokra valódi megoldásokat talált. Vagy említhetném azokat a fűzfapötöket, akiknek műveiről lerántotta a leplet. Ezek az emlékek is ezerszer meggyaláznák, ha tehetnék. Az emlékének legcsodálatosabb hordozója pedig nem más, mint az Ihlaszija. Ezért érik ma napásig is kritikák az intézményt és emitt lesz majd kitéve még a mostaniaknál is komolyabb támadásoknak és förtelmesebb áskálódásnak, amikor árván

marad a népünk. S mindezek dacára az Ihlaszijának mégis és mindenképpen fönn kell maradnia az idők végezetéig, hogy az igaz hit és a természet titkait fűrkésze és eligazítsa a muszlimokat az élet bonyolult útvesztőjében! Te eszköz vagy ebben a nemes célért vívott küzdelemben, Murat! Eszköz Allah kezében. Őröd és gyarapítod majd a tudást, amely által Allah lényegét közelíthetjük. Ahogyan Alisir kán tette. Amiképpen Dzsalál ad-Din Rúmi fogalmaz: Minden porszemét könnyű fátyol takar. Ha felemeled, rejtett tűz sugárik elő. Nos, ezt a rejtett tüzet kell keresned!

Murat szájtátva hallgatta Barlasz Ahmetet. Álmában sem gondolta volna, hogy egy híres és hatalmas, gazdag hadvezér ennyire jártas lehet a napi politikai viszonyok mellett a szúfi tanításban is. Szólni nem mert, tagjai bénán figyettek.

– Ama elősugárzó tűz kutatásához ösztöndíjat ajánlok a számodra – halotta a bég szavait. – Jó pénzekkel töltöm meg minden bizonyos lapos és szegényes erszényedet, hogy ne legyen részed többé szűkölködésben és ne kelljen méltatlan munkákra pazarolnod erőidet, sebes haladásod a pallérozódás útján ne fogja vissza a megélhetés ügye. Ezért hívtalak. Mostantól minden hónap első napján gyere el a házamba, hogy az egyik eunuchom leszámolja markodba az ezüstöket. Ezen kívül háromhavonta fel kell, hogy keress engem, számot adni tudásod gyarapodásáról és az Ihlaszija mindenféle apró-cseprő, ilyen-olyan eseményeiről. Ez a kívánságom, nagyreményű Murat, ennyi és nem több.

Murat hálásan rebegett köszönetet, örömtől ragyogó arccal hajbókolt, s csak sokkal később, az utcákon bolyongva ébredt rá, hogy Barlasz Ahmet voltaképpen közönséges kémnek akarja használni. Nyomban elillant belőle a vidámság és a büszkeség érzése. Jjédtében leült egy szökőkút peremére, arcát

a tenyerébe temette. Próbálta összeterele szétartó gondolatait. Lázasan kutatott emlékezetében, hátha rálel egy árulkodó memóriafoszlányra, vagy képtörödékre, amely magyarázattal szolgálhat a bég vele kapcsolatos, módfelett hízelgő szavaira, bizalmas terveire, komoly elvárásaira. Elképzelése sem volt arról, vajon Bokhara emírnének vezíre honnan szerzett tudomást róla, amint arról sem, kik lehetnek Barlasz Ahmet barátai a szülővárosában. Nem értette, kicsodák, miféle személyek kísérelték figyelemmel tanulmányait, előrehaladását. És vajon hogyan figyeltek föl rá? Talán a Miri Arab medresze valamelyik bölcse állhat a heráti nagyúr szolgálatában? Vagy valami...?

S akkor hirtelen szörnyű gyanú ébredt benne, s ahogyan pontról pontra végiggondolta a sejtelmet, egy csapásra lehullott a lepel, mindent megértett. Pár nappal azelőtt, hogy elhagyta Bokharát, egy másik ifjú is útnak indult, ugyanakkor az alapítványnak a kegyelméből, amelyik őt támogatta. Nála egy esztendővel idősebb volt, és mindenki úgy vélekedett róla, maga a megtestesült bölcsesség, a tudományok betelhetetlen tárháza, Allah napsugara, az igazhitűek reménysége. Azt a fiatalembert szintén Muratnak hívták. Amiképpen a türk ifjú, úgy ez a másik Murat is Szamarkandba vándorolt, ahol nem sokkal megérkezése után nyilvános vitában fölülkerekedett az ősi korániskola legnevesebb tanítóján, s a felbőszült tanuló talán meg is kövezték volna, ha a naksbandik nem menekítik tekkéjük falai közé. Mikor a türk Murat valamivel később három és fél hónapot töltött a szúfik között, találkozott is ezzel a másik Murattal: éppen átszellemült arccal ült egy sarokban, és a távoli Indiából érkezett, színes, ám rongyos ruhákba bújt férfiakat hallgatta, akiknek hosszan a szemébe nézni senki sem merészt, mert olyankor ijesztő képek költöztek az óvatlan ember elméjébe...

Muratot a felismerés a kétségbeesés szélére sodorta. Érezte, amint a lábai előtt, bármerre is lép, gödrök nyílnak,

mélyükben fortyogó fekete massa kavarog, s mindent, ami a verembe hull, sietve elemézt. Miként húzhatja ujját Barlasz Ahmet béggel? Hogyan mondhatná a szemébe az igazságot: ó, jaj, nem rólam beszéltek neked, fényes bég, nem én vagyok a bölcsesség letéteményese, Khoraszán jövőjé szellemi csillaga, hanem egy másik ifjú, aki a naksbandi szúfik között ragadt...! Nem, ezt semmiképpen nem árulhatja el. De mi lesz, ha egy napon beállít Herátba a másik Murat, és megszegényíti tudásával, elméje élességével, szavai mézével? Mi lesz, ha játszva fölülmúlja az ő ismereteit, értelmét és mondaitának szépségét? Mi történik akkor, vajon mi? Szerencsésnek mondhatja majd magát, ha csak kilöki az Ihlaszijából, ha csak megverik, mint az elszemtelenedett kóbor kutyát, s nem csapják le a fejét egy éles pallossal... Murat szívébe beköltözött a rettegés. Nem találta a helyét Herát házai között, amelyek az éjjeli sötétségben mintha szelíden világítottak volna, akár a felhőruhába burkoló Hold. Mint valami besurranó tolvaj, lopózott be az Ihlaszijába, szedte össze kevés holmiját a lakócellában, mélyet sóhajtva intett búcsút Nevái szellemének. A falak mentén osont az egyik kapu közelébe, hogy hajnalban, amikor nyílik, az első közt lépjen ki rajta, mintha csak a környékbéli mezőket kívánná szemügyre venni. Battyuja olyan kicsiny volt, nem szúrhatott szemet az álmos öröknek.

Úgy is cselekedett, ahogyan eltervezte. A fegyveres kapunállok éppen a csipát dörgölték a szemükből, amikor elhaladt előttük. Ügyet se vetettek rá. Murat megkönnyebbülten vágott neki a vidéknek. Gazdag mezők, gyümölcsösök, szántók terültek el Herát körül, sok apró falu bújt meg a város árnyékában, a parasztok szorgosak voltak, Husszein Bajkara békéje felvirágoztatta életüket, gazdaságukat. Így aztán amikor a szultánnak meg kellett reguláznia egyik-másik fiát, a népnek eszébe sem ötlött a lázadó szultánfit támogatni,

nem vágytak más úrra, nem kívántak új hatalmat maguk fölé. Elégedettek voltak a szultánjukkal. Legalábbis Muratnak ezt mondta mindenki Szamarkandban, és Herátban sem hallott egyebet, csak Husszein Bajkarát dicsőítő szózatokat. Fanyalgást vagy gyűlölködést sosem.

Mikor úgy vélte, kellő távolságra ért a város falaitól, leült egy fa tövébe megháyni-vetni a jövőjét. Akárhogyan csűrte-csavarta a gondolatait, csak oda lyukadt ki mindig: legokosabb visszatérni Bokharába. Írnoknak, alsórendű tanítónak valahová befogadják bizonyosan, mégiscsak a szülővárosában bízhat az ember a leginkább.

Három napig koptatta a lábait, bokrokban aludt, tanyákon vásárolt kecsketejet ivott, bogycokat evett. A harmadik este egy karavánszerájhoz érkezett, s úgy vélte, itt az ideje, hogy törődött tagjait puha vánkoson nyújtóztassa ki. Előtte gazdagon bevacsorált a zajos és zsúfolt étkezőhelyiségben, jó zsíros báránysülttel tölte tele a hasát. Azon töprengett éppen, megkísérelte a szerencsét, s kockáztasson egy kupa borral, amit a többi vendég derekasan fogyasztott, fittyet hányva a Próféta parancsára, amikor az egyik sarokban ismerős arcot pillantott meg. Menten felismerte, kétsége sem lehetett fölé, ki az. Murat mélyületében úgy érezte, életképpé merevedett a karavánszeráj. Nyilvánvalóan a másik Murat üldögte nem messze tőle, egy szelet kenyér és egy bögre kecsketej társaságában. Aszkéta-arcán elégtel kifejezés, ujjával rongyos kaftánját morzsolgatta, ajkai alig észrevehetően mozogtak. Murat torka összeszorult, a báránysült cigányútra szaladt. Ám kisvártatva, kínzó köhögés közepette, a szerencsecsillagát látta felkelni névrokona feje fölött. Sietősen befalta a maradék ételt, gyorsan fizetett a karavánszeráj tulajdonosának a vacsoráért, s közben egy rézpénzért megtudakolta azt is, a másik Murat vajon itt marad-e éjszakára. Az igenlő válasz hallatán végképp megnyugodott. Sebesen nyugovóra tért, fejét a rojtos vánkosra fektetve menten elaludt, de az első kakaszókor fűgén talpra is ugrott. Kisurran a karavánszerájából, elhelyezkedett egy útmenti fa odvában, ahonnan tisztán látta a vendégfogadó kapuját. Nem kellett sokáig várnia, hogy az első vendégek távozzanak. Köztük a másik Murat.

Kétség sem férhetett hozzá többé: Herát irányába folytatta útját.

Murat, a türk nesztelenül, mint az árnyék, követte. Mérföldeken keresztül osont a nyomában. Mikor a legmagasabbra hágott a nap, a másik Murat leheveredett egy magányos pálmafa tövébe, előkotort némi élelmet a batyujából, rágicsálni kezdte. Murat lélegzétvisszafojtva figyelte, ahogyan eszik. Szétnézett az úton: a déli melegben senki nem járt arra. Pontosan erre számított. Kibújt a kaftánjából, a földre ejtette a tarisznyját, s óvatosan, nehogy zajt csapjon, a másik Murat mögé lopózott. Elszántan nyújtotta a nyaka felé a kezét. Csak hogy amaz egyszerre megfordult. Egy pillanatra mindketten megdermedtek: mintha víz tükréből visszavert képükkel találtak volna magukat szembe. A következő szívdobbanásra Murat keze a másik Murat nyakára kulcsolódott, a másik Murat ujjai pedig a türk fiú csuklóját ragadták meg kétségbeesetten.

A madarak kisvártatva ijedten rebentek föl az acsargó kiáltások hallatán. Olyasféle zajra riadtak, mint mikor süldő vadkanok esnek egymásnak. Idegesen kezdtek körözni a magányos pálmafa körül.

Husszein Bajkara szultán uralkodásának utolsó évében egy Murat nevű ifjú tűnt ki a heráti Ihlaszija növendékei közül. Bokharai származású fiatalember volt, a hatalmas Barlasz Ahmet bég pártfoglaltja. Sokan úgy gondolták, ő lehet a nagy Nevái méltó utódja, ám amikor a szultán elesett a Mahmud Sejbáni bokharai kán elleni hádjáratban, Murat gondolkodás nélkül a győztes hódító szolgálatába állott, és vele együtt tért vissza szülővárosába. Barlasz Ahmet béget a lova farkához kötötte, úgy vonszolta Üzbegisztánig. Azt beszéltek, a lovát engedte fürdeni az Oxus habjaiban, ám a béget nem. Barlasz Ahmet összeszorított szemhéjjakkal sírt, Murat gúnyosan, kurtán nevetett. Mikor délcegen belovagolt Bokharába, a bég már nem volt egyéb, mint vérző húscsapat, jóllehet még lélegzett. Egyesek úgy tudják, a kutyák elé vetették elgyötört porhüvelyét, mások szerint a Nap perzselő sugarai végezték el azt, amit a gyötrelmes utazás nem tudott. Murat nem törődött vele többé, tetemét nem földeltette el. Csakhamar Bokhara első tudósává vált, s maradt azután is, hogy Mahmud kánt a perzsák levágták a dervi csatában. Két évtizeden keresztül múlt a trónviszály Bokharában, Murat azonban mindvégig szilárdan kitarított Mahmud fia, Ubajdalláh mellett. A medreszék és a mecsetek egész idő alatt a befolyása alatt állottak, így ő, az Ihlaszija egykori legkitűnőbb hallgatója irányította a lelkeket és a gondolatokat. A testvérharcok végeztével ő volt az az éles elméjű férfiú, aki fölvetette, hogy ezentúl ne pusztán a bokharai, de egyenesen az üzbég kán címét viselje Mahmud Sejbáni fia. Végül, nem sokkal ezután, elvonult egy szúfi tekkébe, és többé nem vett magához sem ételt, sem italt. Ubajdalláh férfikönyveket sírt, mikor hírt vette halálának.

A kán kertjében viruló rózsák azonban attól a naptól pompázatosabban virítottak, mint valaha.

Kiss Irén Az erdélyi Mojzes regéje

*Nem én fogtam a benzintől lángot:
maga a Föld égett szegényében,
hogy egy nép szabadságát eltiporták:
égő áldozat lett a védtelen ország.*

*Nem az én nyelvemet tépték ki:
a Föld tiltakozó szavát nyomták el –
kitépték, aztán mégis visszavarrták,
hogy a felbujtó nevét tudakolják.*

*A felbujtó meg az Isten szerelme:
ő küldött fehér rózsaszirmokat
az én lüktető, száz sebemre,
heveny lázamat eképp hűsítette.*

*Megcsontított nyelvem helyén
fehér Szentlélek-láng világol,
s hirdeti örvenhat igazát
a nagyvilágban – közel s távol.*

LADÁNYI MIHÁLY

Bertha Bulcsu

Hol van már az a Ladányi, aki belső lázaktól őrösködött, s átrobogott az Alföldön, a Dunántúlon, a Duna-Tisza-közén, és hitte, egyszer csak megérkezik valahová... Hol van már az a Ladányi, aki bizón edes álomra szenderült a vonatgyomrában, s azok valósággal megemésztették... Hol van már az a Ladányi, aki nyugodtan elaludta az átszállásokat, mert bizott a vonatokban, a robogás és a célba érés törvényében... Hol van már az a Ladányi, aki vasúti klozettkóban kezdte a reggelt, vizelt, mosdott, borotválkozott, s a MÁLVÁZÓ-ban tartotta ingjeit... Hol van már az a Ladányi, akít a felcsinált lányok a szerkesztőségek pénztáráig követtek, s eret vágtak rajt, ahogy lehetett. Hol van már az a Ladányi, aki a társadalmi forradalmat úgy élte át, mint a legszebb vallásos ünnepet, s a hangja ószinte zengésével felhívta a figyelmet a művészek és munkások közös kórusára...

A Dob utcában lakik, szabadúszó. Egy szoba-konyhás lakása van. Kicsit kopasz, kicsit olyan, mint a holdvilág. A függőfolyosón áll, s a karjában két gyermeket tart. A nagyobbik két éves, a kisebbik tíz hónapos. Nem köszön, helyette a lányához fordul: „Gabriella, mit írt a Lenin bácsi?” – „Az empirocizizmust” – vágja rá a tudós kislány.

A szoba valójában gyerekszoba, családi menedékhely. De vidámak, zsinések a falak, a lámpaernyőket szalmafonatú zomborfedél helyettesíti, egyetlen egy játékezra is áll. A falon rajzok, plakátok, biciklizó majom, oroszlán, fülesbagoly. Néhány kép, Bornemissza László Sárja nap című zománcompozíciója, s odább egy Vasarely-plakát.

Egy pillanatra bejön Ladányi Mihály felesége, bemutatkozik. Kimegy, ülünk, játszunk a gyermekekkel, nézzük egymást s a tárgyakat.

Abban a kis tulipános ládában mit tartasz? – fordulok Ladányihoz.

Az írógépet összehajtogatva... Zalogcédulákat – válaszolja.

Ladányi Mihály 1934. február 12-én született Dévaványán. A mai napig nyolc könyve jelent meg. Művei: *Az út kezdete* (versek, 1959); *Öklök és tenyerek* (versek, 1961); *Mint a madarak* (versek, 1963); *Mátra* (TV-dokumentumfilm, 1964); *Utánad köszölök* (versek, 1965); *Dobszóló* (versek, 1967); *A túloldal* (versek, 1969); *Élhettem volna gyönyörűen* (válogatott versek, 1970); *Kedvesebb hazát* (versek, 1971). Az *Öklök és tenyerek* című kötetéért 1963-ban József Attila-díjat kapott.

Ladányi arcát figyelem... Felesleges... Ironikusan mosolyog. Mozdítok a fejemen, s a falra akasztott polcon egy könyvet pillantok meg a sok között: Malraux: *A remény*.

Lakik itt lejjebb egy ostyasütő, a Móser úr, menjünk le hozzá...

De miért?

Gyere csak, rendes pasi...

Leereszkedünk a lépcsőkön. Móser úrnál a lakás csak alig-alig lakás, valójában műhely. A hálószobában, az asztal mellett éppen egy pirospozsgás, falusias külsejű fiatalemberrel tárgyal. Nem értem, miről folyik a szó, Móser úr viszont tudja, hogy én író vagyok, hallott, olvasott, könyveket sorol. Ostyát is kapunk több csomaggal. Később a lakásban azt morzsolgatjuk a bor mellé. A lakásban, mondom. Igen, a lakásban, a költő dolgozószobájában...

Ladányi Mihály dolgozószobája a konyha. Polc edényekkel, gáztűzhely, vagy valami hasonló. Paprikafűzerek, tányérok, bögrék, fűszeres ibrikek. A fal szabad részén egy Goya-plakát a bika- viadalról, s a szomszédságában egy Che Guevara-kép. Ez is plakát nagyságú. Különös konyha. Az asztalon kockás abrosz, az abroszon egy üveg csemői bor. Nehezen szólalok meg:

Emberi lakhelynek mit tartasz alkalmasabbnak, a falut vagy a várost?

Valamikor A. G. újságrónál laktam, aki szintén hipochonder. A takarítást úgy oldotta meg, hogy időnként lakástalan lányokat fogadott be. Velük kellett megosztanom a kis szobát. Így délután még soha nem tudtam, hogy mivel fogok aludni éjszaka. Ez ilyen éjjeli menedékhely volt. Az éjjel mélye, a lipótvárosi éjjel mélye... Most itt lakunk...

Úgy tudom, van azért vészkijáratod a Dob utcából... Azt hallom, vettél valahol az Alföldön egy darabka szőlőt, tanyával?

Cegléd mellett, Csemőn megvettem 400 négyszögöl szőlőt egy présházzal. Csemő kilenc kilométer átmérőjű község, mindenütt szőlők, gyümölcsösök. A csemői tuszkulánnumot tulajdonképpen mérgemben vettem... Májusban be megy az ember a boltba, és nyolcvan forint egy kilogramm paradicsom... Egy mázsa primőr paradicsom árértéért vettem a csemői birtokot. A csemői iskolaigazgató kérdezte, hogy nem akarok-e szőlőt venni... Eszembe jutott minden keserűségem... Milyen rossz borokat kell innom... Most ott van ez a szőlő... Öreg, de vidáman terem. Van egy csomó gyümölcsfa, tizenöt meggyfa, huszonöt szilvafa... Nagyon szeretek dolgozni, na-

gyon szeretem a kétkézi munkát. Nemrég egy tenyérjós megnézte a kezemet, és azt mondta, hogy igazában képzőművészként futottam volna ki magamat. A földművelést is nagyon szeretem. Itthon a villanytól a cipőig mindent megjavítottok. Csemőn minden megterem, zöldbabtól kezdve minden, ami a családnak kell. A kölykök is imádnak ott lenni. Városban éppen olyan problematikus gyereket tartani, mint kuttyát. Az idegbej a tűzfalaktól van, még a huliganizmus is. Ugyanolyan rossz itt gyerekeknek, mint akár kutyanak vagy lónak lenni.

Milyen a szabadúszó költő életformája, milyenek a lehetőségei?

Nekem a világon semmi problémám sincs, mert én előre dolgozom mindig. Előre kalkulálom a jövedelmemet. Egyedül arra kell vigyáznom, hogy ne vegyek fel kényelmes életstílust. Nem egyhetes terminusokban, hanem hónapokban kell gondolkodnom. Megőriztem a régi tulajdonságomat, hogy gátlástalanul mindent megírok, legfeljebb nem adom le. Az ember feltétlenül ír olyan dolgokat, amiket a hétköznapi élet nyom az orra alá... A feleségem időnként megpróbál rábeszélni, hogy menjek állásba. De ha lapnál dolgoznék, kevesebbet írnék. Jobb ez így nekem. Teljesen elégedett vagyok a lehetőségeimmel.

Írásra a reggeleket vagy az estéket tartod alkalmasabbnak? És egyáltalán hol írsz? Bárhol, vagy csak egy meghatározott asztal mellett, a megszokott környezetben?

Én akkor szeretek írni, amikor süt a nap. Itt most kényszerítő körülmények között élek. Egyébként korán kelek, mint a paraszok. Amikor a kakasok kukorékolnak. A nyár közepén négy órákor, augusztusban öt órákor kukorékolnak. A nyári munkám úgy alakult, hogy ébredés után egy-két órát dolgoztam a csemői szőlőben. Utána jó, bőséges reggeli következett, úgy hét óra tájban... Reggeli után olvastam, és úgy kilenc-tíz óra tájban elkezdtem a munkát. A derűs táj és a kellemes vidék nagyon inspirált a munkára. Persze, a családi állapotok nem kedveznek az írói munkának. Most azért álltam át az éjszakai munkára, mert nekem az kell, hogy hatnyolc szabad órát lássak magam előtt. Ha közben a gyereket meg kell etetni, nehéz... Ez nagyon egészségtelen, és az embernek más gondolatai vannak éjszaka, mint nappal. Estére az emberben összehalmozódik egy csomó fátadtság. A keserű verseim oda vezethetők vissza, hogy Budapestben éjszaka kényszerülök írni. Egyébként, ha éjszaka kettőkor fekszem le, akkor is felébredek hajnali négykor. Nappal állandó önkontrollban élek. Figyelem, hány kávé ment belém, mert estére kell tartogatnom magam. Ha nem munkával fejezem be a napot, borzasztóan sajnálom... Itt a konyhában írok, nincs helyem másutt. Különböző módszereket találtam ki, hogyan indítsam meg a motort. Elkezdek olvasni egy ismeretlen nyelvű szöveget, s a zenéje bepergeti a motort. A másik módszerem, hogy az újságra letezek egy vonalzót, s a vonalzó két oldalán kilógó szavakkal elkezdlek játszani. Jó módszer az is, ha az üres konyhaasztal előtt ülök, és nem csinálok semmit. Ez a semmittevés olyan ellenmérget termel bennem, hogy elkezdek dolgozni.

Rendszeresen dolgozol?

Minden éjszaka. A családomnak rengeteg haszna van abból, hogy a semmittevést nem bírom elviselni. Például én főzök itthon.

Rendszeresen dolgozol?

Minden éjszaka. A családomnak rengeteg haszna van abból, hogy a semmittevést nem bírom elviselni. Például én főzök itthon.

Min dolgozol most?

Most adtam le *Egyik kiegyezés sem* című kötetemet, 1973-ban megjelenik. Közben dolgozom egy Békés megyei szociográfián, címe: *Béketlen Békés*. Alcím: *A megoldatlan állapotok rajza Békés megyében*. Például, ha letelepül egy ipari üzem, és kiképzí a munkásokat, a téves izgatottan várokozik. Aztán elviszi őket, mert kétszázal többet ígér. Ilyen problémák tömege.

Első könyveid megjelenésének idején az irodalmi közvélemény hamar felfedezte benned a forradalmár költőt. A tíz évvel ezelőtti forradalmiságból, elveidből mit őriztél meg, mit hoztál magaddal a mába?

Ez egy olyan probléma, amivel mostanában sokat foglalkozom. Megpróbálom visszafelé... Most úgy találok, hogy a költészet maga egy kamaszkorabeli megrekedés állapota. Ez az egész énkultusz... A kamasz úgy érzi, őt támadja mindenki. A költő a kamaszkorban való megrekedés típusa. A kamaszokkal együtt jár egy csomó romantika. Nem tudja, hogy a világ nem arra vár, hogy ő megváltsa... Mégis végigcsinálja. Míndez olyan, mintha forradalmiság lenne. Ebben a fiatal kori forradalmiságban sok a szerepjátszás, a romantika, a hősi póz. Ami aztán a versekben fényt is kap. A költészet rendkívüli szuggesztivitása révén ez a hősi póz szépen fest. Aztán, ha az ember kicsit vénül, észreveszi, hogy nem minden úgy van, ahogy az az ifjúkori romantikus pózból látszott. Persze, távol áll tőlem, hogy a korábbi könyveimet leszálljam, de más dolog az, hogy egy motorbiciklit bemelegítés közben bögtetnek, és más, ha a motorbicikli az országúton egyenesen halad. A funkcióját akkor tölti be, ha az országúton egyenesen viszi az utasát, és ekkor sokkal kisebb a hangja is. Úgy gondolom, a forradalmár magatartás olyasféle, hogy az ember közösségben gondolkodik állandóan. Az egyéni érdekeinek följé helyezi a közösségi érdekeket. Ebben az ügyben az egyenes munka (akár legyen az művészi munka) sokkal többet használhat a közösségnek, mint a nagy berregés és a füst. Szép lassan átállítottam magamat.

Hangod újabban rezignált. Csalódtál valamiben? Csalódság közéleti, társadalmi jellegű?

Nem látok sok különbséget az elmúlt húsz évben a társadalom és az emberek viszonyában. Nagyon sok esetben tapasztaltam azt, hogy akik az ötvenes években feljelentették az embert, hogy egyéni érdemeiket szerezzék, azok most sem hisznek, de csatlakoznak, támogatják a politikát. Bérházban élek, kapcsolatom van az emberekkel, rengeteg tanulságot vonok le. Sajnos, az úgynevezett munkásosztály sok esetben követője a kispolgárságnak. Rossz véleményem van a kispolgári vircsafról, ami berághatja magát a mozgalomba.

Mit tartasz, mint író, a legfontosabb feladatolnak?

Azzal le kellett számolnom, hogy én érvényes recepteket tudok adni a jövőcsináláshoz. Ezzel le kellett számolni! Az előző kor irodalmából nőttem ki, ahol a receptcsinálás divat volt. Ez tulajdonképpen alkímia. Egyetlen lehetőségem maradt: a mai állapotok feltárása.

Az írók között érzékelhető bizonyos nyugtalanság. Sokan úgy vélik, nincsenek még a helyükön, szeretnék lapot szerkeszteni, részt venni valamiben. Neked is vannak ilyen ambícióid?

Az író helyzetét nem az határozza meg, hogy melyik szerkesztőségben csücsül. Az író attól író, hogy szabadon felelősségtudattal leírhatja egy papírra a véleményét a korról. De nem a fióknak. Nem az írók hibája, hogy ez a lehetőség nem tökéletes még. Bizonyos fokon a hivatalnokok részéről van egy gyanakvás az írókkal szemben. Így aztán jön a stílusbravúr, és az, hogy az íróknak nincs íróasztaluk a szerkesztőségekben. Ez álprobléma. Mi kell? Papír, ceruza és demokratikus megjelenési lehetőség. Előfordulhat, hogy az író úgy érzi az egzisztenciáját biztosítottak, ha a kenyerét valamilyen irodalmon belüli tevékenységgel keresi meg. Ezzel is a hasznosság látszatát lehet kelteni. Az ember szereti, ha ön maga előtt becsben állhat. Nem szívesen vallja be, hogy munkakerülő, vagy kevés munkával élő ember. Innen ered a háborgás, ami tapasztalható. Nem íróknak való feladat. Pótszereken élés. Olyan, mint amikor valaki cukorbeteg, és edesen szereti a teát, ezért szaharinnal issza. Sokan megkapják a fizetésüket, ha dolgoznak, ha nem, ez a kényelmes hivatalnokszerlélet az, ami időnként az írókat is elfogja. Végül egy lírai költő nem képzelheti el, hogy bekerül egy napilaphoz, és ott versekkel tölti meg a lapot. Arra gondol, hogy van ott egy fizetés, egy íróasztal. Kicsit öreg az irodalom, és az öregek létéről való félelme van bennük. Hiányzik az a kamaszos energia, hogy egy farmer-nadrágban is lehet irodalmat csinálni. És itt van ez az öreg európai élet. Minden máshol történik, nem itten. És Európában minden balul sikerül. Ebben a világban él az ember, ez az előregedett világ hat rá.

Véleményed szerint mi a költő és a költészet szerepe a mai társadalomban?

Nincs semmi szerepe egyetlen művészetnek se. Ebben nem a művészek ludasak... Ebben pesszimista vagyok. A kérdésnek ez egy olyan felfogása, mint-ha Petőfi azért ment volna el Segesváralá, hogy harminc kozágot lenyakazzon. Másként kell felfogni, napi hatása nincs. Soha nem tapasztaltam, hogy a versnek gyakorlati haszna lett volna. Ugyanígy nincs a filmművészetnek. A közönség, a befogadóközeg élvezetvágyból csinleddik ezekhez a művészetekhez, úgy olvas el egy verset, ahogy kitélt egy pohár italt, és nem arra gondol, amikor a versnek nekifog, hogy egy világgal ismerkedik, s az ugyanolyan fáradtsággal jár, mint egy turistaút. Mindenben ez a kényelem-szerlélet tapasztalható a társadalomban, ugyanez a művészetek körül is. De ez mindig csak féligazság. Mert ha egy szerkesztő magává teszi ezt a szemléletet, hogy mindegy, mi kerül bele, abból baj lesz. Ezt az álláspontot nem kell elfogadni. Valamit tenni kell. Én például előszeretettel alkalmazom azt, hogy díszno szavakat írok bele a versbe. Ha csak azért vette le a polcra a könyvet, hogy vakarózzon felette, lepődjön meg, amikor csokoládéévs közben az a szó kerül eléje, hogy szar. Olvasóellenes dühömben írom a nyers verseket, amiket néha kiírok magamból. Elképzelem azt az öregasszonyt vagy bakfist, aki desztillált művészetre vágyik, és a tizedik sorba beleírok egy olyan szót, ami megharagítja. Az író az elvárásokat is érzi, amikor ír, és ezekre is reagál. Ki megalkudva, ki dühösen...

Milyennek érzed a generációd helyzetét?

Nincs generáción. Írógeneráción nincs, mivel szétszórt közegben élek, barátaim alig-alig vannak, így a generáción jelenlétét sem érzem magam körül. Ha háborúba vinnének, egy ge-

neráció kerülne egy lövészárokba, de ilyen behívóparancsok nincsenek. Nem látom, hogy a negyvenévesek valamilyen speciális helyzetben lennének az irodalomban vagy az életben. Sokan emlegetik a generációkat, de amit mondanak, a háború utáni nemzedékekre nem nagyon érvényes. Azt tapasztalom, sokkal szívesebben vagyok együtt a huszonöt éves Béres Attilával, mint egy-egy generációbéli férfival. Ennek nyilván oka van. Úgy találok, generációm tagjai többnyire elpuhultak, egy-két ember, ha akad, aki megmaradt a régi-nek. Generáció az én életemben nem adódott. Íróbarátaim nincsenek. Pedagógusok, egy-két festő. Más az ívócim-bora és más a barát. A mai társadalom valahogyan nem inspirálja azt, hogy az embernek barátai legyenek.

El tudnál képzelni, hogy a foglalkozásod nem az írás, hanem valami más?

Sokféle foglalkozást el tudok képzelni magamnak. Meg tudnék élni mezőgazdasági munkából, holott azt mondják, nem rentábilis. Nagyon gyorsan meg tudnék tanulni bármilyen szakmát. A famunkák állnak hozzám a legközelebb. Mindkét kezemet egyforma értékkel tudom használni. El tudom képzelni, hogy nem írással keresem a kenyeremet, de akkor csak gyakorlati munkával. Ifjúkoromban a Nagykunsági Állami Gazdaságban lovász voltam. Az összes mezőgazdasági munkákhoz értek, palántázástól a szőlőig. Egyik munka sem bűdös. Ugyanakkor frissebb sikerélményt ad az embernek, mint az írás. Jó-e, amit írt? Ha bever egy szöveget, rögtön látja, hogy jól van beverve. A praktikuság iránti érzékem mindig megélhetést biztosítana nekem. Valamikor tanítottam, könyvtáros voltam. Egy idő után a szellemi foglalkozásokat meguntam. Viszont a lakásomat magam festem ki, s amióta városlakó lettem, semmihez nem hívtam iparost. Ha felrobbant a gázbojlerem, beforrasztottam.

Ha nem írsz, mit csinálsz?

Körülnézek, hogy mit tudok csinálni a lakásban. Könyvespolcot ácsolok, bevásárolok, főzök...

Nyílik az ajtó. Ladányiné Gabriellát átvonszolja a konyhán, s a toaletten megpilsilteti. Zubog a víz. Várunk, nézzük egymást Ladányival. Amikor elvonulnak, újra megszólalok:

Úgy tudom, nagy utazó vagy.

Meglehetősen sokat megyek. Magyarországon nincs is olyan hely, ahol nem jártam. Elsősorban Magyarországon szeretek utazni. Ha külföldre megyek, azt nézem, hogyan élnék az emberek. Az épületek, romok nem érdekelnek. A csavargás szinte mániám. Néha az egy helyben élés depressziót okoz az embernek... Amíg nem voltam újra nő, addig azt csináltam, hogy kimentem az Emke-sarokra, s amelyik pályaudvar felé előbb ment villamos, arra felszálltam. A vasúton kiválasztottam magamnak egy olyan helyet, ahol rég voltam, vagy sohasem. Paksot felfedezni van olyan, mint Kijevet. Ennek ellenére utazásaim az utóbbi évtizedben Erdélybe irányultak, mert van egy könyvtervem, amit szeretnék megoldani. Erdélyi szépművészek... Esszé-riportok. Ebben a könyvben a mai romániai magyar szellemi életet próbálok feltérképezni. Ezt saját zsebemre csinálom, ahogy a Békés megyei szociográfiahoz sem kapok állami támogatást. Területenként járom be Erdélyt. Nagyon élvezetes munka. Mindig valamilyen munkakapcsolatot alakítok ki magam körül. Most például azon fágadozom, hogy a feleségem jól megtanuljon fényképezni, és segíteni tudjon nekem a munkámban.

Újra nyílik az ajtó, s Ladányiné a kisebb gyereket is átvonszolja a konyhán. Túl az ajtón megpilsilteti, zubog a víz. Vissza-vonulnak. Nézzük egymást Ladányival. Megszólalok:

Érzel magadban valamilyen hiányt?

Többet kellene olvasnom. Elmaradásokat érzek. Vannak problémáim, melyeken nem tudok segíteni, a körülményeim miatt. Éjszaka dolgozni nagyon rohadt. Van még egy dolog, amit hiányként vetek fel. Bármennyire is csinál az író ideológiát ahhoz, hogy a helyzeteket lefényképezi, felméri, nekem például egyre többet kell foglalkoznom azzal, ha valamire nem mondok, tudjak valamire igent is mondani. Az elképzeléseimet karakterisztikusabbá kell tennem. Ma ez nem megy olyan romantikusan, mint a múlt században. Közgazdasági képzettség kell a jövőbelátáshoz. Tanulás, olvasás... Kielégületlenséget okoz például, ha látom, hogy sok ember a társadalomban nincs a helyén. De hiányzik a társadalomból az az erőállapot, ami a jobb híján pozícióba helyezett emberek helyére megfelelő embereket nevezne ki. Szerintem egy írónak alaposan be kellene avatkozni ezekben a társadalmi problémákba. Szorgalmazni kellene a demokratizmust! Az emberekben van egy bizonyos közöny és gyávaság.

Ha lehetne, lemondanál valamelyik tulajdonságodról?

Néha sokat iszom, erről szívesen lemondanék, mert rendkívül szeretem azt az állapotot, amikor tisztá a fejem. Csak-hogy az ember tudatára egész nap annyi minden rárakódik, hogy szükségét érzi valamilyen kábítószernek, görcsoldónak. A tévé-műsort nem nézem évek óta. Este leginkább megiszom egy üveg bort, ami után ősz közből nézem a világot. Részeg még soha nem voltam, de szeretném, ha nem szeretném az italt. Nem szívesen ülök le írni, ha nincs az asztalon egy üveg bor. Ilyenkor sajnálom magamat, hogy húszéves írói működésem után, negyvenéves fejjel egy segédmunkás életszínvonalán élek. A saját értékeimet ismerem. Van, aki negyedannyit tett, és tízszer olyan jól él, mint én. Sajnálom magamat. Ezt a sajnálatot akarom kiirtani magamból.

Kint csengetnek. Hangok. Úgy tűnik, egy asszony érkezett a kisgyermekével. Bemennek a szobába.

Vannak ellenségeid?

Vannak, de szeretem őket. Azért szeretem őket, mivelhogy utálhatom őket, tehát indulatot kapok tőlük, és én indulatból írok. Az ellenségek gondoskodnak az indulatomról. Sok mindent tesznek ellenem, feljelentenek, akadályoznak a munkámban.

Nyílik az ajtó, Ladányiné a szomszéd gyereket átvonszolja a konyhán, s az ajtó mögött megpilsilteti. Zubog a víz. Várunk. Nézzük egymást Ladányival. Visszamennek. Csendesednek a csapok.

Gyüöltél már valaha valakit?

Én általában megértő vagyok az emberekkel, még a hibáikkal is. A gyűlölet hiányzik belőlem. Arra is képes vagyok, hogy ha tudom, hogy ellenségem, mégis elcsevegek vele egy pofa bor mellett. Van egy képességem: a villamoson megismerem az embereket arról, ahogy a fogantyút fogják, tolakszanak... Tudom, kinek milyen a jelleme. Nem túlságosan érdekelnek az életkörülményeim, így nem érzem, hogy az ellenségeim veszélyeztetnek. Egy dolog érdekel: a lakásajtón belül normális állapotok legyenek. A barátaim nem csapjanak be, és én ne csapjam be őket. A lakásajtón kívül tudomásul veszem, hogy a társadalomban időnként bizonyos dzsungeltörvények uralkodnak. Ezeket figyelmesen kell kikerülni. Ennek következménye, hogy amióta a társadalmi mozgást figyelem, semmiféle meglepetés nem ér.

Hiszel a barátságban?

Hiszek, és számítok rá. A barátaim, nagyon kevesen, tizenöt-húsz éve a barátaim.

Nagyon sokat köszönhetek ezeknek a stabil barátságoknak. A kényes helyzetek az ember kopásával nehezebben emészthetők meg. Ilyenkor bizonyos kétélyek felmerülnek: szükség van a barátokra. Létszükséglet, hogy az embernek néhány barátja legyen. Fontosabb, mint az enniváló.

A nők, gondolom, többet jelentenek, mint a barátok?

A nők sokkal kevesebbet jelentenek. Egy ideig csodáltam őket, aztán rájöttem, felesleges. Mindegyik ugyanazt nyújtja. Nem hiszek az emancipációban. Nagyon kevés nőt láttam, aki komolyan vette társadalmi jogait. Nagyon szeretem a nőkben az anyát, azokat, akik már szültek. Ez átalakítja őket, másként viselkednek, akik felelősséggel gyermeket szültek, mint a nomád nők. A nők széplelkűségében nem hiszek, erős kétélyeim vannak a nők érzékeny széplelkűségében, mivel a legtöbb szadistát nők között találtam. Élethelyzetekben fantasztikusan kegyelenedek tudnak lenni. Reális áttekintésre nincs türelmük, ösztönösen ítélkeznek. A saját gyarlóságukat elnézik maguknak, másokat annál jobban cseplünek. Mindenesetre én nagyon sokat köszönhetek a nőknek. Azt például, hogy lehúztak a hétköznapi életbe... Mást ne mondjak, két tartásdíjat fizetek. Vagyis nem engedték, hogy elszakadjak a valóságtól. Az persze rendkívül előnyös, hogy sok van belőlük, s ha az ember egyikben csalódik, mindig talál egy másikat, amelyik feltölti illúziókkal. Azt elmondhatom, jó napom van, ha szép nőket látok. Nem tudnék remete lenni. Azért megyek le az utcára, hogy szép nőket lássak. Egyszerűen, hogy elektromosságot gerjessenek az emberben... Az a tudat, hogy az ember körül vannak. Ez az elektromosság hozzájárul az ember írói életéhez.

Mi a kedvenc ételed és italod?

A friss homoki borokat szeretem. A kedvenc ételaim pedig friss húsból állnak. Általában csak húsokat eszem, különböző formában. Népi gusztusom van, a fűszeres ételeket szeretem, a paprikás, szaftos húsokat. Külföldi útjaimon is a helyi jellegű ételek érdekelnek. Egy jó helyi íz legalább annyira, mint egy rossz színházlátogatás. Az idegen városokat jobban megismerem a szagukról, mint az ott lakókról... Belaktam a szűkebb Balkánt. Néha rövid ideig egy-egy idegen városban jobban otthon vagyok, mint a saját hazámban. Aztán egyszer csak elkezdenek hiányzani a saját hazám kellemetlenségei, és hazajövök.

Feláll, serpenyőt helyez a tűzhelyre. Nagy sistergés támad, biztató illatok párállnak szerteszét a szűk helyiségben. Ladányi néhány perc múlva nyírségi töltött káposztát talál sült hússal. Eszegetünk, kortyolgatjuk rá a csemői bort. Főzni tud, a jelek szerint a borhoz is ért. Falatozás közben faggatom tovább.

Voltál már komolyan beteg?

Még soha életemben, nem ismerem a betegséget. Hála istennek... Vigyázok magamra... Kétségbeejtő lenne ilyen körülmények között egy betegség. A betegség szabad pályán katasztrofális. Semmi mástól nem félek, csak a betegségtől. Kezdetben több minden kikezde az életemet, de a szabad természetben való munka, a hasznos tevékenység teljesen rendbe tette az életemet, egészségemet.

Álmodni szoktál? Vannak visszatérő álmaid?

Nem szoktam... Teljesen mélyen alszom. Nagyon keveset, négy-öt órát alszom egy éjszaka. Ha elkezdek álmodni, akkor már baj van az egészségemmel. Ha nyugi van, egyik percről a másikra frissen ébredek. A szakkönyvekben is utánanéztam, miért nem álmodok... Biztosan álmodok, de nem emlékszem rá. Az élet kénsyszerített rá a rövid alvásokra. Megtanultam jógázni, és percek

alatt, önhipnotikus módszerrel elaltatom magamat. Elalvás előtt lezárom a napot. Visszapergetem az eseményeket, és arra igyekszem, hogy megoldatlan, lezáratlan ügyem ne maradjon. Ez a módszer nagyon alkalmas arra, hogy az ember ilyen lehetetlen körülmények között is dolgozni tudjon.

Mit vennél most, ha nyernél egymillió forintot?

Nagyon hülyén elverném. Nem tudnék többre menni vele, mint a havi jövedel-memmel. Egy kocsira nagy szükségem lenne, hogy a Békés megyei szociográfia-t befejezzem. Így is előbb-utóbb kell. Azt hiszem, hiányokat pótolnék. Fialat íróknak befizetnék például egy albérlők házára. Semmiképpen nem igyekeznék ebből magamnak jobb, elegánsabb élet kialakítani. Nagyon jól tudom, hogy az én művészetem az életforma függvénye. Ha jómódba kerülnék, befejezném a pályát. Így aztán nem költöznek fel a Rózsadombra, de egy lakótelepre sem, a kerületet sem hagyám el szívesen. Tulajdonképpen nincs is szükségem egy ilyen lottónyereseményre. Egyszer volt egy négyes találatom, de a szelvényt elfelejtettem bedobni.

A szorongást, mint érzést, ismered?

Különösebben nem... Egy időben féltem a hatósági tisztviselőktől. Mostanában abszolút semmi szorongásom nincs. Keserűség is csak akkor fog el, ha úgy fekszem le, hogy nem dolgoztam. Az ilyen rossz nap, semmiféle kielégülése nincs az embereknek.

Voltál életveszélyben?

Voltam egyszer-kétszer... 1956-ban átmentem a Szabadság hídon. Az egyetemről hazafelé tartottam... A pesti hídfőnél pufajkás nemzetőrök füstölögték. Valószínűleg gyújtógolyóval lóttek beléjük. Már nem éltek. A Gellért-fürdő bejáratával pontosan szemben, a híd bal oldalánál fegyveresek közeledtek... Nagyon álmos voltam, három napja nem aludtam. Szembefordult velem egy géppisztolyos katona, és hirtelen felöltött bennem, hogy mit csináljak? Beugorjak a vasszerkezet mögé, vagy menjek tovább nyugodtan. Mentem. Nem lótt. Akkoriban maradhatott abba a lövöldözős. Azért nem tanultam meg úszni, mert 1945-ben egy légőgördőt ástunk az udvaron apámmal. Egy kétfe-delű felderítő repülőgépről lövöldöztek, és bombát dobtak le ránk. A légnyomás beledobott egy vályogödörbe, ami tele volt vízzel. Ha az apám ki nem húz, ottmaradok. Az volt a szerencse, hogy tőlünk öt méterre esett le a bomba, de nem robbant fel. Ezután nem vágytam tóban fürödni, máig sem tudok úszni. Hajón nem szívesen utazom, inkább repülőgépen. A vizet csak fürdőkádban szeretem vagy szódavízként...

Kártyázni tudsz?

Nem tudok, sajnáltam rá az időt. A sakktól is. Gyermekkoromban sem játszottam semmit. Nem a játék, hanem a lényeg érdekelt. A költészetben ezért nem érdekel a forma. Általában sajnálom az időt az ilyen ügyektől. Lehet, hogy szegényebb lettem vele.

Mi a véleményed a családi életéről és a család szerepéről a társadalomban?

Gyereket igazán csak akkor lehet szeretni, ha az ember maga neveli. Egy saját gyerek fantasztikusan kellemes tud lenni. Nagyon fontos, hogy az embernek gyereke legyen. A gyermeknek is megvan az az aranyos tulajdonsága, hogy általa, gyermeknevelés közben nem lehet szarrá válni. Más felelősséggel él, dolgozik az ember a társadalomban, ha gyerek közelében él. Másként alakítja a jövőjét. Nagy ösztönző a tehetetlen kis jószág, aki az emberre rá van bízva. A gyerek tényleg olyan, hogy az ember életének a görcsét feloldja. Nem véletlen, hogy

több a válás azokban a családokban, ahol nincs gyermek. A házastársak között más a kapcsolat, ha gyerek van. Türelmesebbek egymáshoz, mert van egy türelmet próbára tevő gyerek. Óriási dolog, hogy az ember napja úgy kezdődik, hogy egy törpe meglovagolja, és kiveri az álmot a szeméből. Én például nagyon szeretem a törpéimet. Ha nem vagyok itthon, a lányom egész nap emleget.

Mit tartasz a legnagyobb hazai gondnak?

A legnagyobb hazai gond szerintem az érdektelenség, az, hogy az emberek cinikusak a társadalom menetével szemben. Szerintem ez az egy nagy hazai gond van. Nem érzik az emberek, hogy közösségekben élnek, s az utca és a gyár az övéké...

Van olyan szó, íz, illat, ami nosztagiát kelt benned?

Vannak. Például a szülőföld szó. A községem nem nagyon szeret engemet. Nem vagyok próféta a saját hazámban. Főleg a Békés megyei szociográfia miatt. Pedig szeretem a szülővidékeket, sárba ragadt vidék. Szegény is... Ahol nagy a szegénység, ott az ösztönök nem a lezszerencsésebben működnek. Szikes is... Borsod jobban a szívemhez nőtt, mint a szülőföldem. Három évig tanítottam Borsodban, Rudolftelepén. Életem egyik legszebb időszaka volt. Itt még az értelmiség is kü-lönb volt, mint a szülőföldemen.

Mondj egy ünnepet, olyant, ami számadra a legkedvesebb!

Semmi a világon... Általában minden-nap dolgozom. Vannak jó napjaim, amikor süt a nap, jó idő van, ezek az ünnepek. Általában semmiféle tekintély-tisztelet nincs bennem. Nem szeretem az ünnepeket. Azt sem tudom, mikor van a nevem napja. Különösebben semmit sem tartok számon. A társadalmi ceremóniák engem nagyon untatnak. Az emberek a saját életük eseménytelen-ségének enyhítésére találták ki őket.

Dévaványán kinek a házában laktatok? Miből éltek a szüleid?

Bérlők voltak általában... Az utóbbi években megvettek egy rossz házat. Bár ne vetnék volna. Apám cipész, bőrdíszműves, felsőrészkészítő, de jó ács és kőműves is! Az egész család ácsokból állt. Apám volt a legkisebb gyerek, és suszterinasnak adták. Rendkívül jó mester volt, vidám, megelégedett. Hatvanon felül van, de még mindig hajnalban kel. Anyám pásztorcsaládból származik, anyai nagypám községi csordás volt, Tóth Mártonnak hívták... – mondja Ladányi Mihály, aztán bort önt a poharukba, iszik, és hátradől. Én is iszom. Egy konyhában ülünk, a Dob utca közepé táján. Szóval, a belvárosban...

(1972)

Serföző Simon Ladányi Mihály

Hol voltál, hol nem, mert el-eltrüntél kóborlásaid mélyén az országban, útban szerelemtől szerelemig a szelekknek nekiúgva bátrán.

Elsábultál kalandoktól, nőktől, végül mindenből kiábrándulva. Pedig akár példaképünk is, előljáró zászló lehetnél volna.

Megkeseredtél, mint ez az elzúlló kor, amitől a földben is csömört kapsz. Különbön üdvözülhetnél volna. Még ma is élnél, ha meg nem halsz.

A vers születése

Ladányi Mihály

Vers-szülés, avagy az ihlet deheroizálása

Az úgynevezett „költői átélés” egy-egy vers-helyzetben nagyon hasonló a színész színpadi viselkedéséhez. Ha a színész meghatodik szerepbeli helyzetétől, gyengébb lesz a produkciója: a hangja elszorul, a gesztusok hamisakká válnak. Hasonlóképp van a költő versírás közben: bár önmagát ábrázolja, nem hatódhat meg önmagától.

S még néhány hasonlóságot találunk a két „szakma” között!!! A költő érzelme olyan versírás közben, mint a színésznek a maszkja. Ahogy a színész és a felvett maszk között valamifajta együttműködés jön létre a játék során, ugyanúgy születik meg ez az együttműködés költőnk és az éppen használatba fogott érzelmek között.

Gondolom, az ihletnek ez a deheroizálása rossz hatással lehet olvasóm költészettel kapcsolatos érzelmeire. De talán belátja, hogy bárki művész számára az ihlet nem egyéb, mint munka, amit a cselekvési vágy indít el, máskülönben az ember megragadna az érzelmi átélésnél, s nem folytatná szívós, kemény, sokszor az alkotó számára fölöttébb kényelmetlen munkafolyamattal.

Ez az oka, hogy írás közben gyakran „ellenőrzöm” érzelmeimet önmaga ellentétébe sodrom, s a neveltségesség látszatába hozva mentem meg a neveltségességtől. Mint például ebben a versben:

*Mona Lisa, távolodom,
Távolodom és megöregszem,
sötét völgybe tántorodom,
fekete képkeretbe fekszem.*

*Felhő-mosolyú, mennyi bánat
éri az embert, mennyi gond,
mire hazalopja magának
széltépett olajnyomatod.*

Mert az „eszményi igény” maszkja alatt mi már tudjuk, hogy ebben a szerephelyzetben be kellett érünk az eszmény másolatával, ezt a szentimentálisnak induló témát egyedül a realitás beismerése menthette meg az alkotófolyamat kudarcától.

* A fenti címmel Angyal János irodalomtörténész, kritikus indított el egy vallomások sorozatot a hetvenes években. Az által összegyűjtött rendhagyó írásokat lapunk folyamatosan közölni fogja.

Ladányi Mihály:

Vers-szülés, avagy az ihlet deheroizálása

Az úgynevezett „költői átélés” egy-egy vershelyzetben nagyon hasonló a színész színpadi viselkedéséhez. Ha a színész meghatodik szerepbeli helyzetétől, gyengébb lesz a produkciója: a hangja elszorul, a gesztusok hamisakká válnak. Hasonlóképp van a költő versírás közben: bár önmagát ábrázolja, nem hatódhat meg önmagától.

S még hány hasonló tulajdonságot találunk a két „szakma” között!!! A költő érzelme olyan versírás közben, mint a színésznek a maszkja. Ahogy a színész és a felvett maszk között valamifajta együttműködés jön létre a játék során, ugyanúgy születik meg ez az együttműködés költőnk és az éppen használatba fogott érzelmek között.

Gondolom, az ihletnek ez a deheroizálása rossz hatással lehet olvasóm költészettel kapcsolatos érzelmeire. De talán belátja, hogy bárki művész számára az ihlet nem egyéb, mint munka, amit a cselekvési vágy indít el, máskülönben az ember megragadna az érzelmi átélésnél, s nem folytatná szívós, kemény, sokszor az alkotó számára fölöttébb kényelmetlen munkafolyamattal.

Ez az oka, hogy írás közben gyakran „ellenőrzöm” érzelmeimet önmaga ellentétébe sodrom, s a neveltségesség látszatába hozva mentem meg a neveltségességtől. Mint például ebben a versben:

*Mona Lisa, távolodom,
távolodom és megöregszem,
sötét völgybe tántorodom,
fekete képkeretbe fekszem.*

*Felhő-mosolyú, mennyi bánat
éri az embert, mennyi gond,
mire hazalopja magának
széltépett olajnyomatod.*

*mire hazalopja magának
széltépett olajnyomatod.*

Mert az „eszményi igény” maszkja alatt mi már tudjuk, hogy ebben a szerephelyzetben be kellett érünk az eszmény másolatával, ezt a szentimentálisnak induló témát egyedül a realitás beismerése menthette meg az alkotófolyamat kudarcától.

*János!
Majd a hónap folyamán részlet is kerül ki.
Üdv.
Ladányi apó*

Cím: 1088.Bp.Fuskin u.14.II.14.

Honorárium: 1073.Bp.Lenin krt.41,OTP fiók, 20 422 csezla.

Ladányi Mihály versei

Ráolvasás

*Adj a kéménynek lila füstöt,
adj a reggelnek tíz kakast,
adj a tócsának fodrozó szelet,
adj a balálnak fehérgyolcsot,
adj az ekének csonttalan mezőt,
s adj a költőnek esővert életet,
adj az anyának jobb fiat,
vénebb hullát a temetőnek,
s a munkásoknak kemény öklöket,
adj az állatnak meleg ólat,
adj az Istennek arany inget,
és kedvesebb hazát mindenkinek.*

Munkások

*Este van.
Ülünk egy kocsmában,
s megéljenezzük a fáradt napot,
megéljenezzük a földet:
verejtékünk vasporával lett ma is teli.
Azt mondjuk:
bármilyen is, jó ez az élet,
bizalommal vagyunk iránta –
De holnap megint kalapáljuk és fényesítjük,
s egyszer majd tényleg
ragyogni kezd.
Hisz felegyenesedünk mindig, mint a fű,
ha végigmásznak rajtunk a napok tankjai –
Bármilyen történi is:
minden hazugságtól
a mi igazságunk lesz fényesebb.
S mialatt a világ
tele van cifra mutatványosokkal,
akik szomorúságot prédikálnak,
mi olajos rongyainkban,
verejtékeze,
vagy asszonyt ölelve,
vagy mint most, kocsmában iszogatva
megéljenezzük a fáradt napot.*

Danolva

*Dehogy vagyok kétségbeesve,
bár néha keserű vagyok,
Ha egy angyal rálép szívemre,
hol gömbölyű, odacsapok.*

*És bár kevéske örömöm van,
és a lányokban sem bízom:
ha az isten meginvitál,
a sarkon magam leiszom.*

*S mivel nagyritkán invitál meg
– gyéren hullik a hálapénz –
hát többnyire csak józanon
eszi eszemet a penész;*

*Az apró betörőt becsukják.
Ez szép, így tisztul a világ.
De nagy tolvajokkal miért nem
bővítik e statisztikát?*

*Egymillió, kétmillió
kényelemre vagy protokollra...
Sejhaj, csak gyűrjük a vasat
s megrögzünk bele danolva.*

*Sejhaj, reméljük, csapatunk
nem kap sok gölt az őszi tornán!
Az, hogy néha káromkodunk
egy miatt, merő kóhalmány.*

*Az asszony kerek fenekét
simogatjuk az ágyban este.
Lealkudjuk a konyhapénzt
s fűtülünk a történelemre.*

Optimizmus

*Nem fojthatnak kétszer
ugyanazon folyóba*

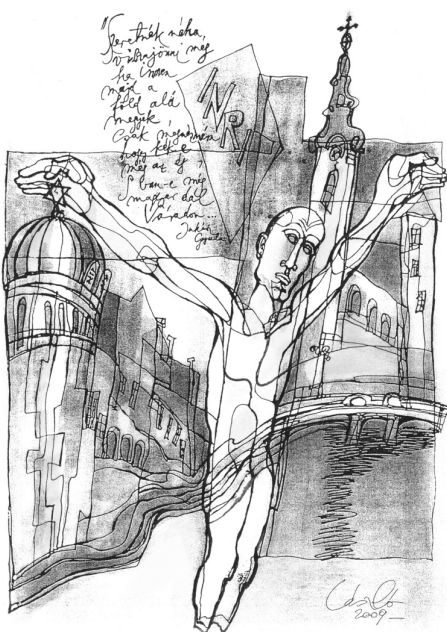
HÍREINK

Az Írószövetség dísztermében került bemutatásra Kaiser László költő Elvált apák című könyve. Az estről részletes tudósítás honlapunkon olvasható.

A közel múltban a Stádium szerkesztősége Lentibe látogatott. Az eseményről bővebb tájékoztatás honlapunkon olvasható.

SEMINOMA, AVAGY KÓRHÁZ A VÁROS KÖZEPÉN

Pósa Zoltán

A regény a Nemzeti Kulturális Alap ösztöndíj-támogatásával készült, 2012-2013

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MI IS AZA MUFF?

– Van itt valaki? Vannak itt férfiak – zendül föl egy telten csengő mezzoszoprára, s begurul egy gusztyusosan nagydarab, óriás macskóforma, kerek szemű középkoron és lánszágon túli, néni-szenen még inneni asszony. – Hozom ám a finom *hómárt* ráksalátával, de csak akkor kapják meg, ha végigmehtek mindenkin. Kedvesen rám kacsint. – Ursula vagyok, a doktor Bubóból, de a kórházban muffosnak hívnak. Tudja – ezen ifjú ember, mi az a muff? Magának még ezt nagyon tudnia kell – kacsint rám, majd legurulok az ágyról a nevetéstől. Valójában tarhonyalevest hoz marhással, vegyes gyümölcsösszal.

– Miért, mit jelent – kérdezi az öreg?

– Majd az ifjú ember megmondja magának. Ha nem tudná, az, amit a kis-lányok Katicának, nuninak neveznek hangosan. Közönségesen pinának hívják, a muffoskát – súgja ezt már csak az én fülemben, jaj, ezt ugye elfelejté – nevet szentiorian velem együtt, már a hasam fáj a vihogástól... Mellém tolja a görgős kajaállványt, nekem segít találni, az éjjeli szekrényemre teszi az ócska fémtálcán, műanyag edényekébe kiporciózot ennalól. Alajos bátyám jóízűen csemceget, szerintem a felesége örül a Mennyországban, hallja milyen jóízűen eszik, suttogja a fülemben „muffos Ursula”, fejét csóválja. – És még ez tanár, biztos a koménisták képezték ki hat-hét alatt doktorrá a Föxi-Maxi Egyetemen – folytatja halkan Ursula. – Mi már ismerjük, nem először fekszik itt, majd elmondja magának is, ha már eddig nem tette meg, hogy a kórházban tettek tönkre, ő is mást hibáztat a saját bűnéért. Majd rájön, mire is gondolok, de mára legyen elég annyi az új információkból és kórházi pletykákból.

Persze, evőeszközt nem hoztam, az öreg fölajánlja a saját tartalék MŰANYAG VELLAJÁT, koszos, gusztyustalan, szerencsére a kaja mami megszán egy teljes készlettel. – Igyekezzen – mondja még Ursula. – A Tanár Úr és az adjunktus Úr specialitása, hogy még vasárnap is megtartják az ebéd utáni kisvizitet.

Kontha Kálmán Tanár Úr és Bartalis Dénes Adjunktus Úr, a Nagy Stáb élén újra bevonul.

Járy doktor úr, ha elfelejtette volna, méltóztaték minden rutint végigcsinálni, vele is – mutat rám. Igen, Járy doktor, kezdjétek el – vált tegezésre hirtelen – még ma, Zoltán szerkesztő úrral is, amit csak lehet, mindent, amihez nem kell az éhgyomor. Muszáj mindent ezerszer elmondani? Sorolja kínaiul, nem latinul, mert rövidített mozaikszavakat darál: IPÉVÉ... IHÁDÉ... Milyen boldog voltam, amíg az előző rövidítésről csak az Idegenforgalmi Propaganda Vállalat jutna eszembe, s az a beleváló kis propagandista lány, aki nyomdafestéket nem tűrő szavakkal vetette a szememre telefonon, hogy nem kapta meg a Móra Kiadó új termését. Amikor kikértem magamnak, s közöltem, hogy én ám nem vagyok propagandista (nem a fenét). Ez nem az én dolgom – csiklandósan nevezett: – Ugyan, Zoli, nem emlékszel, együtt jártunk a MEKEKE

(Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése) tanfolyamra. Leszarom én a könyveket, de megígérted, hogy felhívsz, azért vagyok pipás rád, mert két és fél éve nem sikerült megtalálnod a telefonszámomat, pedig arról is dumáltunk, hogy beugrasz hozzánk.

Miközben én azon töröm magamat, ki is lehet ez a sokat emlegetett doktor Járy, vagyis melyik doktor lesz AZ a vizitre beáramló meszelt köpenyesek közül, öröla beszélt a csinos, bubi arcú ékágés szépasszony, az ő neve volt az EKG-beutalómon is. Vajon ki is lehet a stábból ez a mitikus Járy: a tejfeleszájuk közül, a fehérarcú, göndör, fekete vékony, a hosszú, jól fésülten szőke örök egyetemista, a koravén csecsemőarcú macskabajszos embrió. Vagy a két középkorú dokik valamelyike viseli tán a Járy nevet: az ébenfekete, élesen körül borotváltan bajszatlan gránitkemény félóriás, vagy a köpcös, széle, hossza egy, inkább makacs, mint kemény bajszos, kissé elhízott székel. Kosztolányi Dezső két tanítója jut eszembe, akik a falusi állományon szidnak, egy emberként, tele szájjal, utálkozva, de gyűlölködés közben is vigyázba állva egy bizonyos Verpelétyt, a rettegett szakfelügyelőt. Itt meg mindenki Járyt emlegeti. Ha nem ülne rám egyre inkább a kórházi stressz, komikusnak tartanám, nincs abszurdabb és mulatságosabb annál, mint ha egyvalaki betekintést nyer egy pillanatra másvalakik életerébe s ott meglátja, mennyire babonásan rettegnek egy számára tök ismeretlen név viselőjétől, vagy legalábbis úgy emlegetik, mint afféle orákulumot. Számomra eddig ez a Járy doktor nevű tótumfaktum idegenül hangzó, semleges hangsor tulajdonosa volt, na, mostantól kezdve változik az életed, Barna Zoltán. Akklimatizálódásod első markáns jele az lesz, ha doktor Járy nevét te is olyan magától értetődő fogalomként ejted majd ki, mint az „itteniék”. Akkor szűnik meg téves illúziód a kívülállásról, az autsiderségről, ha megtudod, ki is Járy doktor. Haza találsz. Vagy legalábbis leszámolsz vendég-illúzióiddal. *S igaz, tösgyökeres, virgigli beteggé válsz* – nyilall beléd a réműletes fölismerés, tiltakozol. Egy ét múlva ilyenkor már otthon leszek – mormolod görcsösen, mint egy buddhista imamalom. Eközben Setéth tanár bácsi is egyfolytában darálja nagymonológját, csak ő fennhangon, arról, milyen jó neki, hogy ilyen protekciós beteggel hozta össze a jó sorsa, mint én, mert itt aztán megy ám, kérem, minden, mint a karikacsapás. A foglalkozására próbálok terelni a szót, az jobban érdekelné, mit is csinált aktív korában. Rákérdezek.

– Hogy mit tanítottam? Egy len- és rostipari technikumban, aztán szakközépiskolában, fiúkat, lányokat. Közgazdasági jellegű tárgyakat. A tanárember beszédes... de a szobával is elégedett vagyok. Tessék, hogy miből is doktoráltam? Az 1947-ben bekövetkezett gazdasági változásokkal foglalkoztam, az volt a címe. Reformok a személyi kultuszban. Ma már ugye divat szidni az iparostást, de azért akkor az egy csomó embernek adott munkát. Ja, tudom, a mezőgazdaságot meg maguk, reformisták szerint tönkretették, elnéptelenedtek a kis falvak, ezeregyszázat mondott, annyi szerep nélküli települést okozott ön szerint a mértéktelen iparostás. Higgye el, enélkül nem itt tartanánk, hogy maga is ezt mondja, csak más előjellel, és hogy maga nem reformista, hanem nemzeti ellenzéki, aki szerint az egészet úgy, ahogy van, ki kellene dobni a szemétre, jaj, maga aztán... tehát még előlről sem lehet kezdeni. Jaj, jaj,

hagyjuk ezt, ne politizáljunk, kérem, én alapjában véve a rendszerrel is, az étellel is elégedett vagyok, tudok dolgozni, és igenis, tudtam, hol dolgozni, örültem annak és mi is örülünk annak, hogy ebben a kis kényelmes szobában vagyunk, maga is írogathat, én is tudok dolgozni. Mit mond? Hogy ez a kórház évtizedek óta nem volt felújítva, hogy rosszul zárnak az ablakok, kopott a drága kovácsoltvas lépcsőházi korlát, gyakrabban feshetnék a falakat? Ez nem rám tartozik. Képzeld, mi lenne, ha tíz emberhez kéne alkalmazkodni, magát nem hagynák olvasni, engem iratokat rendezni.....

Hirtelen elhallgat, reménytelen, legalábbis egyelőre, a tanár urat nem lehet kiközölkenteni az aktuális helyzetelemzés kényszeréből, az evidenciamaagyrázatokból. Talán meg is ijedt tőlem, hogy provokálom, s aztán mindent elmondok az adjunktus úrnak? Adná az égl! Hiába.

– Látom, maga is ír. A példa ragadós... Én a maga helyében pihennék, nem szalad el a munka...

VENDÉGBŐL BETEGGÉ VÁLTÁL...

A BEAVATÁS ELSŐ INTIM LÉPÉSEI ÉS RITUSAI

Ezúttal az embrionális kamasz lép be egyedül, s kettévágja az öreg tanár önismeréltő prognózisát arról, hogy „megjósolom, a maga ügyével hamar végeznék”. Bemutatkozik. Ő a misztikus DOKTOR JÁRY, az EKG-beutalóról, a nővérek, a Tanár Úr szavaiból megismert emberi lény. Kezet nyújt: **JÁRY VILMOS** vagyok, az ügyeletes osztályos orvos. Ez jól esik, a KINTI világ- emlékezett. Nem is sejti, hogy ezzel a civil gesztussal tette végérvényessé, hogy – magánmitológiám szerint – vendégből beteggé váltam. Mellette finom, fennköltarcú, vonzó, középkorú úri nő. Aranyláncos öklarával, jegyzetel, s elolvassa a kórlapomat. – Maga már 37 éves? – kérdezi mosolyogva. – Azt hittem, még gyerek.

– Tudja, elégedett vagyok, Kati nővér a másodikról sokkal szigorúbb volt. Maguk nagyon kedvesek.

Dr. Járy udvariasan a vizsgálóba szólítja a tanár urat. Én addig gyors altesti mosdást végzek a csapnál. Jaj, az ölfürdő. Hogy bírok ki egy hetet „csak” zuhanyozással, fürdés nélkül, letolom a nadrágom, s lelcsolom és... belevörösölök a megalázottságba, Belép az öklarés úriasszony és az anyásan szép, szemüveges, fiatal lány. Utóbbi fesztelező, csilingelve rám nevet, az úriasszony rászól: – Ne hozd még jobban zavarba szegényt, de ő is elmosolyodik, mellém lépnek, segítenek tartani magamat, kétfelől belém karolva, kicsit megemelve. – Nem kell elpirulnia, nyugodtan mossa meg a fütyit –bűg az érett tearózsa képű. – Húzza le a fitymát is mosolyog kedvesen a fiatalabb. – És a fenekét is, a lyukat is szappanozza. Na, jó, segítetek... Senki sem ütközik meg ezen, az a jó, hogy törődik az intim higiéniával. – Uhu bácsik – szól közbe a fiatalabb – majd megtudja, ki az, szabályosan erőszakkal kellett megfürdetni, annyira vörös volt a bőr alatt, hogy azt hittük, lerohad a nudlija – kirobban belőle e nevetés. Az úri nő ránéz, fejét csóválja. – Végeredményében igaza van Mikoltának, a mosdás egy kórházban közügy, ezt jobb, ha megszokja. Kimennek, s hallom, hogy az angolkiasszonyos lédi tovább mossa a lány fejét. – Azt szeretném, ha otthon éreznék ma-

gát? – Azért kacérkodni nem kell, nem ismerem rád. – Olyan kedves srác – Ez a srác egy középkorú író bácsi, ha nem tudnád. ...Vigyázz! – Mire? Úgyis felmondásban vagyok...

A pizsamagyatám csupa víz, hiába próbáltam „szalonképességgel” védekezni a testi kiszolgáltatottság ellen, a két ápolónón kívül senki el nem hiszi, s senki le nem mossa rólam, hogy bepisiltem.

Visszajön a kis szemüveges, hívja dr. Járy – belém karol: – Ne törődjön... törődj semmivel, senkivel, ha benn vagyok, keress meg és kérj nyugodtan segítséget tőlem. Gyere csak –suttogja, s egy ajtóhoz vezet, ami a folyosóhajlatban búvik meg. Ez a zuhanyozó, este hattól tízig használható, ha benn vagyok, segítetek.

Nem árulom el, hogy hallottam, tudom, hogy felmondásban van, de hát mindegy, egy héten belül én sem leszek már itt... s már szinte tudom, hogy bizony, nem igen lesz ez így... vágyom az anyapótlékra, mint minden férfi, így kimondom: – Dr. Járy azt fogja hinni, hogy... azért nedves a pizsamám, mert levezeltem magamat. – Mondd nyugodtan, hogy lepisiltem – nevet a lány. – Nem hiszem, hogy a gatyád állapotával foglalkozna. Elmegetni kellett, kidugja embriófejét az ajtón, szimpatikus, hogy nem az asszisztensnőt küldi.

Férfiak előtt jobban utálok pucéran lenni, a nők jelenlétében csak a szemérmesség gátját kell átlépni, az ösztönös vonakodást, aztán jobb, természetesebb egy normális férfinak. Hát még, ha „piszkálnak” is, tapogassanak inkább másneműek. Annyira nem vagyok még koros, hogy a csinos doktornőben, vagy az asszisztensnőben csak a hivatalos személyt lássam, akinek jogosítványa van férfi nemi szervek megtekintéséhez és megfogásához. Az előbb, amikor az idősebb ápolónő a fitymámról beszélt, az is jól esett, hogy zavarba hozott, hogy „kicsit nagyon” szégyellem még magam. Abban viszont semmi jó nincs, ha egy másik férfi matat a golyóiddal. Az a bizonyos beteg jobb here már nem is fáj, amikor megszorítja... Rossz jel

Zavaros, fecsegnek belülről, ha mindent hangosan ki is mondanék, kezdenék hasonlítani a „kisöreg” szobataásra.

– Nos, Barna úr. Mi a panasza. Kellemes, határozott emiens örök kamasz diákhang.

– Vírusos influenza szövődményeként kaptam heregyulladását. Január eleje óta nem műlik. Pont a szilveszteri buli alatt észleltem először.

– Dohányzik?

– Nem.

– Iszik?

– Alkalmanként, de nem rendszeresen.

– Nemi élete?

– Intenzív, de csak otthon. A feleségemmel.

– Születi közül volt-e tuberkulózisos, ve-sebeteg, szívbeteget

Kapkodok, nem emlékszem, elmondom anyám kis szívbillenyű-zavarait és hogy most Guillén-Barrés kórtól szenved, mozgáskorlátozott. Apám tébcéjéről is említést teszek, csak folt volt, nem kaverna a tüdején. Nem reagál arra sem, hogy ennyire szakszerű vagyok. Később

jut eszembe, s elmondom, hogy apám fél vesével élt, de lényegében csak a halála előtt vették észre. Ettől lett öngyilkos, félelmében, pont hét éve, 1979 februárjában. Járy arca rezzenetlen, semmiféle érzelmi reakciót nem árul el. A kamaszsóság lárvája alatt igen csak határozott... Aláíratja velem a kórlapomat. A menedzser belép, most ő is kezét nyújt. – Áh, hogy van – ezúttal barátságos. – A maga felesége is egész nap a filmszemlén? Kész bolondokháza. Hótt ideges, mire hazajön. Maga is örüljön, amiért itt lehet ezen a zűrös héten. Még mielőtt rákérdéznék, hogy „ugye, az azt jelenti, hogy »csak« ezen a héten kell benn fekdüdnöm”, elviharzik. Minden biztatónak vélt jelbe belekapaszkodik a reménykedő türelmetlenség. Így rászánom magam, s dr. Járytól kérdezem meg, hogy korai-e még érdeklődnöm a műtét ügyében. – Korai, s nem is biztos, hogy műteni kell. Kap még egy kis antibiotikumot, vagy valamit, hátha elmúlik...

Bebújok a paplan alá. Igen elfárasztott a vizsgálat, s érzem, hogy a monográfia megírásának minden idegfájdalma bennem rekedt még. Az jó jel, hogy a demitizálódott doktor Járy is reménykedik még az orvosságban, az viszont kevésbé kellemes, hogy ezek szerint arról szó sem lehet, hogy jövő hét elején hazamenjek. Hm. Márta nem fog örülni, a fáradtság jele, hogy összetett jövőidőt használok, erről leszoktattam magam még gondolatban is. csak itt lenne már.

Szomorkás slusszpoénként lép be a menedzser:

– A felesége csókolja, most telefonált. Azt üzeni, hogy csak szerdán jön, látogatási időben.

– Köszönöm.

Lesújtott vagyok, Feltételezem, sőt, tudom, hogy a menedzser megnyugtatta, s azt tanácsolta, hogy holnap ügyis egész nap vizsgálatnak, nem érdemes bejönni. Ahogy később megtudtam, az adjunktus szabályosan megtöltötte neki a látogatási időn kívüli viziteket, mert azt szereti, ha a kórházi betegeteket a dokik vizitálják, nem zökkennek ki a hozzátartozók az amúgy is nehezen megszokott új közeg aurájából. Lelkem mélyén sejtettem, hogy Bartalis a bűnös, elkezdtem kicsit utálni, de leállítottam magam. Örülj, Barna, hogy Európa egyik legrosszabb egészségügyi infrastruktúrával és anyagi lehetőségekkel rendelkező országában ennyire főúri bánásmódban részesülz életedben először. S lehet, hogy igazat mond az adjunktus, az is elképzelhető, hogy Bogyi megint egész nap nyúben van... Fáradt... De legalább megbeszélte volna. Például együtt kifüstölögnék magunkat. Hisz arról volt szó, hogy azért jövök be a kórházba, hogy minél hamarabb kivegyék a fél tökötmet, ne-hogy ártételek keletkezzenek, erre húzák az időt...

– Látja, ilyen dolog ez – vágja félbe gondolataimat az öreg, most nem bálnám, ha elhallgatna, idegesít kicsit az alig titkolt káröröm. Leri róla a lehető legrosszszeműbb magyarázat feltételezése, ugye, a beteg embert leírják, még a felesége sem látogatja rendesen, pedig ő aztán ismerheti a szigorú adjunktus urat. – Persze, holnap ügyis hiába jönne az asszonyka, de nagyon elégedett vagyok, amiért úgy peregnék a dolgok... kikapcsolom, mert bár elkezdt arról csacsarászni, hogy a tantestületben őt mindig leintették, mert túl sokat beszélt, bezzeg az értekléteken, meg a továbbképzéseken

jól jött, hogy van, aki a fiatalok helyett is hozzászól, persze, a fiatalok néha hálátlanok... de hiába reméltem, hogy végre kiköppen kedvenc témájából, visszakanyarodik arra, hogy milyen jó, hogy én, a protekciós beteg itt vagyok és emiatt őt, a szobatársamat is pörgősebben vizsgálják, mert ugye azt még sem lehet nyíltan bevallani, hogy csak én számított, zúg a fejem, de kitisztult, lecsillapodtam, nem lehetek ennyire önző, Mártinak Mátéval is foglalkoznia kell, befelé fordulva olvasok, jó taktika, az öreg nem látja, hogy nem figyelek rá... legalábbis megpróbálom...
 jai, 1986. február 10-e, belém égsg egy életre, soha nem feledlek, szörnyű nap...

... teszek, veszek, hogy közben is mozogjak. Az apósomról mondják. azért halt meg korán, mert csak ült egy helyben. A mai napom eredménye volt jól haladok a selejtezéssel, és hát magának köszönhetően.....

Sötétedés, bevesszük a gyógyszereket, egy rakás hashajtó és vesetisztító, érvénybe lép az éhgyomor. Öt perc múltán megjelenik a tearóza ábrázatú ürítő... BEÖNTÉS – Tolja csak le a nadragját, Férfiúi tudatomat izgatja kissé... ami megnyugtató hosszú távra, még mindig embere vagyok, de nem szabad, nem akarom inkább, hogy észrevegye, mennyire fölizgatott. Hiába, nem lehet nem észlelni a valamimmet, ami majd háromszorosára dagadt. Gyöngéden, anyásan néz, megérti, most nem is mosolyog... Igen.. Most már én számára beteg vagyok, még akkor is, ha nem vagyok beteg. Fejtámasz. – Forduljon meg! Ekkor hamiskásan elmosolyodik, kedves, decensen, de határozottan dugja a csövet a seggembe... bizony, ettől pillanatok alatt lelehadt az a bizonyos micsoda, ezért nevetett olyan pajzánul, ismeri a beöntés előtti villámgyors ellágyulás mechanizmusát, nem fáj, de kellemetlen, s most kicsit meg is sajdul.

Szegény öreg, nem bírja visszatartani, csupa víz a lepedője.

Én csak többszöri alkalom után könnyebbülök meg, az úriasszony odakésettette a bilit is a biztonság kedvéért, nem volt rá szükség, sikerült odaélnem a közeli mosdóba, női embléma van rajta, de a nővér mondta, hogy ezzel ne törődjek, betegek vagyunk, nem nők és férfiak, kiváltképpen, ha ennyire sietni kell, úgy hogy kicsit maradok is a trónszéken, Az ajtót a kórházi WC-ben bezárni nem lehet, hát ha rosszul lesz valaki, az úriasszony rám nyit, megkérdezi, rendben vagyok-e? Már az sem megalázó, hogy nem megalázó. A tanár úr arca vörös.

– Nem nagyon jött ki semmi belőlem, de nem akarok szólni. nehogy még egyszer... Sok mindenhez hozzászórtam, öregember is vagyok, de ezt gyűlölöm. Engem viszont már nem izgat, még nem ült rám teljesen a kórházi beteg szemérmatlensége, de azt úgy tűnik, kezdem megszokni, hogy a testi szükségletek itt nem magánügyek, a tearóza nővér megnézte, mi jött ki belőlem, elégedett volt: – Jól van, ez már tiszta víz, s az öreget is kikerdezi, s mivel bevallotta, hogy keveset szart, bizony nála megismételték a procedúrát.

Dr. Jány vezeti az esti kis vizitet. Három süldő lányka, (ápolónők, vagy óhás gyakornokok, nem derült ki). Az egyik a már ismert ragadozón érzi arcú, puhán vicseri mosolyú, szóke, mini

(piniszoknyás) a másik is szóke, nem annyira úthenger érzékiségű, skandináv típus, de kedvesebb, személyesebb, már utcai ruha van rajta, csupa ideg és érzelm. A harmadik a szép, barna, szemüveges is civilben van, integetve kilép a kóterből, a csupa ideg szépség követi. A kis ragadozó már ambuláns koromban rám vigyorgott többször is, most is, pajzán mosollyal nézi a kórlapomat.

– Jók legyenek – súgja. A vonzó úriasszony idegenkedve mered rá, még irántam is visszaszigorodik egy villanásnyit, amiért a penge-babára mosolygok.

– Reggel kapnak még egy beöntést – mondja. – Ne egyenek semmit, tényleg... Magában megbízom... – újra a régi kedvességgel szól.

– Mind a ketten? – kérdezi a pinis ragadozó, s közben engem fixíroz.

– Igen.

– Ejha – nevet föl, kedves részvétellel, kissé csúfólódón néz rám.

1986. FEBRUÁR 11., KEDD, AZ ELSŐ „BENTI” ÉBREDÉS

Lehet, hogy Márta valóban azért jön csak szerdán este, mert ma, vagy holnap miskárolnak. Butaság. A miskárolás szó a nőstényállatok ivartalanítását jelenti, engem bizony herélnék, kasztrálnák, akár tetszik nekem, akár nem – Az ökor mindig tovább él, mint a bika –vigasztaltam magam tegnap reggel tréfásan. Persze, pánikoltam megint, hogy elkésem, lebasznak, hogy legalább a Poliklinikára dugnám oda idejében a képem. Megszoktam sajnos a Kádár korszakban, (ma már szabad ezt negatív élelem is emlegetni), hogy már semminek nincs tétje még a gazdaságban sem, annyira eladósodott az ország, hogy szinte mindegy, hogy dolgozunk-e, vagy sem, még az úgynevezett termelési szférában is elszaporodtak a raktárra dolgozó gyárak, üzemek. Én pedig, aki egy olyan lényegtelen irodalmi propagandálpap vagyok alszerkesztője, amelynek megjelenése senkinek sem hiányozna, ingyen osztogatják iskolákban, egyetemeken, háromszáz ezer példányban, kezdem átvenni a többség ráérősen álmós, minden mindegy életritmusát, így kezdek mindenhová pontatlanul érkezni. Nem lesz semmi baj, ne félj, Kontha nem olyan letolós fajta (most már tudom, velünk szépen bánik, ő a kollégáival szigorú, a betegeknel a rossz zsarú szerepét Bartalisra hagyja). Megcsináltam a reggelit, mint rendszeren, ágyba vittem Mártinak és Máténak a menázsit, megvettem az ágyat, felöltöttem a Pötöm Pulyát. Vajon most gondolnak e rám? Szegény Márta, ez a tojászapulás rosszabbkor nem is jöhett volna, még a legoptimálisabb végkifejlet esetén is (megmarad mindkét golyóbis) ilyen hosszú, kemény weekendje egyetemista kora óta nem volt, miközben férjura életében először komolybeteg, mosolygónia kell rendezőkre, filmszakemberekre, moziüzemvezetőkre, ugyanis a filmszemle a szakemberek számára állandó éjjeli-nappali konferenciázás, ami azt jelenti, hogy ő is, Bartalis adjunktus felesége is, szabályosan beköltöznek a Budapest Kongresszusi Központtal összeépült Novotel nevű, ausztriai módi szerint épült hotelba. Így, hogy én a kórházban vagyok, Márti ott is alszik, a gyerekhez a mustra végéig odaköltöznek a nagyszülők. A külföldiek és a vidéki moziforgalmazók

és -üzemeltetők is ott laknak, de mivel az ingyen szállással csak a kötelező reggeli jár együtt, a magyar többség vagy a hazaiából oldja meg az ebédet és vacsorát, vagy reggeli után vásárolnak be az egyik közeli közértből. A második napon a vidékiek közül néhány ismerős megkérte Mártát: vigyen már nekik be evőeszközt, mert a tizenöt forintos napidíjból csak a szállóba becsempészett hidegkonyhai készítményekre futja – persze, kis kiegészítéssel, hiszen még a konferenciaközpont folyosóin lévő elitkantinokban is elképesztő árak vannak, a hotelban pedig már a cukrászda is megfizethetetlen, az étteremről álmodni sem mernek. Fenn az ernyő nincsen kas. Ilyen az egész szocialista ország, mint a filmszemlék, a kirakatban nagyképű rongyrazás, a háttérben szegénytelen kinos helyzetekkel, megalázott jóra való emberekkel. Bogyi elmesélte, hogy a külföldiek elismerően csettintgetnek, ez igen, a magyar konferenciázók jól bekuckósodhatnak, ki sem kell mozdulniuk a szálloda-konferenciaközpont hipermodern palotakomplexumából, mert hiszen minden megvásárolható helyben. A valóság ezzel szemben az, hogy aki a magyarok közül nem hozott magával karácsonyról megmaradt disznótorost, az vagy koplal, vagy hajnali bolti túrákra fanyalodik. A harmadik napon már nem bírják tovább, s dél körül kiszivárognak a körtéri falatozókbá, s egyre hosszabb-hosszabb időkre ragadnak ott, s maradnak le esetleg éppen a legérdekesebb filmekről és előadásokról. No, ez inkább csak az iszákosabbjára jellemző, a többség visszatér, de akkor is groteszk, ha csak az elejét nem látják,

hallják valaminek, hiszen azért jöttek „föl” Pestre, hogy feltöltekezzenek. Országos önismerethiány-szemle és konferencia – füstölög, az első nap kimerítő élményeinek hatására még tudtam aludni. Ezúttal még nem a fél öttől folyamatos edénycsörgésre ébredtek föl, bár a félálomban már beszüremkedett a zaj.

A fehérnadragos, fehérpulóveres skandináv süldőlány „jó reggelt kívánok”-ja riaszt föl teljesen, bájos határozottsággal ad az egyik kezünkbe egy kémcsövet, a másikba egy orvosos üvegcset: uraim, pisire föl. A pisi eleje az üvegbe, a közepe a csöbe, a vége a vécébe, vagy a bilibe megy. Háromnegyed öt, az öregúr szédeleg, nehezen érti, mit hova, a szikár szépség kedvesen, de katonásan megismétli. - Gyorsan gatyát le, féloldalra. Fenékkel felém, még nem néz rám. Megdugom magukat, mondja pajzánul, skandináv tárgyilagossággal, s ettől lesz az egész még pikánsabb, illetve lenne, ha nem tudnám, mi következik.

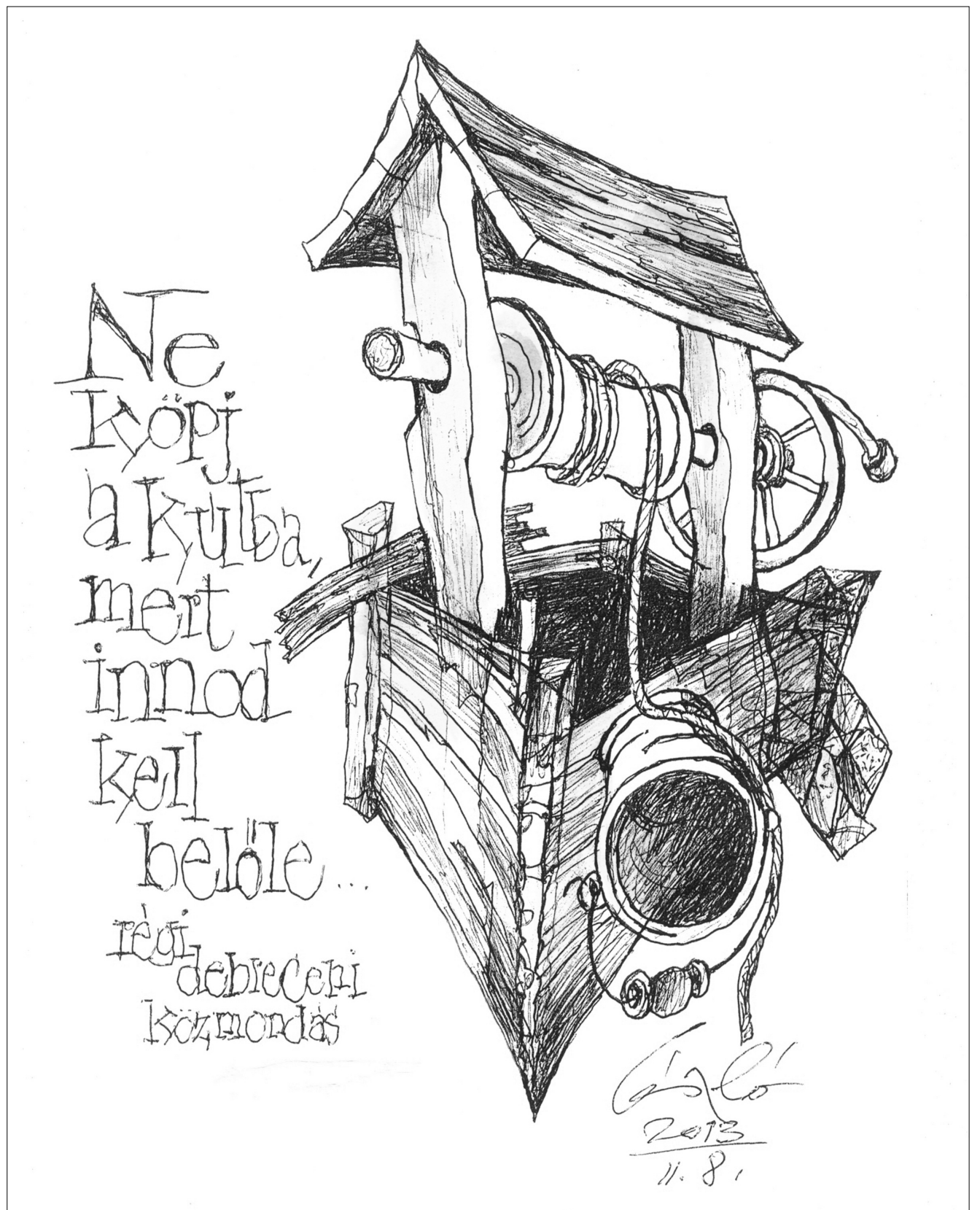
– Le a gatyával – pattan elém. – Jaj, azt hittem, már letolta, ne szégyenlősködjön, mint egy szűzlány. Végigmér, egy pillanatra személyessé válik a tekintete, majdnem elmosolyodik, bólogat. de visszakatonásodik. – Féloldalra, jó, jó, értem én. Tárgyilagosan sajnálkozik, annyira összeszűkült minden belső részem, hogy nehezen csúszik be a cső. - Hú, ez biztosan fáj, vérzik is kicsit, bocsi. Hősiesen mosolygok, de a lány nem viszonozza, gondterhelten rohan az öregúr ágyához, belőlem már nincs mit kimosni desztillált víz maradt utánam a wc-n, de szegény tanár úr alatt

újra lepedőt kellett cserélni, fekete szar, sűrű, kármin vér. A skandináv szépség ezután is kedvetlenül néz át rajtam, vagy nagyon fáradt, vagy ellenszenvezik velem. Ilonka főnövért követte a skandináv vetkőztető lánykát.

Tegnap este altatót, hashajtót kínált, az öreg megjegyezte: eleget hajtanak minket enélkül is). Hát igen. Tegnap két Phenolphthalein, hat darab édeskés, szénfekete ismeretlen tabletta, allövet, majd újabb beöntés – tegnap dél óta nem ettem. Jó kezdet arra, ha otthon fogyókúrával folytatnám, rám férne gyógyulás után... újra. Pedig enélkül is rájöhettek volna... nem muszáj örök-ké zabálni.

Ilona jó sok vért vett, négyféle vizsgálatához, (májfunkció, vércsoport, vérsüllyedés, vérkép), négy kémcső is megtelt, egyre bátrabban folyik az életnedű, az enyém piros inkább, mint kármin, nem is olyan nagyon sűrű, el sem hiszem, hogy egyszer csak vége. – Azért hagyok is valamit – tréfál mosolytalanul. – Szorítsa rá jó erősen a vattát. különben szidni fog, hogy elkétkitettem a karját.

A tanár úr, amikor látta, hogy az ágyban fekvő szeretek írni, olvasni, engedélyemet kérve kilötte magának az asztalt az ablak mellett, most is ott folytatja privát levéltári munkáját (mások kutatását – kuncogok magamban saványúan). /Jó ez nekem. Nem unatkozom, nem ölöm magam, s nem gondolok a betegségemre. S higgye el, nővére, nem zavarok senkit, közben nem jár a szám./

„Dehogynem” – mondja Ilonka tekintete, cinkoson rám mosolyog. Rendesek ezek a nők, de néha az agyukra meg a bőbeszédű tanár. Az úrasszony regnap seggbedugásunk, pardon, a beöntésünk után kedvesen érdeklődött a doktorátusa iránt, magáról bevallotta, hogy az angolkisasszonyoknál járt gimnáziumba, ott nem tanítottak közgazdasági tárgyakat, ő amúgy is human érdeklődésű. – Didaktikai témából, hogyan tegyük a középiskolásoknak érthetővé a marxista gazdaságtan alapelvei... hol van az már, tudja, amióta nehezen vizelek, reggeltől estig azon töprenkedek, vajon miért. Mit is mondott még úgy két órája: „Az 1947-ben bekövetkezett gazdasági változásokkal, az volt a címe: Reformok a személyi kultuszban. Ma már, ugye, divat szidni az iparosítást, de azért akkor az egy csomó embernek adott munkát.” Vagy szenilis, vagy inkább hazudik, tanult abból, hogy nálam leszerepelt a rendszerhűséggel, sejtí, hogy az angolkisasszony se nagyon szeretheti azt a szocializmust, melynek köszönhetően nem lehetett filosz, irodalomtanítás helyett a pöcsünket és a golyónkat moshatja, és dugdoshatja napestig a fekete allövetcsövet az ánuszkunkba, vagy a katétert a fűtűlönkbe. – Én sokra becsülöm az itteni tanár urakat és adjunktus urakat, de olyan furcsa, hogy nem mondanak semmit...

Szegény tearóza arcú, vesztére kezdeményezett beszélgetést Setéth bátyámmal, el kellett menekülnie. Abban az öregnek tökéletesen igaza van, hogy az ő agya is egész nap a veséje, a hólyagja és a micsodája körül forog, de én nem osztom meg fűtyigondjaimat idegen hölgyekkel, osztoznak ők, mármint az ápolónők benne úgy is, ha nem kötöm az orrukra férfúfi félelmeimet. Az úriasszony egy elegáns pardonnal szakítva félbe a mondatot, kisértült a folyosóra Setéth Alajos doktor és tanár úr szájmenése elől.

A hőemelkedésem elszállt, már fújom belülről Ilonka főnövér, az úriasszony és a szilfid, csupa ideg skandináv karcsúság egymással versengő ideg-gyógy mondatait. 37,4-gyel kezdtem (kórházi stressz, kérem), este már csak 37,2 (ez már jobb) reggelre 36,4 (na, látja, mondtam, maga még mindig túl szemérmes és ideges. Úgy érzem, nem loptam magam túlságosan az északi típusú nimfa kegyeibe és szívébe, ne köntörfalazunk, nem csípi a búrátat egy neked kifejezetten szimpatikus lány, Barna fiam.). A vérnyomásom 140/80, az öregé lement 180-ról 170-re. (Ezzel is elégedett vagyok, a hely is kitűnő. Hálásak lehetünk, itt minden jobb, mint a lenti emeleteken.)

Járy doktor kíván jó reggelt, álomról érdeklődött, tanulva a tanár úr kárán: köszönöm, jól aludtam – volt a

lakonikus felelet, kedves mosoly a jutalom. – Barna úr úriemberként válaszolt, de mit mond őszintén a beteg. – Hát, alapjában véve végigszunyókáltam az éjszakát, de tudat alatt éreztem: itt vagyok. – Így van ezzel minden érzékeny ember, ha akar enyhe altatót, adhatok, de inkább azt javaslom, próbáljon belső erőit koncentrálna mélyen aludni éjszaka. Higgye el, menni fog. – Köszönöm, az utóbbit választom. – Okosan teszi – veregeti meg a kezemet. Nem lesz könnyű önérből aludni, a tanár úr éjjel nyolcszor vizelt, a csurgásra, a szellenéseire és a nyögéseire mind ahányszor fölébredtem. A nagy hasmenési akciós rohanás és rotyogás után zuhanyoztam hosszan, forrón, minden porcikámra részletesen kiterjesztve a víz jótékony hatását, amitől egészen fölvidultam. Mi lenne, ha ma este azért mégis kérnék altatót suttyomban Ilonkától, ki kell bírni szerda délutánig, csak akkor jön Bogoy.

S ebben a pillanatban aggódó arccal rohan be Márta. Fáradtnak tűnik, s kicsit duzzogott a ravasz és szigorú amerikai stílusú göbéra, Bartalis Dinire, de csak nekem, „nehogy bajba keverjem a férjecsémét”. Kiderült, hogy Márta sajátos lélektani csapdába esett. Fölhívta a tonzúrás menedzsert, s amikor megkérdezte, mikor jöhet be érdeklődni, az amerikai az ő sajátos nyers modorában kioktatta: látogatási időn kívül nem

ildomos civileknek itt (mármint a kórház szentélyében) tartózkodni, különben is, nyugodjon meg, a kedves férje (mármint én) nem „nagybeteg” és „itt” jó kezekben van (vagyok). A saját felesége, Erzsike, családi becenevén Zsizi nyugtatta meg Bogoyt: ne törődj a vén medvével, nem kellett volna megkérdezni, hanem egyszerűen besétálni, itt tizenhét óra után már csak az ügyeletes orvos marad, így viszont, most még kinos nyomban fumigálni az adjunktus úr tanácsát, így le is szöktünk a lépcsőfordulóhoz. Csodálatosan megkönnyebbültem, itt van hát, akit vártam, aki nélkül borzalmas lett volna még huszonnégy órát eltölteni. Dióhéjban elregelem utazásomat a fűtykösöm körül, s hogy lassan immár húsz órája üres a gyomrom, az ő kis narancsából sem chetek a röntgenezésig, de milyen aranos a Kusmárta, hogy hozott déli gyümölcsöt szerető, bolond férjének, kinek nem a heréjével van igazán baja, hanem azzal, hogy hiányzik assonkája és fiacskája. Kapkodó, siető félszavak, vissza kell még mennie a Budapest Kongresszusi Központba, de a szemlének hamarosan vége, holnap jöhet, akár kicsit előbb is, már túl leszek a műtéten – Meg ne ijedj, ha fél veséd van, ugye. te nem vagy olyan, mint az apád és szeretsz bennünket? – Nem vagyok örült, és boldog vagyok a két kis dudával. – Máté is vár haza, annyit voltatok együtt

az utolsó három héten, hogy egyszer, reflexszerűen engem is apának szólított. Sziaszia, nadon szeretlek.

Futás a kórterembe, bármikor hívhatnak, óh, botor tévhit. Igen, nem ítélek, de az öngyilkosság nagy bűn. Apám reám nem hagyta a terhes örökséget, az tesz ilyet, aki képtelen bárkit is igazán szeretni, féltestvérem viszont az óta is szorong, egyre terheltebbnek tűnik, hagyjuk, most nem ez az én legfőbb gondom. Én tudom, hogy várnak, feleségem, fiam, a hivatásom, félkész eposzok”, addig, amíg Isten nem szól, itt a helyem. S miközben az öreg hol hablatyol, hol a fejét a keze alá párnázva mered a plafon egy pontjára, belőlem versek gördülnek ki:

ISTEN ELHÍV MINDÖRÖKRE

*Kör alakú völgyek zárnak
Össze rájuk szabott hegyet
Holt tavat rejt bércek öble
Fagyos vízben falu kékül
Jégpokollá terebélyűl
Látogatják kísértetek
Elölük a havasokba
Rejtőzhetnek
Össze bércek csúcsán
Nem lel rám
A Sátán ökle
Isten elhív
Mindörökre*

A BÉRES-CSEPP NYOMÁBAN

Illyés Gyula 1977-es naplójegyzeteiből

Február 14.

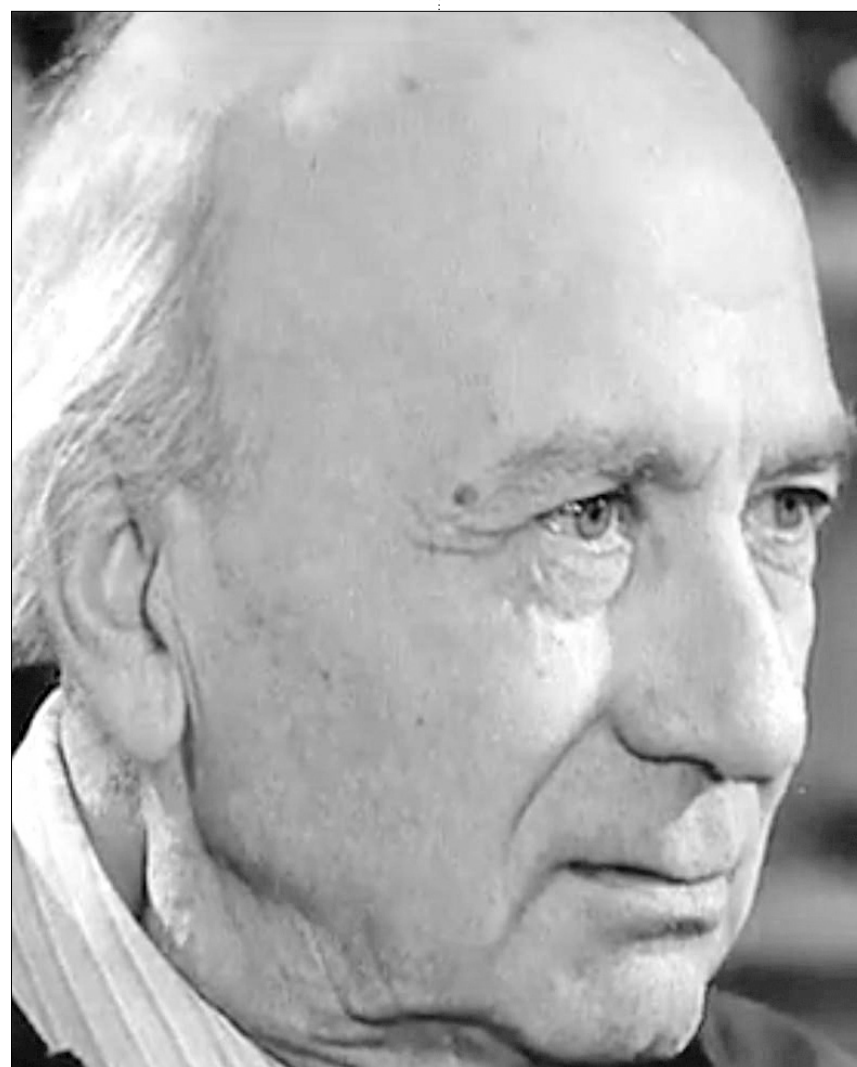
Délután a Böbe vezette kocsin Tibor és Ella csak a ház elé, Ikával, Flórával így megyünk megnézni a Kulturális Minisztérium Báthory utcai kis stúdiójában Kósa filmjét (ő ott várakozik), a Béres-féle rákellenes „csoda”-orvosság útjáról. „Egyszerű” emberek vallomásai, hogyan mondtak le rólu az orvosok, és hogyan gyógyultak meg valóban csodaszzerűen.

Oly közvetlenül s ráadásul oly izes magyarsággal beszélnek (főleg a bácskai magyarok), hogy azon nyomban elhiszem, amit mondanak. S a cáfoló orvos oly szerencsétlenül önhittén tudományoskodó, hogy viselkedése csökkentti szavai hitelét.

S a nagy tanulság: ez a lenti keresztmetszet azt mutatja, a családokban van szeretet, összetartás. A felnőtt gyerekek viszik szüleiket kórházból kórházba. Matejko bácsinak a rokonsága segített, hogy a kis családi házukat fölépítsék kálákában, azaz ahogy ő mondja, „társadalmi munkában”.

Február 15.

Este ismét a Béres-cseppek filmjénél, a tegnapiakkal, s hozzánk még Csilla és a férje. Nagyobb élmény, mint a legmodernebb mozi. Mennyei jóakarát a világon! S milyen elemi erejű a magát szükségesnek érző intrika! Összefoglalva: nem tudok hozzászólni a gyógyszer összetételéhez, de megnézni ezt a filmet lelkesen merem tanácsolni mindenkinek, még a tudományos ellenőrzőknek is. S a ráadás tapasztalat: mennyire elmaradt (vagy tévútra tért) a tanult színjátszás az eredeti földadatától, az életbázolástól. Mit leplez le, hogy a hivatalos álláspont képviselői mind száználmasan szerepelnek (önhitték

és láthatóan önzők), a hívők pedig ártatlan tekintetűek és még jó (természetes) előadók is, ha csodahitéről adnak képet. Böbe „rajong” az „ügy”-ért, utcai tüntetésre volna képes.

Február 17.

A Béres betegéről, híveiről s ellenfeleiről készült film harmadik része.

Egyre jobban az ügy krimijellege bontakozik ki. Hiúságuk és állásföltűtik még orvosokat is szakmai szabálytalanságra

„Mert ez más időpontban nem felel meg az igényeknek.” Ki dönt egy ország „igényé”-ről? Az, aki a „Gyere velem csókot csenni”-t fő időben énekelte a – csángóknak is?

Február 20.

Délután Kósánál Béres ügyében. Déryék, Csoóri, Nagy László, Ratkó József és Béres meg Dévényi s persze Kósa. Elsőül kérnek meg a teendők ügyében. Magam skeptikus vagyok, már azért is, mert oly óriási dologról van szó, és ami nagy dologban én bízom, mind elbukott. Számomra bizonyíték eddig csak a film hatása rám. Ebből tán inkább értelmem, mint érzelmem azt szűri ki: komolyan megvizsgálendő a jelenség. Lényeges tehát, hogy minél több szakértő és „illetékes” lássa a filmet. Velük csak azután érdemes akár vitázni is.

Ennek elérése? Nagy Lászlónak két hónapja ki van nyomva (s letiltva) a cikke. Tegyenek hozzá fakszimile dokumentumokat, s úgy próbálja közzétenni.

Erről s ilyesmiről még sok okos találgatás.

Béres és Dévényi életben rokonszenvesebb, mint a filmen. Kérés nélkül ad Béres nekünk is két kis üveg gyógyszert. Déryék és Nagy már régebb óta „fogyasztják”. De Dérynek nem szűntek a fájdalmai.

Böbe lendületesen szervez. Véletlenül tudom meg, hogy szerdára már Aczélhoz is megyünk, mi, négyen. Ezt nem. A kocsi alakul úgy, hogy menjen csak Flóra és Böbe. (Majd úgy: menjenek mégis csak Déryék.)

Baranyi Ferenc Ladányi hagyatéka

*Egy kifakult ballonkabátot
és egy viharvert svájcisapkát
hagyott...Na, kire is? A jussért
nem jelentkeznek, akik kapnák,*

*összekuszált utak gubanca
s könnyen felfejthető tekintet
maradt utána még – s e jussért
sem jelentkeznek, akit illet.*

*Ki hát az örökös? Ki gázol
esztán az álom-törmelekkben?
(Benne – s azért nem rajta, hogy hát
véletlenségéből rá ne lépjen...)*

*Ki marad arra kapható, hogy
ami eltört – további ne törje?
Lesz még, ki nem tiporja összebb,
amit már nem illesztet össze?*

*Jelentkezzen, aki merészen
nem vállal részt a rombolásból
s kímélő híve marad annak,
amibe fájva belegázol!*

(1987)

Soós József Mennyei mezőkön sétál

*Hatvanegy évem elszállt,
elsuhant szívárvány-szárnya.
Mennyei mezőkön sétál
hatvanegy gyönyörű páva.*

*Hatvanegy évem kipergett
aranyló, éretti búzakéve.
Csépele fekete szőrűn
március csillagverése.*

A NULLADIK TE MAGAD LÉGY!

Baranyi Ferenc: Nulladik kötet

Véghelyi Balázs

Megjelent egy Kossuth-díjas költő nulladik kötete. Bármilyen furcsán hangzik is, így igaz: Baranyi Ferenc verseskötetének címe: *Nulladik kötet*.

Baranyi könyve különös irodalmi gesztus: fiatalkori zsenyéit adja közre, olyan 17 és 23 éves kora között született költeményeket, melyek – saját bevallása szerint – „csak itt-ott mérhetők irodalmi mércével, de megmutatkozik bennük egy érzékeny idegzetű ifjanc viharzó lelke...” Való igaz: nem ezek a darabok tették naggyá Baranyi Ferencet, de hibáik és gyermekbetegségeik ellenére is magasan fölötté állnak a szárnypróbálgató fiatalok átlagszintjének; az eredendő tehetség megmutatkozik bennük, helyenként pedig a későbbi érett költő vonásaira is ráismerhetünk. Elsősorban persze nem költői, hanem dokumentumértékük van az életműben: jelzik, hogy miből lett a cserebogár. Éppen ezért ezt a könyvet jó szívvel ajánlom minden szárnyait bontogató és tanulni vágyó fiatal versfaragó figyelmébe. Azoknak az idősebb költőknek is ajánlom, akik már elfoglalták helyüket az irodalmi élet valamelyik páholyában: figyeljenek a pályakezdőkre, segítsék őket, és ne idegenkedjenek attól, ami más, ami új.

Ami a művekből mint költői erény előszőr szembevetünk, az a biztos formake-

zelés. A fiatal Baranyi jambusai egyenesen hintáztatják az olvasót, rímei is többnyire eredetiek. Ami kiforratlanságként tűnik szembe, az elsősorban a kamasz- és az ifjú lélek érzelmi túladása: „Néked adnám tenger / Csillagát az égnek, / Milliányi színes, tarka / Virágát a rétnek...” (*Néked adnám*) A 17 éves kamaszfiú világfájdalmas számvetése is derűt csal az olvasó arcára: „De lassan, csendben elszálltak az évek, / Eltűnt a játsszi, álmatag tavasz, / Hideg fuvalma megcsapott a télnek, / Nem voltam többé gondtalan kamasz.” (*Végül*) A lázas érzelmek mellett az eszmei túlzások is gyakoriak: „De ránk mosolygott mégis a szabadság, / Derítve szolgamillióknak arcát, / S feltámadt százszor meggyilkolt hazánk. // Az eszme él, a nagy szózat testté lett, / Nálunk is végre élet lett az élet, / Megnyugodhatsz már sírodban apánk!” (*A monori Kossuth-szobornál*) Egy 18 éves fiú őszinte hitvallása ez. Belülről jövő, még ha a külvilág szólamait visszhangozza is.

Később, az évek múltával egyre kritikussabban viszonyult a benne élő eszme a körülötte tapasztalható gyakorlathoz, de az idézett sorok miatt nem kell szégyenkeznie. A szégyen azoké, akik az ő és még sok-sok „népből jött” fiatalember hitét megcsúfolták. Ha hitről be-

szelünk, külön érdemes szólni *A fakesztről*, mely az Evangélikus Élet 1954. július 25-ei számában meg is jelent. A vers azokat a perceket írja le, amikor a lírai elbeszélő és öccse meglátnak egy fakeresztet. A kislány kérdése, hogy ki van a feszületen, az idősebb testvér így válaszol: „Megmondom: Ő a Megváltó, / Kegyelmet és üdvőt adó. / Ilyen kereszten onta vért / A sok-sok ember bűneért.” A kisgyerek lelkébe a bűntudat villáma csap: „Azért szögezték át kezét, / Mert megvertem ma Pistikét!” Jézus erre csak szelíden mosolyog, és azt sugallja a bűnbánó kis lélek bátyjának, vagyis a költőnek: „Ilyen legyen bűnbánatod!” Hogy *A fakereszt és A monori Kossuth-szobornál* születése között nem telt el egy év sem? Ez az ifjú lélek kiforratlanságára, változékonyságára utal. A tisztító-, egyúttal megvilágosító tűz 1956 forradalma volt, melynek leverése után a 19 éves költő ezt írta: „Igyunk. Az utca szennyes még a vértől, / maroknyi népre tört a túlerő, / maroknyi népre, mely a föld szívéből / a szíve földjét óvni bújít elő.” (*Töredék*) Ezért a négy sorért különösen kár lett volna, ha fióktetőben marad.

A másik jellegzetes kor- és kórtünet, mely a legtöbb kezdő lírikusra, így a fiatal Baranyira is jellemző: az elődők

szembetűnő hatása. Az *Egy Juhász Gyula-vers margójára* vállaltan a *Milyen volt* című klasszikus remekmű újrafírása, de a *Hajnali szonett* sem született volna meg Tóth Árpád *Körúti hajnala* nélkül. Ezek mellett leginkább Petőfi és József Attila hatása érződik a versekből.

Mindazok a hibák, amiket leírtam, természetesen jelenségek egy fiatal költőnél. A fejlődés azonban jól követhető, ha a kronológiai sorrendbe szedett költeményeket egymás után olvassuk. A fejlődésen elsősorban a gondolati igényességet értem, mivel már a 17 évesen írt versek is formailag tökéletesnek mondhatók.

A *Nulladik kötet* verseinek nagyjából része első közlésű, de jó néhány megjelent közülük korabeli újságokban, így a Pest Megyei Népszámban, a Magyar Ifjúságban, az Egyetemi Lapokban... Kötetbe nem vette fel őket, ellentétben néhány, ebben a korszakban született, azóta antológiadarabbá vált alkotással, mint az *Öregapám* vagy a *Hajszja*.

Azt írtam, hogy dokumentumértékűek ezek a művek, mert megmutatják: miből lett a cserebogár. De nemcsak erről tanúskodnak, hanem arról is, hogy Baranyi Ferenc oly korban indult el a pályán, amikor az irodalom fölött ugyan

ott lebegett a politika pallosa, kevesebb folyóirat és kiadó működött, mint napjainkban, mégis nagyobb rang volt költőnek lenni – mind társadalmi tekintetben, mind a hódításra kiszemelt lányok szemében. Eleven emberi és irodalmi kapcsolat működött a nemzedékek között és a nemzedékekben belül is. Ennek bizonyítékaként a kiadvány legvégén korabeli, biztató kritikákból olvashatunk szemelvényeket.

1962-ben jelent meg az első Baranyikötet, a *Villámok balladája*. Kiforrott gyűjtemény, méltó arra a visszhangra, amelyben része volt. Irigységre adhat okot egy mai pályakezdő számára, és talán maga a hetvenes éveiben járó Baranyi Ferenc is irigykedik arra a fiatalemberre, aki méltán lehetett a hatvanas–hetvenes évek egyik legnépszerűbb költője.

Ha ez a fiatal költő megmutatná nekem, a néhány évvel idősebb pályatársnak verseit, biztatnám (nem udvariasságból, hanem meggyőződésből), hogy ne hagyja abba az írást, olvasson sokat, gondolkodjon az élet nagy kérdéseiről, és találja meg a világban saját emberi és költői helyét. Egyszer talán még Kossuth-díjas is lehet.

(*Hungarvox Kiadó, Budapest, 2010*)

BAKA GYÖRGYI: A CSEND JELEI

Bakonyi István

Igen, a csend. Vagy ahogy még mondjuk: a csönd. Szép szó. Kifejez valamit a létezés lényegéből, abból, hogy a zaj, az üvöltés nem mindig célravezető. Bár azt sem vitathatjuk, hogy a beat-költők üvöltése is érvényes. Hiszen van úgy, hogy üvölteni kell. És az is megeshet, hogy ez a kettő együtt van jelen. Nézzük pl. Radnóti Miklóst: „...üvölt a csönd fülemben s felkiáltok...” Ahogy a nem rég elhunyt hitvesének írott levélben írta a halál torkából. Gyönyörű ez a szörnyű időt idéző néhány szó.

De azt hiszem, most nem az üvöltésnek van itt az ideje. Jól tudja ezt Baka Györgyi is, hiszen *A csend jeleire* figyelmeztet bennünket. Jól látja ezt Csontos János, a jeles pályatárs is, amikor ezt írja: „Baka Györgyi nem kiáltoz, sőt nem is szól fölőselesen. Szabad versben ír, de sorai mögött ott van a velünk született lüktetés. Költői világa megkapóan ökomenikus, ráadásul rendelkezik ama tündéri köddel, amit olyankor vélünk látni, ha valami azonos önmagával.” Ezek a mondatok fontos igazságról szólnak. A költő tehetség jelenlétéről egyebek között.

S ez a verseskötet erről győzi meg az olvasót. És még egy idézet, ezúttal az előzőt író Madár Jánostól: „... Baka Györgyi teremtő lélek. A teremtés folyamatában viszont olyan történeteket, érzéseket mond el, amelyek az életünket át- meg átszövik ezernyi szállal.” Hozzátehetjük persze, hogy ez a feladata minden valamirevaló alkotónak. Madár

egyébként nem kisebb elődök hangját emlegeti a rokonlelkek közül, mint József Attilát és Nagy Lászlót. Vagy éppen Tóth Erzsébetét és Lancu Laurát. Magas tehát a mérce, és költőnk a jól ugrók közé tartozik.

A fentiekhez tegyük hozzá: ezek a versek a lírai finomságnak is szép példái. Nézzük csak *Hazám* c. négyesorát: „A bodza, hárs és jászmin / illatát borzolja hajamba a szél / rendületlenül sírva, nevetve élek itt / belül hordozva tájaid, hazám.” Csöndesen, minden harsányság nélkül így vall ő a hazájáról, néhány jellegzetes elem fölmutatásával. Az élet fényes és árnyas oldala közé pedig beépíti (kurzívval, tehát kiemelve) a *Szózat*-tán legfontosabb, és Vörösmarty által oly nehezen megtalált szavát. A táj és a szellemiség otthona itt a haza, minden mellvegetés nélkül. A tömörítés szép példájával. A belső utazás érintésével. Másutt találunk meditációkat, a belső titkok kutatását, a lét értelmének öröktől fogva fontos keresését. A létezés metamorfózisait vagy éppen a belső zarándoklat emlékezetes pillanatait, mint itt is: „...föladtam rég a támadást a védekezést / csak lélegzem a lét ölében / szavaim csendd szövi a szél...” A szél motívuma ott is, itt is jelentőség lesz, és mentesen a közhelyektől. Hol borzol, hol meg csendet sző. Mindig a helyzetnek megfelelő módon. S persze a csend-motívum! A meghitt emberi kapcsolatot fölidéző *Változásainkban* „már csak a megnyíló / csendet vigyázzuk egymás álmaiban”. Abban az élethelyzetben, amelyben óvni kell a másik embert, őrizni az érintés varázsát.

Az ilyesfajta költészetnek és látásmódnak alapértéke a hűség. Hazához, anyanyelvhez, emberhez. Legalábbis a versek ezt is igazolják. Néha persze ilyen jelzők társulnak hozzá, mint „képtelen, virágzó”, s ez a két szó máris jelzi a dolgok összetettségét, bonyolultságát. Másutt olyan imádságban nyilvánul meg, amelyben II. Rákóczi Ferenc bőrébe bújlik a szerző, miközben a Szent Benedek-kolostorban elhangzó fohászat mondja. Ez a mű egyben a nyelvhez fűződő hűségnek is példája. Hangja ünnepélyes, a mondandó magasatos. De úgy, hogy közben érezzük: az ima a költő is, benne válik igazán érvényessé. A szenedő hazáért szól, s közben az Úr nevével magasztalja és zengi az *Én, ki életemmel* c. versben. S van úgy, hogy *Mélyül a csönd*. Itt is, a grábóci búcsút idézve a misztikus és a prófán együtt van jelen. Hasonlóan ahhoz, ami a búcsú vásárral vegyített világában is megjelenik. Persze itt nem vásárról van szó, hanem emberi várakozásról. Figyelmet érdemlő befejezése: „képtelen örömet visszatartani / merő szárnyzuhogás a csönd / papok szemén keresztül / szent hely igralma ringat / így röptet itt mindannyiunkat / egységben a kimondhatatlan”.

Formailag és tartalmilag is változatos ez a kötet. Látható Baka Györgyi kísérletező kedve is, pl. akkor, amikor haikukat ír. Megjegyzendő, hogy ez az ősi japán műforma különösen kedvelt a kortárs magyar költészetben. Egyben nagy próba is, hiszen tömören, feszes formában kell valami fontosat mondani. A *Fény haikuk* ezek közé tartozik. Közülük a harmadik: „izzó

Nap-csendben / perzsel madárszárnyutak / röptetnek hozzád”. Íme, a világmindenség és a szerelem ötvözete. Az *Ölelj vissza* fölmutatta szenvedély és mélységes érelemlvilág ugyancsak ezt erősíti. Valami óserő van jelen már hangütésében is: „ölelj engem vissza / női létem eredetébe / bordáid közé...” Tegyük hozzá: a szerelem viszi legmagasabbra az embert, általa kerülhetünk a legközelebb a transzcendens világhoz. Ez utóbbi szint és minőség különösen fontos költőnk számára. Úgy látja, hogy „Az Istentől elszakadt / emberi lét / a természet sebe!” (*A természet sebe*) Ám akkor is ez sejlik föl szavaiból, ha éppen a természet elemiről vagy bármí másról szól. Sugallja, hogy a Teremtő mindenütt jelen van, s így természetesen az irodalmi alkotásban is. Nagyon érdekes ugyanakkor, amit *Mint a szálla* c. kétsorosa közöl: „Aki belesimul az isteni rendbe / a világ rendjéből mint szálla kiáll.” A két rend, ma különösen jellemző szembenállása tükröződik itt. Persze tudjuk, hogy a hívő embernek is a világban kell élnie, és ideális esetben a világra is hatással tud lenni.

Fontosak ezek a versek, hiszen a létezés alapkérdéseivel foglalkoznak. Ám esztétikailag maradandóbbnak tűnnek azok a művek, amelyek az élet apró csodáit rögzíti. Mint pl. a *Reggel*. Így kezdődik: „zsugorodó éjszakáim / diólevélzöld álmai / susognak integetnek / örömlönek át a bőrömnön.” S mikor ideérek, számítógépemen piros vonal az „örömlönek” alatt. Hiszen a program nem ismeri ezt a szót! Nem, mert bizony itt szövegtörténet... De

nem csak ez teszi széppé a reggeli hangulat leírását. Tömör, egyéni látásmódról tanúskodó sorok ezek a valamennyiünk számára átélhető élményről. Vannak persze hatások, melyekről az imént szó is esett, de az a jó hír, hogy Baka Györgyi rátalált a saját hangjára. Miként így van ez a Kemény Katalin emlékére írott *Se bold, se csillagban* is. Egy emberhez szól ez a búcsúvers, de úgy, hogy mások elmúlására is rá illik. S persze a csend-motívum innen sem hiányzik: „mindeneket összetartó / csend hordozza / suttagásod.”

S ez a lényeg. A költő bármihez nyúl, ha azt érvényesen teszi, akkor képes arra, hogy általánosítson, hogy bármilyen jelentéktelennek tűnő részlet akár egyetemessé váljon tollán. Persze ez nem mindig sikerül, de gyakran igen *A csend jelei* c. kötet esetében. Például a *Hangod áthullámszik* is ezt a sikert mutatja, abban, ahogy az egyéni olvadás varázsa az emberlét legfontosabb élményvilágának megtestesítője. Vagy ahogy megjeleníti a szakralitást a *Fénykeresztekben*. Ez az összetettség jelenik meg a jó emlékü, és oly korán elhunyt nagyszerű költőt, Nagy Gáspárt megidéző két versében is. *A Halálad jel lett* magába foglal néhány, a halott poétától származó vendégszöveget is, azokat mesterien építi be saját szövegébe. A *Fohász oldásért és kötésért* pedig egy fajta, újszerű Mária-himnusz, némi túlzással.

Ilyen értékeiért becsülöm Baka Györgyi *A csend jelei* c. kötetét. (*Rím Könyvkiadó, 2013*)

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLD ÖLÉBEN

Székely Ferenc: A szülőföld ölében. Beszélgetés tíz magyar íróval

Bölöni Domokos

Második beszélgetőkönyvét adja közre Székely Ferenc. A *Szülföld ölében* című kis kötet előszavát Véghelyi Balázs költő jegyzi. A beszélgetőkönyvekről a hangfelvételek jutnak eszébe, „Bartók és Kodály fonográfjától a legmodernebb stúdiófelvételekig. [...] Minden ilyen könyv közös jellemzője a polifónia, vagyis a többszólamiság. Ahogy a zenében egyik szólam feltételezi a másikat, úgy feltételezi a kérdező a választ, illetve úgy feltételezi a kérdezőt. Egyik ember a másikat. Székely Ferenc tíz beszélgetést nyújt elénk ebben a könyvben. Mind a tíz interjúalany író, mindegyikük mögött jelentős életmű áll, és mindegyik beszélgetés aprója egy ke-rek születésnap volt. A tíz író, szigorúan alfabetikus sorrendben: Czégő Zoltán, Csávossy György, Fodor Sándor, Jókai Anna, Király László, Lőrincz György, Nagy Miklós Kund, Ráduly János, Szász István Tas és Szávai Géza. Különböző alkati szerzők. Különbözik a sorsuk, a lakóhelyük, az írásművészetük, a világhéjük. Ami közös nevezőre hozza őket, az leginkább Székely Ferenc személye és érdeklődése. De nem félek a nagy szavaktól sem: szeretete.”

A Mezőség szülöttként felcseperedett szerzőt a Kis-Küküllő mentére vezérelte sorsa. Munkahelye Erdősztgyörgyhöz köti, lakhelye a közeli Vadasd. Ez a település azzal büszkélkedhet, hogy százharvan éve ott született Jakab Ödön (Vadasd, 1854. július 26. – Budapest, 1931. március 5.) költő, író, drámaíró, irodalomtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1924), aki kora irodalmának egyik legnépszerűbb alakja volt, népi-nemzeti irányú verseinek, prózái és színpadi műveinek köszönhetően a 19–20. század fordulójának legkedveltebb szerzői közé tartozott. És ott született Molnár Dénes (1947. július 22. – 2000. február 19.) grafikus, festőművész.

Sütő András unokaöccse, az *Anyám könyvű álmot ígér* című könyv Gyümölcsoltó Gergelyének hatodik gyermekeként világra jött Székely Ferenc (Pusztakamárás, 1951. június 5.) a közösségi érdeklődést, az irodalom szeretetét a családi környezetből hozta magával, istenadta székelyföldi lakhelyén pedig csakhamar kedvet kapott a néprajzi kutatómunkához, és tanulmányokban, könyvekben gyümölcsöztette az így megszerzett tu-

dást, tapasztalatot. A lapszerkesztés sem áll távol tőle, hiszen a Havad községi Kolompaszó és az Erdősztgyörgyi Fegyverő című kiadványoknak is munkatársa, szerkesztője.

A riporter munka, a tájolás mellett mindenekelőtt közösségi érdeklődése hozta kapcsolatba megannyi jeles személyiséggel az évek során. Éles szemű méltatója meg is jegyzi, hogy Székely Ferenc született közösségi ember, abból a fajtából, aki nemcsak aktív részese, hanem szervezője is tud lenni egy közösségnek, eddigi munkásságában is ez a törekvés jellemzi: „Székely Ferenc kiváló beszélgetőpartner: felkészült, kíváncsi, nyitott. Szabad teret ad a megszólítottak gondolatainak kifejtésére, ugyanakkor egyenes mederben tartja a beszélgetéseket, védve az olvasót a felesleges szavak áradatától. Ennek eredményeként jó minőségű, éles portrékat kapunk valamennyi megszólalóról, de tegyük hozzá, hogy magáról Székely Ferencről is. Nem akar előtérbe kerülni, mégis: ebből a könyvből a kérdező személyisége és gondolatai is elénk tárulnak.”

Hadd villantsunk fel néhány gondolatot a könyv szereplőitől:

„Tudtam s máig is tudom, hogy az irodalom nem felszabadulás, mármint az írásművészet, hanem elkötelezettség egy nép és az igazság mellett.” (Czégő Zoltán).

„Elmondhatom: szép életem volt. Sok sikerrel, örömmel, de kudarccal is, és a legnagyobb fájdalommal is, ami embert érhet.” (Fodor Sándor)

„A próza a ruhám, a költészet a bőröm.” (Király László)

„Sose tudtam, hogy mit fogok írni, mielőtt hozzáfogtam volna. Aztán hozzáfogtam, és elkezdett alakulni.” (Lőrincz György)

„Az interjú a kedvenc műfajom. Nemcsak azért, mert szép és érdekes feladat ösztönöztet megnyilatkozásra, olykor önmaga előtt is titikolt problémák kimondására készíteni a beszélgetőtársat, hanem azért is, mivel a világra, az emberi jellemekre, sorsokra, érzelmekre nyitott, valóban kíváncsi kérdező saját magáról is vall az olvasóknak.” (Nagy Miklós Kund)

„Ha a harangnak kitépik a nyelvét, nem harang többé. A nyelvvesztett nemzet is elvész. Kérjük Isten segítségét megmaradásunkra, a minőségi életre, de tegyük hozzá,

amit saját erőnkől is megtehetünk!” (Jókai Anna)

„Mint ahogy írónak, költőnek is születni kell, jó gyűjtőnek is születni kell. Ők akadályozhatják meg a néphagyomány sírbavitelét.” (Ráduly János)

„Ezt a kort, amit elértem, a vörösbarnak és Isten segítségének köszönhetem.” (Csávossy György)

„Még szeretnék néhányszor színi a Hargitán a nyolc unokámmal. Már valamennyien megtanulták ezt a lelket felszabadító, természethez láncoló, önbizalmat építő sportot. S mindezt úgy és azért, hogy az unokák (és mindnyájunk unokái) ezáltal is könnyebben eljuthassanak arra a pont-ra, amikor az ember rájön, hogy mi dolga van ebben a világban.” (Szász István Tas)

„Kíváncsi lennék, ha két pasas úgy 50–70 esztendő múlva, mint mi most, beszélgetne, miként elmélkedne azon, hogy melyik Szávai-mű állta ki az idő próbáját?” (Szávai Géza)

(Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2014)

A MATEMATIKÁTÓL A MEZŐGAZDASÁGON ÁT AZ OKTATÁSPOLITIKÁIG

Tíz évvel ezelőtti beszélgetés Dobos Krisztinával

Bognár Nándor

Múlt év decemberében, életének 64. évében súlyos betegségben elhunyt Dobos Krisztina, az Antall-kormány oktatáspolitikusa, helyettes államtitkár. Nevéhez kötődik a vezetésével kidolgozott közoktatási törvény, az egyházi iskolák és oktatás feltámasztása, főként pedig a tehetséggondozás támogatása. Tíz évvel ezelőtti lehetősé-gem volt interjút készíteni a politikus asszonnyal.

Jól emlékszem a szobára, ahol az interjú előtt egyedül várakoztam: megszokottnak tekinthető értelmiségi munkahely volt. Minden vízszintes bútorfelületet papírok leptek be, és női felségterületről lévén szó, az sem volt különlegesnek tekinthető, hogy az egyik szekrénykén a fal mellett apró textil- és szőrmőkgurák sorakoztak.

– Büszke vagyok rájuk, gyerekektől kap-tam, úgy érzem, feltétlenül ide valók – szölt bele hirtelen magyarázatával a vára-kozás csendjébe a szoba megérkező gaz-dája, Dobos Krisztina. Tovább nézelődve aztán csakhamar megtaláltam azt is, amit kerestem. Ilyen esetekben ugyanis mindig megpróbálok fellelni valamit, ami jellegzetes, ami önmagában felér egy bemutatkozással, ami hitelesen és egyedi módon jellemzi a személyt, akivel beszél-getni fogok. Nos, a pedagógus-politikus hölgy szobájának falán egy bekeretezett oklevélfele díszelgett: „Mézesné dr.

Dobos Krisztina egyetemi adjunktus elvtársnő *Gazdasági matematikai fel-adatok gyűjteménye* című, 1984-ben megjelent kiemelkedő színvonalú egyetemi jegyzetért 300 (háromszáz) forint jegyzetiroi díjában részesül. Gödöllő, 1985. november 7.” Az üveg alól nem hiányzott a megkapott díj nettó összege sem: ott volt mind a kettőszázkilencven forint, azaz a jutalom nettó összege... Igazodni próbálva a stílushoz – jöllehet, némi késéssel – gratuláltam Dobos Krisztinának az igazán rangos elismeréshez, hozzátéve, hogy azért ez esetben a kimagasló teljesítmény mellett szükségeltetett egy nagy ünnepi alkalom is, nevezetesen: november hetedikére, hogy kikerekedjék egy ekkora magas jutalom.

– Vissza akartam én ezt adni, még azt is ajánlottam, hogy kapjak helyette inkább egy oklevelet, vagy egyszerűen egy kéz-fogást, de nem lehetett, el kellett fogad-nom ezt a pénzjutalmat.

Adott volt tehát a lehetőség, hogy innen kíséreljek meg továbblépni:

– Ezzel a fabra függesztett speciális erek-lyével máris politikusi viselkedésmódjánál tartunk, amelyet semmiképp nem nevez-hetünk lágnak, engedékenynek, sokkal inkább rendíthetetlen, olykor iróniával vegyített pengeéles stílus jellemzi. Más sza-vakkal: olykor alaposan elér a külseje után elvárható lány, nőies viselkedésmódtól,

szikár érveket záporoztat, aztán egy laza fordulattal, mosolygova, „ugyan, kedves Gábor” szavakkal fordul SZDSZ-beli vi-taellenfelelem. Nem fárasztó ez a kettősség, amely a nőies jelleg és a politikusi lét között feszül, nem érez a kettő között kibékíthet-ten ellentmondást?

– Azt tudom, hogy fiatal koromban nem voltam kimondottan határozott alkat, és a pályaválasztáskor is hosszasan tépelőd-tem, az ideg- és elmegógyásztól az újkori történelméig minden akartam lenni, és akkor egyszer csak a matematikával való megismerkedésem teljesen megváltoztot-tott. Vagy a jellememhez rakódott a ma-tematika, vagy fordítva. Mindenesetre megtanultam nagyon racionálisan gondolkodni. Megtanultam, hogy vannak feltételek, és a feltételek teljesülése esetén lesz csak igaz az állítás. Megtanultam, hogy az élet minden területén meg kell nézni, hogy milyen feltételek vannak, és hogy csak akkor tudok hatni valamire, ha a feltételeket megváltoztatom. Ez a felismerés határozta meg tulajdonképen a magánéletemet is, meg a pályámat is, és nagyon büszke vagyok arra, hogy nyolc évig matematikával, kutatással foglalkozhattam. Ez az egész életszemlé-letemet meghatározta, azt, hogy tudtam a kis lépéseknek örülni és a kis lépések megoldásait megtalálni. Hogy a politi-kában milyen vagyok, azt nem tudom, úgy érzem, hogy nemcsak gyakorlom, hanem még tanulom is.

– Most eléggé megnehezítette a dolgomat, hiszen amikor nagy nehezen arra próbálok rájönni, hogy a száraznak tudott politikus lét hogyan fér össze a nőiességgel, akkor magyarázatként felvázol egy még szárazabb területet, a matematikát...

– Nem hiszem, hogy a nőies jelleg és a matematika, vagy a nőiesség és a politi-ka ellentétes lenne egymással, azt hiszem, hogy ez egy rossz beidegződés. A nőiesség természetesen következik abból, hogy nő-nek születtem, a különbség talán annyi, hogy egy nő sokkal többet el tud viselni, és egyszerre több dologra képes figyelni, koncentrálni. Azt látom, hogy a férfi poli-tikusok nagy része, ha nagyon céltudatosan is, de csak egy irányban „hajt”, és köz-ben nem figyel másfelé, nem figyeli meg a feltételeket. Itt jön vissza a matematika: hogy az ember megpróbálja a feltételeket összehozni a céllal, a megoldandó feladat-tal. Ha valahol, talán ott van a jelentősége a nőies szerepnek, amikor az ember édes-anyaként, feleségként, plusz még hivatást gyakorolva megtanulja azt, hogy több irányban legyen érzékeny.

– Hogyan került ilyen szoros kapcsolatba a matematikával?

– Szándékaim ellenére: gyakorlatilag be-erőltettek egy matematika tagozatra, az egyik elsőbe az országban, az akkori I. István, ma ismét Szent István Gimnázium-ban, Budapesten. Nem akartam oda menni, de felvételi volt és felvettek. Elő-

ször nem tetszett, tiltakoztam a dolog el-len, de úgy tizenhat-tizenhét éves korom-ban rájöttem, hogy ez nekem való. Azok a tanulmányaim hasznosulnak a mai na-pig is, ha nem is mindig közvetlenül. A gimnázium után természetes volt, hogy matematika–fizika szakra mentem az egyetemre, de ebben már szerepe volt annak is, hogy szerettem volna emberekkel foglalkozni. Nagy baráti köröm volt, sok mindent csináltam, szobrászkodtam, iro-dalmi önképzőkörbe jártam, nagy vitákat folytattunk az akkor megjelenő, vagy új-ból megjelenő könyvekről, a csodálatos Trencsényi Márta magyartanárnökkel Pilinszkyt, Nagy Lászlót tanultunk, az *Állatfarmot* olvastuk, amikor ezeket még csak titokban lehetett.

– Persze ehhez kellett egy olyan kiváló matematikatanár is, mint az országos híró Rácz László, aki bátran politizált velünk osztályfőnöki órán is. Az akkori társaság, vagy húszan, mind ugyanarra az egyetem-re jelentkeztünk, matematika–fizika szak-ra, de én kísérletet tettem a pedagógiára is, átjártam a bölcsészkarra tanulni, mert szívesen foglalkoztam volna később a tanítással, de valahogy elvettek a kedvem. Egyszerűen nem tetszett, ahogy tanítani tanítottak. Jórészt erre vezethető vissza, hogy az Agrárgazdasági Kutatóintézetben kezdtem dolgozni, ahol akkor alakult egy matematikai osztály. Ez nagyon érdekes feladatokat ígért, hiszen Magyarországon a mezőgazdasági folyamatok matemati-

kai modellezése egy értelmiséginek különleges kihívást jelentett, és szakmailag is teljesen új dolognak számított. Hozzá kell tennem, hogy abban az intézetben nemcsak a mezőgazdaság volt a téma, mert volt kollégám, aki csángókkal foglalkozott, más a magyar gazdaság makroszintű modellezésével. Én is elkezdtem közgazdaságot tanulni, amely végül is vállalatszerzői szakmérnöki oklevél megszerzéséhez vezetett.

– *Ezek szerint a matematikán keresztül vezetett az út a közgazdasághoz. De ez azt is jelenti, hogy a közgazdaság, pontosabban az ország gazdasága iránti érdeklődés vezetett a politikához?*

– Szépen hangzana, ha azt mondanám erre, hogy igen, de nem volna igaz. A politikához az vitt közel, hogy már az egyetemi éveim alatt, meg később, a kutatóban is rengeteget küszködtem a tudás, az értelmiségi munka nagyobb elismertségéért. Azt kerestem, hol vannak olyan helyek, olyan körök, társaságok, ahol a tudásnak értéke van, ahol nem az számít, ki a jó elvtárs, ki mit, kitől idéz, hanem hogy ki, mit és, mit tesz le az asztalra. Így találkoztam aztán egy olyan csoporttal, Lezsák Sándorral és körével, ahol azt láttam, hogy úgy gondolkodnak, ahogy én, és megpróbálnak valamit tenni is. Addig csak beszéltem, beszéltem, és sok-sok kudarc ért, kevés eredmény mellett.

– *Ettől kezdve azonban úgy érezte, hogy a politikában, a közéletben megtalálta a helyét...*

– Nem éppen, mert megmaradt a dilemma: tartsak ki továbbra is a mezőgazdaságnál, amely Magyarországon mindig is nemzeti alapkérdés volt és lesz, vagy térjen vissza „a régi szerelem”-hez: a pedagógiához, az oktatáshoz, amelyet most már talán lehet szabadon, demokratikusan művelni. Ez utóbbi mellett döntöttem.

– *Ez még valamikor 1988-89-ben lehetett, aztán választás következett, a kultuszminiszteri tárca az MDF-é lett. Dobos Krisztina pedig egy idő múlva a közoktatással foglalkozó helyettes államtitkár székében találta magát. Nem bánta meg? Annyi kritika éri manapság az oktatási kormányzatot egyházi iskolák, nemzeti alaptervet, területi oktatási központok, pedagógusfizetések, és még rengeteg más ügyben sajtótámadások, nyílt levelek, kilátásba helyezett sztrájkok követik egymást. Nem hálátlan dolog ezt az összetűzést elviselni, lehetőség szerint visszaverni?*

– Nem tartom hálátlan feladatnak, a sok igazságtalan kritika, demagóg támadás

ellenére sem. Bárki mondhat bármit, itt elindult valami az oktatásban, és ezt nem lehet lebecsülni, a folyamat visszafordításában pedig főleg reménykedni, mert már lehetetlen. Teljesen más az, ami a sajtóban hangot kap, és más, ami valójában történik. Azt hiszem, nem személyes ügy, ezért elmondom: ha valahol az országban Dobos Krisztina előadást, vagy fórumot tart, arra legalább kétszáz pedagógus összegyűlik. Ha nagy ellenkezés volna a személyemmel vagy az általam képviselt oktatáspolitikával szemben, akkor ez nem így volna. A feladat tehát egyáltalán nem hálátlan, legfeljebb nem mindig a valóság kap hangot.

– *Minden részletében visszafordíthatatlannak tartja az oktatás átalakulási folyamatát?*

– Igen: az alapvető átalakításokat már nem lehet semmissé tenni. Olyan változásokra gondolok, mint például az érettségizettek számának növelése, amelyben mi először jutottunk túl az 50 százalékon, de az európai 60-70 százalékhoz képest még ma is eléggé hátul vagyunk. Nagyon fontosnak tartom egyébként, hogy az alapvető, a fő célokban nincs vitám sem pedagógusokkal, sem más pártok vagy eszmekörök oktatáspolitikusaival. Az érettségizettek számának növelésével is egyetértünk, csak nem ilyen gyorsan képzélik. Amiben nem értünk egyet, az az egyházi iskolák támogatása. Ez nagyon fontos kérdés, és én messzemenően támogatom azt a fajta iskolát, amelynek van egy határozott erkölcsi alapvetése, amelyben a szülő tudja, hogy hova, miért íratta be a gyerekét, hogy ott milyen nevelést fog kapni, és az egyházi iskolák ilyenek. Ezeket az iskolákat én maximálisan támogattam kezdetől fogva, és támogatni is kell, legalábbis indulásukat, később már megállnak a saját lábukon. Ez az, amiben elsősorban az SZDSZ-el és az MSZP-vel éles ellentétünk van.

– *Nem szeretném, ha úgy éreznék, hogy a magánéletének a részleteibe akarok belesni, de azért nézzünk ki az ablakon: innen, a Bem térről is látszik a gyönyörűen kivilágított város, este hét óra múlt, szombat van, más fiatalasszonyok ilyenkor otthon töltik az estét a családjukkal, vagy szórakozni mennek valahova. Dobos Krisztina meg itt ül a szobájában, és szemmel láthatóan alig várja, hogy elmenjen az újságíró, és visszajöjjön, hogy elmesélje a papírjai közé... Nem találja ezt a helyzetet egy kicsit természetellenesnek?*

– Mondja ki nyugodtan, hogy ez nem normális dolog, de egy rendszerváltást, olyat, amelyben az ember fiatalkori el-

képzeléseit látja megvalósulni, és amelyben lehetősége nyílik tenni valamit a dolgok jobbrafordulásáért, életében csak egyszer élhet meg az ember. Az 1990-es választási kampány hatalmas élmény, életre szóló tanulság volt. Megtanított arra, hogy ha valami fontos, akkor azért lehet tanulmányt írni, előadást, beszédet tartani, plakátot ragasztani, borítékot hajtogatni, mindent csinálni. Én azt az oktatási koncepciót szeretném végrehajtani, amit többedmagunkkal kidolgoztunk 1989-90-ben, és ennek volt következménye, hogy a miniszterelnök úr 1991 szeptemberében megbízott a minisztériumi helyettes államtitkári feladatok ellátásával. Az ember nem csinálhat bármikor közoktatási törvényt, ez csak nagyon kevés embernek adatik meg. Áldozatkész és jól képzett csapat jött erre össze a minisztériumba, velük és mellettük megtehettem, hogy két év alatt 180 ezer kilométert utaztam az országban, mert meg kellett értenni az emberekkel az új oktatáspolitikát lényegét.

– *Elégedett?*

– Nézze, nekem két célom volt. Az egyik: letenni az asztalra egy olyan közoktatási törvényt, amelyet én húsz éve megálmodtam, pontosabban nem én egyedül, hanem többen megálmodtunk. A másik pedig az, hogy meginduljanak azok a folyamatok, amelyek a magyar oktatást alkalmassá teszik a felzárkózásra, a nemzetközi szint elérésére, az ismeretek visszakérdezése helyett a „tanulni tanítani” elv érvényesítésére. Mind a kettő megvalósult.

– *Nemrég választották be a Magyar Demokrata Fórum elnökségébe. Mi következik ezután?*

– Borzasztóan hiányzik a középiskolai és az egyetemi tanítás, hatalmas nosztalgiaiáramlatok vannak arra, hogy milyen jó lenne ismét kamaszokkal, fiatalokkal vitatkozni, ami úgy segít elő az ember szellemi frissen tartását, mint semmi más. Ha a dolgok másként alakulnak, mint ahogy tervezzük, akkor elfogadom az egyik egyetem mindaddig elhárított ajánlatát, és elmegyek tanítani. Nagy vágyam emellett egy olyan kutatóintézet létrehozása, amely oktatáspolitikai és ifjúsáspolitikai kutatással foglalkozna. Nagyon remélem azonban, hogy az MDF a választások után is kormányalakító tényező lesz, és akkor nagyon szívesen visszamennék a Művelődési Minisztériumba dolgozni, hiszen nagyon sok olyan munka van, amit elkezdtem, elkezdünk, és még nem jutott rá idő, hogy befejezhessük.

Sajtónyelvőr

Sok tucat mese

Hatalmas nyelvi baki, ha méltatlant dicsér a nyelvhasználó, például az elképesztően udvariatlan, hatalmaskodásra hajlamos személyeket vagy bűnözőket az *úriember* szóval illeti. De hasonlóan öreg hiba a leminősítés is! Tehát emberek számát a *darab*, jelentős teljesítményeket a *tucat*, hiteles beszámolókat a *mesél* szóval illetni, összefüggésbe hozni. A színimák ismeretének, használatának hiánya azzal a következménnyel is járhat, hogy a beszélő akaratlanul pejoratív ízt ad szavainak, szándékolatlanul degradál értékeket, fontos ügyeket.

„Egy *darab* főszereplő van benne” – olvassuk az egyik lapban a szó szerinti citátumot. Dehogyan akart sérteni az újságíró, midőn egy színmű ismertetése során idézte a nyilatkozót? Pedig végül azt tette. Ami élőszóban megbocsátható modorosság, azt ne írjuk ki nyomtatásban! Az interjúalany nem sértődött volna meg: ellenkezésképpen, bizonyára örömmel fogadta volna, ha a citált, végeredményben kissé sértőre sikeredett mondat így köszön vissza nyomtatásban: a drámában *van egy főszereplő*; a drámának *egy főszereplője van*. Illetve: *Csak egy vagy (mindössze) egy főszereplős*. (Ismeretes: drámai alkotásban két, három stb. fontosabb szerep is lehet, gondoljunk Madách *Az ember tragédiája* vagy Beckett *Godot-ra várva* c. művére.) Egy közösségi oldalon leltem e felhívásra: „Már csak *kettő darab ember* hiányzik a százhoz!” Udvariasabban s szabatosan: *Már csak kettő hiányzanak*... Vagy: *Már csak két támogató hiányzik*... Tehát a *darab* főnév használata a számnév után tárgyak esetében is főleges.

Követendő példaként emlegetett, értékesnek tartott tevékenység, jelenség, (mű)tárgy jelölésében kerülendő a *tucat* főnév (mennyiségnév), mert a *tizenkettő egy tucat* szólást idéz(het)i fel a tudatban. „Nincs garancia arra, hogy a múzeumok eme mintegy *két tucat* művész alkotásait megőrizték”. Az ilyen mondat egy fajta nyelvi tisztelenséget tartalmaz, még ha akaratlanul is. Helyesebben: *mintegy negyedszáz*. Óriási, pontosabban felbecsülhetetlen értékekre végképp nem illik a kipécézett szó: „A madridi Prado Múzeum *több tucat festménye*, többek közt Francisco Goya, Diego Velázquez és El Greco alkotásai kelnek útra...” Ilyen esetben egyébként illik pontosan megírni, hány festményt szállítanak a múzeumi bemutatásra. A *több tucat* kifejezés ilyenkor nemcsak tiszteletlen, hanem hanyagul pontatlan is. A média önmagát sem kíméli e lebecsülő melléklézió szótól. Azt olvasom ugyanis egy beszámolóban, hogy a sajtóközponban „*egy két tucat* sajtómunkás sereglett össze”. Talán *mintegy negyedszáz*.

„Kalandos utazásairól *mesél*” a színművész. „*Meséljen* a szakma rejtelmeiről!” – kéri az újságíró a szakembert. Mivel bizonyosan nem kitalált, mesés elemekkel tarkítja mondanivalóját a színész, hanem *őszinte, hiteles beszámolót nyújt*, illetve *pontos képet adva magyarázza hivatása tartalmát, avat be annak rejtelmibe* az alkotó, írjuk inkább ez utóbbiakat!

„Lelkesen *mesélnek* sikerükről” – írja a média egy könnyűzenei együttesről. E suta mondat nyomán óhatatlanul ez jut eszünkbe: reméljük, azért igazat is mondanak... Helyesen, a pongyola fogalmazás ellenében, meggrisztelve az együttest: *lelkesen idézik fel* sikerüket; *lelkesen számolnak be* sikerükről; *lelkesen ecsetelik, újságolják* sikerüket stb.

Az idézett és hasonló mondatok az őszinte beszéd helyett a *mesél* ige egy mellékléjelentését („no, ne mesélj; ugyan, ne meséljen nekem!”, ’ne akarj, ne akarjon velem elhiteni valamit!’) is a tudatba hívhatják tehát, félreérthető, ott rejlik bennük a pletykák felelőtlen terjesztésének, másokra erőltetésének, a nagytúrásnak, a tódításnak a lehetősége is! Az, hogy mesebeszéd az egész. Ezért az említett példákban és a valóságra, az őszinteségre utalás más esetekben a *mesél* helyett – a javasolt színimákon kívül – használható igék: *elmond, előad, tájékoztat, tudósít, számot ad, referál, felidéz, felelevenít, fölemlít, szóvá tesz* stb.

Nemcsak sértheti, hanem komolytalaná, mulatságossá teheti – minden effajta szándék ellenére – a közlés tartalmát a *mesél* ige. Íme, néhány példa: „Egy egyetemista fiú *mesél* a londoni utazásáról a haverjainak”; „őszintén *mesél* korábbi hódításairól”; „pajzán történeteket *mesél* otthoni hódításairól”; az egyik média-szereplő „*csajokról* *mesél*”, egy másik „*szexről* és *pasikról* *mesél*”.

A nagy oximoron: az „őszinte mesét” higgyük vagy ne?

Ez a cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói kulturális folyóirat 2013. szeptemberi számában jelent meg.

***

Februárban – 85 éves korában – elhunyt *dr. Sebestyén Árpád* nyelvészprofesszor. Mindegyik főiskolai tankönyvemnek – köztük az e nyelvápoló rovat címével egyező *Sajtónyelvőr*nek – ő volt az egyik – értő, rendkívül gondos – lektora. E cikksorozat további írásait az ő emlékének ajánlom.

Arany Lajos

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:
Pozsgay Imre

KIADJA:
Editio Librorum Kft., Százhalombatta

FELELŐS KIADÓ:
az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:
Fazekas István

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)
Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)
Szabó István (weboldal szerkesztő)
Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:
egész évre 2600 Ft

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:
2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.
Telefon-fax: 06/23-354-447
Honlap: www.stadiumlap.hu

Ára: 300 Ft

ISSN 2063-5389